

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

**Fuglebjergens Lokalhistoriske Forening –
Borupris' Venner
2016**

FUGLEBJERG 2016

ÅRSSKRIFT

Fuglebjergens Lokalhistoriske Forening - Borupris' Venner 2016

Redigeret af
Carsten Egø Nielsen
Preben V. Andersen
Jan Jørgensen
Bertel Hansen

FUGLEBJERG 2016

Dette årsskrift er udgivet med støtte fra Næstved Kommunes Arkivfond, Den Lille Bikube og P.H. Sørensen.

Foreningen "Borupris' Venner" blev stiftet 17. maj 1990 og havde til formål med udgangspunkt i middelalderlandsbyen Borup i Borupris og tilgrænsende områder i Fuglebjerg kommune at bidrage til fortsat undersøgelse af og udbredelse af kendskabet til samvirket mellem mennesket og dets omgivende natur gennem tiderne. Foreningen afløste Institutionen Borupris' Venner, der var oprettet i 1975 og begyndte at optage medlemmer og udgive et årsskrift i 1978.

Foreningens navn og formålsparagraf blev ændret på en ekstraordinær generalforsamling den 4. november 2006. Foreningens navn er nu "Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening - Borupris' Venner". Foreningens formål er at medvirke til at afdække og udbrede kendskabet til lokalhistorien på Fuglebjergegnen.

Foreningen har et særligt fokus på middelalderlandsbyen Borupris og tilgrænsende områder.

Foreningens formål nås i samarbejde med Lokalhistorisk Arkiv.

Der tilstræbes afholdt en række arrangementer i årets løb og udgivet et årsskrift med lokalhistoriske emner.

Årsskriftet udleveres til foreningens medlemmer. Årsskriftet kan derudover sælges til interesserede.

Foreningen medvirker ved indsamlingen af arkivalier til Lokalhistorisk Arkiv.

Vignetten på titelbladet, der er tegnet af professor, dr. phil. Axel Steensberg, viser, hvordan man opvarmede stenene på bålet over en kogebrube, inden der blev lagt kød i.

Årsskriftet er trykt i 225 eksemplarer. Trykt hos Nymedia, Stege.

ISSN: 1903-5004.

Foto på forsiden: Enghavevej 5, 4261 Dalmose. Billedet er fra 1955, året hvor Jenny og Poul Hviid Madsen køber ejendommen af Johannes Petersen. Luftfotoet købte Poul af Johannes Petersen for 80 kr. Til ejendommen hørte 18 tdl. og 6 køer. I 1997 overdrog Poul ejendommen til sin søn Kurt Hviid Madsen. På denne ejendom fik Hanne og Kurt Hviid Madsen i år 2000 tildelt prisen: "Årets Familiebruger". Der kan læses mere om ejendommen i dette årsskrift i artiklen Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening 1908-2004.

Foto på bagsiden: Servicebiler og servicemedarbejdere er linet op foran Maskinfabrikken HAKA.

Indhold

Forord.....	side 4
Krummerup-Fuglebjerg Husmandforening fra 1908 til 2004 af Jørgen A. Ravn	side 5
For mange kuldbøtter og bukkespring! - af biskop J.P. Mynsters visitatsbøger af Bertel Hansen	side 22
Hans Hougaard - en dynamisk iværksætter i Fuglebjerg i 40 år af Carsten Egø Nielsen	side 37
Fuglebjergs første fotograf af Bertel Hansen	side 60
Storkommunen - for 50 år siden af Bertel Hansen	side 66
Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899 af Knud Danielsen	side 84
Kvindeegen i Skafterup, Thorkild Petersen og Bertel Hansen	Side108
Peter Petersen, Skafterup – Om hans liv og levned af Peter Madsen	side 111
Bestyrelsens beretning	side 116
Regnskab 2015	side 119
Bestyrelsen og redaktionsudvalget	side 120

Forord

Årsskriftet for 2016 indeholder 8 artikler, som tidsmæssig spænder over de sidste ca. 200 år, og som emnemæssigt spænder meget bredt.

Jørgen Ravn har skrevet om Fuglebjerg Husmandsforening, som udviklingen har gjort til historie på ganske få år.

Bertel Hansen har dykket ned i biskop Mynsters visitatsbøger og fundet beretninger om præster og lærere - kirker, præstegårde og skoler i midten af 1800-tallet. Den gode biskop lægger ikke fingrene imellem.

Carsten Egø Nielsen skriver nyere historie om et industrieventyr lige midt i Fuglebjerg, nemlig om Hans Hougaard og maskinfabrikken HAKA, som fremstillede vaskemaskiner, vandvarmere o.l.

Bertel Hansen følger herefter med to artikler, dels om Fuglebjergs første fotograf Gustav Alstrup (1868-1908), dels om kommunesammenlægningen i 1966 - det er i år ret nøjagtigt 50 år siden.

Knud Danielsen slutter sin beretning om Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899. Det er det niende afsnit, hvor vi følger Erik Bøgh til hans død få måneder før århundredskiftet, og hvor vi

får indblik i, hvad der samtidig hændte på Fuglebjergegnen.

Årsskriftets sidste artikler handler om grundlovsændringen i 1915, som betød, at kvinderne fik valgret. Dette blev fejret rundt om i landet, også i Skafterup, hvor der blev plantet et egetræ for at markere begivenheden. Vi bringer en øjenvidneberetning fra højtideligheden. Folkene i Skafterup fejrede hundredåret i 2015, og her fortalte Peter Madsen, der er barnebarn af gårdejer Peter Petersen, som tog initiativ til at plante træet, om sin morfar. Denne fortælling bringer vi også.

Derudover indeholder skriftet som sædvanlig årsberetningen, regnskabet og adresser på bestyrelse og redaktionsudvalg.

Tak til alle, som har bidraget med artikler og billeder, oplysninger og gode ideer til årsskriftet.

Til læserne er kun at sige, at vi håber, at I finder artiklerne interessante.

God læselyst!

Redaktionsudvalget.

Krummerup Fuglebjerg Husmandforening fra 1908 til 2004

af Jørgen A. Ravn

Forord

Min baggrund for at lave en beretning om Fuglebjerg Husmandsforening er, at jeg har arbejdet som planteavlskonsulent for hele Region Syd i Fensmark siden 1983. Under Region Syd hørte Fuglebjerg Husmandsforening. Jeg har deltaget i mange markvandring, aftenmøder og bestyrelsesmøder og generalforsamlinger. Desuden har jeg siddet i bestyrelsen for Fuglebjerg Husmandsforening som sekretær fra 1992-1996.

Jeg har hele tiden være bevidst om, at artiklen skulle baseres på foreningsprotokollerne fra 1908 til 2012.

Men jeg var ikke klar over, hvor svært det vilde være at finde de mange protokoller. Det tog mig over ½ år at finde ALLE relevante protokoller. Jeg opsøgte 10 instanser eller personer. 7 hovedprotokoller samt nogle medlemsfortegnelser, regnskabsmaterialer, fotos, avisudklip, beretninger, jubilæumsskrifter var blot en del af det, jeg fandt. Det meste var ikke afleveret til Lokalhistorisk Arkiv, men blev opbevaret i private hjem. En enkelt protokol var næsten gået tabt, men fundet efter flere måneders søgen. Uden disse kilder havde det

ikke været muligt at skrive denne artikel. Alle kilder er nu samlet og afleveret til de trykke rammer i Lokalhistorisk Arkiv.

Jeg har haft mange personlige samtaler med mennesker, der har været tilknyttet Fuglebjerg Husmandsforening. Mange flere end der er omtalt nedenunder.

Jeg har med vilje valgt at koncentrere mig om foreningens historie fra 1970'erne og fremad og de mennesker, der dengang arbejdede aktivt for foreningen.

Husmand – før og nu

Mens hovedparten af bondestanden omkring 1750 var fæstere under de store godser, var der ikke den store klassesdeling mellem bønderne, der dyrkede deres "egen" jord, og så den "underklasse", som boede i huse med intet eller et meget lille jordtilliggende. Landboreformerne i 1770'erne gav fæstebønderne meget bedre forhold, men eftersom godserne stadig havde et stort behov for arbejdskraft, blev det husmændene, der måtte lægge ryg til. Da denne klasseopdeling blev mere og mere tydelig, måtte husmændene betragtes som bondestandens absolutte underklasse. Hvor husmænd fik tildelt mindre jordstykker, måtte disse konstatere, at der var tale om ringe og

små græsningsstykker og/eller de argeste agerjorde fyldt med sten. Ofte måtte hele familien - kone og børn ud at tjene andre for at kunne tjene til føden. Klasseopdelingen fortsatte de næste 70 år. Husmand Peter Hansen fra Lundby gik i 1825-1850 fra egn til egn og agiterede for, at husmændene skulle gøre oprør mod de forhold, man bød dem.

Andelsbevægelsen, som startede i 1800-tallet, men især fik betydning i slutningen af århundredet, var i den grad med til at forbedre de mindre bønders og husmænds levevilkår.

Det sociale røre, der var i hele landet, førte til, at lokale husmandsforeninger blev stiftet. I Jylland blev den første lokale forening stiftet i 1896.

Den første kredsforening blev stiftet i 1901 i Jylland. Sjællandske Husmandsforeninger blev stiftet i 1902. I perioden 1901-1912 oprettedes en række af de lokale husmandsforeninger, heriblandt Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening i 1908.

Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforenings formålsparagraf (§2) lød således i 1930:

”Foreningens Formaal er at bidrage til at skabe lysere og lykkeligere Livsvilkaar for Husmands- og Landarbejderstanden, samt i det

hele at værne og varetage Smaamandens Interesser baade i økonomiske og sociale Henseender.”

I 1967 blev formålsparagraffen moderniseret til følgende:

”Foreningens opgave er at varetage medlemmernes interesse og at virke til fremme af familiebrugets (bemærk udtrykket, som først indgår i foreningens navn i 80’erne) økonomi, erhvervsmæssigt og fagligt, samt at arbejde for social og folkelig oplysning”.

Statshusmandsloven fra 1899 med revisionen af loven i 1909 gav en betragtelig forøgelse af antallet af husmandsbrug. Omkring 1920 blev der i Sønderjylland udstykket en række herregårde for på den måde at fremme danskheden i området. Udstykning til husmandsbrug stod på til efter 2. verdenskrig. Herefter satte første bølge af strukturudviklingen inden for landbruget denne udvikling i stå.

I 1925 oprettedes en paraplyorganisation for Skælskør-, Slagelse-, Sorø- og Ringsted-kredsene med navnet: ”Sorø Amts Husmandsforeninger”. Det var denne fællesforening, der stillede konsulenter til rådighed for de enkelte lokalforeninger.

I 1983 blev Sjællandske Husmandsforeninger opdelt i 3 rådgivningsområder. Svinninge (nordvest), Roskilde (nordøst) og Fensmark (syd - hvor bl.a. Fuglebjerg og Hashøj foreningerne hørte til). I de 2 byer (i Roskilde var der bygget nyt konsulenthus nogle år før) blev der bygget nye huse, hvor foreningens konsulenter inden for økonomi og planteavl havde til huse.

I 2002 indgik Danske Familiebrug og Danske Landboforeninger en aftale (Kina-aftalen), som egentlig var en fusion af de 2 foreninger med fælles sekretariat. Flere lokale husmandsforeninger fortsatte uændret deres virke.

I 2005 blev regionscentrene nedlagt og al rådgivning blev lagt sammen i Ringsted. Fra 1. januar 2009 blev rådgivningen inden for de Sjællandske Husmandsforeninger/Familiebrug nedlagt og overdraget til Landboforeningen Gefion i Sorø.

Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening har i de fleste af de år, foreningen har eksisteret, været den største i Sorø Amts Husmandsforeninger. I 1975 var der 166 medlemmer i Fuglebjerg - mere end dobbelt så stor som den næststørste forening. Derfor har denne forening altid været utrolig aktiv på en række områder med en balance mellem det sociale

samvær i form af fester m.m. og den faglige i form af et utal af faglige møder, markvandring, bedriftsbesøg m.m. Den har mere end nogen anden forening levet op til sit eget formål.

Til trods for denne store aktivitet har foreningen mærket til de voldsomme strukturændringer i 80'erne og fremefter inden for landbruget, og som i særdeleshed ramte husmandsbøvelsen. Mange husmænd fik arbejde inden for industrien og forpagtede jorden ud til større landbrug. Når små husmandsbrug blev solgt, blev de oftest lagt ind under i forvejen større gårde.

Hvad foreningsprotokollerne fra 1908 til 2004 (frem til 2012) fortæller

Fredag d. 10. april 1908 blev på Fuglebjerg Kro en husmandsforening med navnet: Krummerup Fuglebjerg Sognes Husmandsforening stiftet. Foreningens navn blev senere forenklet til Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening.

Til formand og kasserer blev valgt Peter J. Hirsch, Fuglebjerg Mark, og næstformand blev Kristian Nielsen, Haldager.

Hvert enkelt medlem skulle indskyde 25 øre til foreningen og betale 50 øre i halvårligt kontingent.

I de første år bestod de få aktiviteter af faglige udstillinger og diverse udflugter samt udvælgelse af sendemænd (repræsentanter til De samvirkende danske Husmandsforeninger).

Ved generalforsamlingen vedtoges, at ugifte mænd kunne blive medlemmer af foreningen.

Generalforsamlingerne afholdtes i forskellige lokaler - fra Fuglebjerg Kro til Fuglebjerg Afholdsforenings Sal.

I perioden 1908 til 1928 var der årligt en stor udskiftning i foreningens bestyrelse og formænd. Referater/protokoller fra denne periode var meget kortfattede og upræcise. De angav kun forløbet ved generalforsamlingen og ikke alle de bestyrelsesmøder, der havde været afholdt. Hvem der blev valgt som formand for foreningens bestyrelse er slet ikke angivet i protokollen.

I 1920 var der et forslag om at hæve kontingentet til 2 kr. pr. medlem. I 1921 blev der nedsat et planteavlsudvalg, og kontingentet fik en ekstra forhøjelse på 1 kr. pr medlem. I disse år blev de første høstfester planlagt. Der blev også afholdt en række foredrag på Fuglebjerg Afholdshjem eller Afholdshotel (det vides ikke, om foredragene omhandlede afholdsemnet). I 1922 vedtog man, at der skulle

afholdes juletræsfest i Fuglebjerg Forsamlingshus.

I 1926 drøftedes mulighederne for, at Husmandsforeningen skulle gå ind i pattegriseformidlingen. De første markvandring startede i 1927. Husholdningsudvalget fik et medlem i Husmandsforeningens bestyrelse i 1927/28, men det er ikke helt klart, hvornår det skete og under hvilke omstændigheder.

Andespil toges op i 1929/30. Flere faglige foredrag holdtes med lokale konsulenter. Den første markvandring afholdtes i 1932. I 1934 valgte foreningen at købe en marksprøjte af mærket Rena med 5 m slange til 137 kr. Lejeprisen for medlemmer var 1 kr. pr. time. Ikke-medlemmer skulle betale 1 kr. ekstra pr. time.

I 1936 inviteredes Sneslev Husmandsforenings dilettanter til at opføre "På gale veje"

Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening startede i 1942 sin egen dilettant op. Godtgørelse til formand og kasserer hævedes fra 25 kr. til 35 kr. til hver af dem. Samme år vedtoges at afholde mark- og havevandring.

Samarbejde omkring dilettant med naboforeninger blev taget op 1947. Marksprøjten solgtes i 1950 for 50 kr.

I begyndelsen af 1950 og fremefter blev det mere udpræget med genvalg på de fleste bestyrelsesposter. Men udskiftning forekom dog. Tilbuddene til medlemmerne var stadig faglige - foredrag, mark- og havevandring, andespil, Skt. Hans aftner, juletræsfester og diletant. Husmandspolitik var ikke det, der havde den højeste prioritet, selvom forholdene for husmændene stadig ikke var for gode.

Men da Poul Jørgensen, Haldagermagle, kom i bestyrelsen og senere blev formand for Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening fremgik det af protokollen d. 8. maj 1961 følgende: "Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforenings Bestyrelse vil gøre medlemmerne opmærksom på, at vi har protesteret mod Husmændenes beslutning på mødet i Sorø i søndags, idet vi mener, at landbruget skal stå sammen. Er medlemmerne ikke tilfredse med bestyrelsens mening, så indkald til ekstraordinært generalforsamling, og der er 7 mandater til rådighed. Den samlede bestyrelse". Stykket blev sat i Sorø Amtstidende og Næstved Tidende.

10. april 1958 - 50 års dagen for foreningens stiftelse besluttede bestyrelsen at holde en fest på Krummerup Skole. Derudover var der jubilæumsbal d. 26. april.

I starten af 60'erne opstod en ny idé fra bestyrelsen: Maj-bal/Pinse-bal. Entre 5 kr. for de unge (senere ændret til 4 kr.) og 3 kr. for dem, der var under 16 år. Foreningen stillede en udsmykket landbrugsvogn til rådighed for Fuglebjerg Byfest. I 1966 var lønnen til formand og kasserer 150 kr. til hver. Kontingentet var i denne periode 30 kr. pr medlem. For passive var kontingentet 12 kr. for gifte og 3 kr. for ugifte. Unge, der ønskede at deltage i Husmandsforeningernes bal, skulle indløse et passivt medlemskab. Haarslev-Ting Jellinge Husmandsforening blev i 1964 lagt ind under Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening.

Ved generalforsamlingen i 1967 blev navnet på foreningen ændret til Fuglebjerg Husmandsforening.

Baggrunden herfor var, at Førsløv Sogns Husmandsforening og Husholdningsudvalg havde rettet henvendelse til Krummerup-Fuglebjerg Husmandsforening om sammenlægning af foreningerne. I løbet af foråret 1967 var alle aftaler på plads. 41 medlemmer fra Førsløv samt foreningens kasse på 332,82 indgik nu i Fuglebjerg Husmandsforening.

Forberedelserne til 60 års jubilæumsfesten var startet allerede i 1967. Halinspektør Erling Petersen (den første inspektør for den nye hal) var således til møde med Poul Jørgensen og

den øvrige bestyrelse, så man kunne drøfte de praktiske ting i forbindelse med jubilæet.

Den 2. april 1968 afholdtes et møde hos bestyrelsesmedlem Holger Nielsen. Alle var mødt, så der kunne tages et fælles foto - se nedenunder. Fotoet er taget af fotograf Henry Rasmussen, Fuglebjerg.

Stående fra venstre: Niels Jensen, Arløse Torp, Poul Jørgensen, Haldagermagle (formand) og Karl Rasmussen, Flemstofte. Siddende fra venstre: Poul Hviid Madsen, Ting Jellinge, Gunner Hansen, Vinstrup Hørhave, Søren Nielsen, Højbjerg, Svend Andersen, Haldagerlille, Holger Nielsen, Sandved, Thorkild Jensen, Haldagermagle, Erik Jensen, Vinstrup, og Holger Nielsen, Hårslev.

I slutningen af 1960'erne stod husmandsforeningen i festernes tegn. Pinsebal, sommerbal og den hyggelige Skt. Hans-tradition ved Rø-

de Hus. Der blev indskrevet mange passive medlemmer i disse år.

En anonym landmand, som har været medlem i Fuglebjerg Husmandsforening, fandt disse fester som værende nogle af de bedste inden for en stor radius af Fuglebjerg. Alle såvel husmænd som landboforeningsfolk kom til disse billige og rigtig gode fester.

Formanden for Kvislemark-Fyrendal Husmandsforening anmodede i begyndelsen af 1970 om, at denne forening blev lagt ind under Fuglebjerg Husmandsforening. Formanden Poul Jørgensen har den 15. april 1970 noteret i protokollen, at der er modtaget 692,63 kr. fra Kvislemark Husmandsforening på grund af sammenlægning pr. 1. april samt 0,00 kr. fra husholdningsudvalget og en medlemsfortegnelse. Sluttelig blev Holsteinborg-Venslev Husmandsforening lagt ind under Fuglebjerg Husmandsforening.

Kort tid efter generalforsamlingen i 1973 trak Poul Jørgensen sig midt i valgperioden. Poul Jørgensen var den formand, der indtil da havde bestridt posten længst - nemlig 14 år. Han sad samlet i 17 år i bestyrelsen. Poul Hviid Madsen, Ting Jellinge, som indtil da havde bestridt posten som næstformand, blev nu foreningens nye formand. Medlemskontingentet i 1973 blev fastsat til 60 kr. årligt for

aktive jordbrugere, 20 kr. for ikke jordbrugere og 6 kr. for passive medlemmer. Ikke-jordbrugere kunne være lokale selvstændige håndværkere m.m., der støttede foreningen. I 1974 udlånte foreningen 1.000 kr. til Sjællandske Husmandsforeninger, som var ved at opføre et nyt medlems- og konsulenthus.

I 1977 vedtoges på en ekstraordinær generalforsamling, at regnskabsåret skulle omlægges, og kontingentet skulle opkræves én gang årligt (mod tidligere to gange om året).

Den 15. april 1978 blev 70-års jubilæumsfesten afholdt i Fuglebjerg Forsamlingshus. 70 mennesker deltog. Formand Tage Jacobsen, Sorø Amts Husmandsforeninger, med frue og planteavlskonsulent Johs. Sørensen og frue var indbudt til festen og begge holdt festtaler. Fuglebjergs borgmester var også inviteret, men var forhindret på grund af rejse. Formand Sander Rasmussen holdt en tale, som omhandlede husmandsbevægelsens historie samt historien om, hvordan Fuglebjerg Husmandsforening startede.

Foto nedenunder er fra jubilæumsfesten. På billedet er de omtalte gæster og formanden.

Fuglebjerg Husmandsforening fejrede i al stilhed 75 års jubilæum 8. april 1983. Samme år blev det besluttet at reducere bestyrelsen fra 11 medlemmer til 9 medlemmer.

Sander Rasmussen stoppede som formand i 1985 og blev afløst af Kurt Larsen, Haldager Mark.

Bestyrelsens sammensætning i jubilæumsåret ses af nedenstående foto:

Bagerst fra venstre: Folmer Sørensen, Hårslev, Elmer Thomsen, Ørslev, Erik Christensen, Vinstrup, Svend Hviid Madsen, Venslev, Arne Christiansen, Haldagermagle. Forrest fra venstre: Erik Petersen, Haldagermagle, Jørgen Hansen, Rejnstrup, Sander Rasmussen, Flemstofte - formand, Kurt Larsen, Haldager Mark og Hans Christiansen, Palmevænge. (Hans Jensen, Ting Jellinge var ikke til stede ved fotograferingen)

Kurt Larsen og de efterfølgende bestyrelser fortsatte mange års arbejde med at tilrettelægge og gennemføre en række aktiviteter som nævnt nedenfor:

Husholdningsudvalget (først selvstændigt udvalg, senere lagt ind under hovedforeningen).

Sangafthner på Fuglebjerg plejehjem

Skt. Hans bål ved Røde Hus

Julemøde i Fuglebjerg Skoles Samlingsaal

Kulturelle møderækker - 3 og 5 aftners møderækker

Kulturelt/Bedriftsbesøg over det meste af Sjælland

Bankospil

Dilettant

Folkedans (nu selvstændig forening)

Mark- og havevandringer

Indkøbsforening (låneformidling)

Foredragsaftner

Mark-konkurrencer

Pinsebal, juletræsfest, sommerbal, høstfest

Opstart af 4H i Fuglebjerg (nu selvstændig forening)

Børnedyrskue (nu selvstændig forening)

Repræsentation i Fuglebjerg Forsamlingshus

I sin egenskab af formand for Fuglebjerg Husmandsforening var Kurt Larsen repræsenteret i en række faglige udvalg specielt inden for svineproduktion. Men han var rådgivningens mand. Allerede i sin første beretning for året 1985 opfordrede han sine medlemmer til at bruge konsulenterne så meget som muligt. Der er virkelig penge at tjene for husmændene.

Janni Larsen, gift med Kurt Larsen, har samlet en række avisudklip i perioden 1985-2001.

dannet regionskontor i Roskilde (1974 - se ovenfor) og Svinninge.

Sammenkædning af erhvervspolitik og rådgivning blev et dominerende islæt for Kurt Larsens virke som formand.

Kvinder prægede ikke bestyrelsesarbejdet. Kvinderne var repræsenteret i husholdningsudvalget, som ikke skal omtales her. Men den første kvinde i bestyrelsen var Lise Hein Nielsen, Rejnstrup, (1985-1987). Hun blev afløst af Karen Andersen, siden Heinager, Haldagerlille. Hun sad i bestyrelsen fra 1987 til 2004, var repræsentant for børnedyrskuet, som hun siden blev formand for. I 1999 kom Grethe Rasmussen, Røgeskov, ind i bestyrelsen. Så i de sidste 5 år af foreningens historie var der 2 kvinder i bestyrelsen. Grethe Rasmussen fortsatte i den nye forenings bestyrelse i 2004.

Ved generalforsamlingen 1987 var der afstemning, om foreningen skulle have nyt navn: Fuglebjerg Familiebrug. Men man beholdt det gamle navn indtil 1989.

Første gang omtalte formanden, at der var flere små, lokale foreninger, der var blevet for små og derfor blev lagt sammen med naboforeninger. Hvordan stiller vores medlemmer sig til sammenlægning med andre foreninger?

I Fensmark havde husmandsforeningerne i Sydvest-, Syd- og Østsjælland fået regionskontor i 1983 med økonomi-, husholdnings- og planteavlskonsulenter. Tilsvarende var der

Sekretæren har skrevet følgende: Positiv stemning.

Muligvis ud fra vigende medlemstal og færre foreningsaktiviteter besluttedes det på generalforsamling i 1988 at reducere bestyrelsen fra 9 til 7 personer. Antallet af bestyrelsesmøder steg fra 1 møde i 1920 til 50'erne til helt op til 7 møder (i 1990) på 1 år.

Fuglebjerg Husmandsforening fik ved generalforsamlingen i 1989 nyt navn: "Fuglebjerg Familiebrug". Hermed fulgte foreningen mange andre lokale foreningers og landsforeningens navneskifte fra husmandsforening til familiebrug.

I 1992 var Fuglebjerg Familiebrugs formue på 15.960,11 kr. Samme år begyndte samarbejdet mellem Fuglebjerg og Hashøj Familiebrug. I første omgang var der tale om fælles markvandring med værter fra begge foreninger.

I 1993 var der opstået økonomiske problemer i Regionskontoret i Fensmark. Lokalforeningerne var ikke økonomisk inddraget i disse. For første gang nævntes muligheden for sammenlægning af Fuglebjerg Familiebrug med lokale familiebrug eller lokale landboforeninger.

I 1994 blev der for første gang sat spørgsmålstegn ved at fortsætte med at opsætte deltantforestillinger.

I 1995 anmodede husholdningsudvalget om at blive lagt ind under Fuglebjerg Familiebrug. Sorøkredsens Familiebrug blev nedlagt og formuen fordelt til de lokale foreninger.

Kurt Hvid Madsen, som var næstformand i bestyrelsen i 1999/2000, modtog Dansk Familiebrugs pris som "Årets familiebruger 2000".

Foreningen gav i 2002 1.000 kr. i tilskud til Sjællandske Familielandbrugs 100 års jubilæumsskrift. Samme år indgik De danske Landboforeninger og Dansk Familiebrug et opsigtsvækkende samarbejde på landsplan.

Den såkaldte "Kinaaftale" godkendtes af begge parter.

Ved generalforsamlingen i 2003 havde Sorø Familielandbrug foreslået et samarbejde med Fuglebjerg Familiebrug og Hashøj Familiebrug. Der indkaldtes til ekstraordinær generalforsamling i Fuglebjerg Hallens mødelokaler 13. maj 2003. Her var der 8 for sammenlægning og ingen stemte imod.

Fuglebjerg Husmandsforening/Familiebrug var nedlagt. Foreningen nåede at blive 95 år.

Sorøegnens Familielandbrug

Fuglebjerg Familiebrugs formue, medlemmer og andre aktiver indgik i den nye forening ”Sorøegnens Familielandbrug”. Den nye forening bestod nu af 3 foreninger: Sorø Familielandbrug, Hashøj Familiebrug og Fuglebjerg Familiebrug.

Den nye forening blev stiftet 4. februar 2004 på Krebsehuset i Sorø. Den nye bestyrelse bestod af formand John Nielsen (Hashøj), næstformand Grethe Jespersen (Sorø), kasserer Søren Merrild (Fuglebjerg), sekretær Grethe Rasmussen (Fuglebjerg), Gitte Olsen (Sorø), Kamilla Mortensen (Hashøj) og Birthe Nielsen (Sorø). Foreningen havde ved start 65 aktive medlemmer.

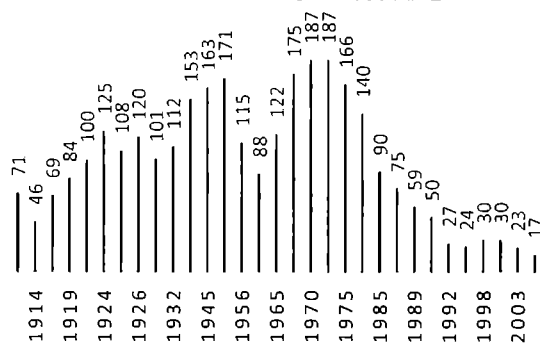
Foreningen var opstået, fordi alle 3 foreninger havde faldende medlemstal og et dalende aktivitetsniveau. Sorø Husholdningsudvalg ophørte og overførte udvalgets penge til Hashøj Husholdningsudvalg. Foreningens aktivitets-tilbud mindskedes meget hurtigt. I begyndelse af 2012 kunne der ikke vælges en ny bestyrelse. 28. marts 2012 blev der indkaldt til ekstraordinær generalforsamling. Da ikke mindst halvdelen af medlemmerne var mødt op, måtte der indkaldes til en sidste ekstraordinær generalforsamling.

Ekstraordinær generalforsamling blev afholdt tirsdag d. 24. april 2012 kl. 18.00 på Fuglebjerg Kro.

104 år efter at Fuglebjerg Husmandsforening var stiftet på Fuglebjerg Kro, blev husmandsforeningen/familiebrug og familielandbrug lukket ned for altid, da 21 medlemmer samlet stemte for en nedlæggelse. Foreningens formue på ca. 80.000 kr. blev overført til Hashøj husholdningsudvalg.

Et utal af møder og arrangementer står i dag kun som minder fra en svunden tid. Tusindvis af timer har frivillige foreningsfolk brugt på Fuglebjerg Husmandsforening.

ANTAL MEDLEMMER I FUGLEBJERG HUSMANDSFORENING

Formænd i Krummerup Fuglebjerg Husmandsforening

Navn:	Periode:
Peter L. Wich, Fuglebjerg Mark	1908-1912
Hans Henriksen, Haldager	1912-1914
Christian Andersen, Haldager	1914-1917
Ludvig Jørgensen, Hammersmølle	1917-??
Hans Jørgensen	1920-1922
Christian Andersen, Haldagermagle	1922-1924
Oluf Hansen, Haldager Mark	1924-1925
Hans Jakobsen	1925-1926
Jakob Nielsen	1926-1927
Martin Jacobsen, Haldagermagle	1927-1928
Christian Nielsen, Nortved	1928-1928
Jørgen Hansen, Krummerup	1928-1940
Henry Hansen, Haldagergårde	1940-1940
Valdemar Jensen, Haldager Mark	1940-1943
Kaj Hansen, Hammersmølle	1943-1945
Hans (Chr.) Andersen, Vinstrup	1945-1958
Knud Nielsen, Haldager Mark	1958-1959
Poul Jørgensen, Haldagermagle	1959-1973
Poul Hvid Madsen, Ting Jellinge	1973-1974
Sander Rasmussen, Flemstofte	1974-1985
Kurt Larsen, Haldager Mark	1985-2003

De sidste 4 formænd i Fuglebjerg Husmandsforening-Fuglebjerg Familiebrug

Poul Jørgensen. Født i Haldagermagle 19. juli 1922. Død 27. april 1989. Søn af Alfred Jørgensen. Poul overtog sin fars ejendom Haldagermaglevej 19 på 14 tdl. i 1946. Gift med Tove og fik 4 børn Anne, Lene, Leif og Kurt. På ejendommen var der 8 køer og 2 heste og enkelte grise. Poul havde flere deltidsjobs, blandt andet salg af forsikringer. Medlem af

den lokale jagtforening og den lokale hesteforsikring.

Poul kom i bestyrelsen for husmandsforeningen i 1956. Formand for bestyrelsen fra 1959 til 1973. Poul var samlet 17 år i bestyrelsen.

Poul var et utroligt hjælpsomt og venligt menneske, som varetog andres interesser langt mere end sine egne. Arbejdet i husmandsforeningen kom før arbejdet med eget landbrug. Hans børn har mange gange måtte malke og fodre dyrene, mens han var til møde. Man kunne altid høre, hvad han sagde - han talte meget højt, da han hørte dårligt. Han elskede sit arbejde i husmandsforeningen højt - han var meningernes mand. Han stod fast på disse, og hvis ikke andre kunne støtte ham, var han parat til at gå af (se omtalen fra protokollen). Ofte havde han 2-3 møder om ugen, der relaterede sig til husmandsbevægelsen. Det var helt og alene Pouls fortjeneste, at foreningen i hans formandstid kunne mønstre det højeste medlemstal i foreningens historie. Poul var altid meget hjælpsom, når folk kom til ham. Til de mange pinseballer var Poul dørvogter! (personlig samtale med Pouls datter Lene og forfatterens egne erindringer).

Poul Hviid Madsen, Enghavevej 16, Ting Jellinge, 4261 Dalmose. Født i Tjørnelunde ved Ruds Vedby den 20. oktober 1930. Søn af Ove Hviid Madsen. Opvokset på et husmandssted på 10 tdl. Som 14 årig kom han ud og "tjene bønder". Gift med Jenny, som han fik 2 børn med, Kurt og Bente. I 1955 købte Poul Hviid Madsen landbrugsejendommen i Ting Jellinge Enghave og startede med 6 køer og arbejdede bl.a. for en vognmand, der indsamlede grise. Byggede ny kostald i 1967 og udvidede antallet af køer til 40 stk. I 1984 etablerede han et I/S med sin søn Kurt. Poul Hviid Madsen og Jenny flyttede hen til et hus længere henne ad Enghavevej. I 1997 overdrog han resten af ejendommen til Kurt. I

2000 fik Kurt og hans kone Hanne tildelt titlen som "Årets Familiebruger" i Danmark. Fuglebjerg Husmandforening havde indstillet dem til prisen.

Poul Hviid Madsen kom i bestyrelsen i 1964. Formand i 1973-1974. 1985 ind i bestyrelsen igen, indtil 1988 hvor hans søn Kurt afløste ham. I 1991 kom Poul for 3. gang ind i bestyrelsen. Han gik endeligt ud af bestyrelsen i 1995. Poul sad i bestyrelsen i 17 år, fordelt på 3 perioder. Poul har været medlem i foreningen i ca. 40 år.

Poul Hviid Madsens korte periode som formand skyldtes interne problemer i bestyrelsen. De mange naboforeninger, der blev lagt under Fuglebjerg Husmandforening kort før Poul Hviids formandsperiode, har nok medført, at der var for mange høvdinge og for få indianere. Poul Hviid Madsen valgte derfor at trække sig og prioritere den hjemlige bedrift. I hans formandsperiode blev der ikke mulighed for at sætte nogen fingeraftryk på foreningens kurs. Men som medlem af foreningen i ca. 40 år har Poul Hviid Madsen sat sit meget store præg på foreningen helt op til foreningens afvikling.

Sander Rasmussen, Enghavevej 24, Ting Jellinge, 4261 Dalmose. Født på Gyldenholm 19. januar 1942. Hans far, Karl Rasmussen, var dengang overfodermester på Gyldenholm. I 1954 flyttede familien til et husmandssted på 16 tdl. ved Flemstofte. Ejendommen nedbrændte i 1958 ved et lyn. Sander hjalp sin far med at bygge gården op igen. Sander arbejdede hos flere landmænd og i en årrække på maskinstationen "Jeepcentralen" i Skælskør. I 1969 købte Sander sin første ejendom. Med sin fars ejendom og nogle forpagtninger drev Sander 73 tdl. I 1973 byggede han en ny kostald. På de to ejendomme havde man både svin og køer. I 1985 afviklede Sander sin

ejendom. Sander har i en årrække været graver ved Krummerup Kirke.

Sander kom ind i bestyrelsen i 1973. Allerede i 1974 afløste han Poul Hviid Madsen på formandsposten. Sander trak sig som formand i 1984/85. Sander var 12 år i bestyrelsen, heraf 11 år som formand.

Sander Rasmussen overtog en forening, som havde nået sit højdepunkt rent medlemsmæssigt. Strukturen i landbruget havde siden midten af 60'erne medført nedlæggelse af mindre landbrug. Dette kunne nu ses som et svagt faldende medlemstal i Fuglebjerg Husmandsforening. I Sanders periode som formand fra 1975 til 1985 faldt medlemstallet voldsomt - med 40-50 procent. Det var hverken Sander eller resten af bestyrelsen, som fejlede - langt fra. Sander forsøgte mere end nogen anden formand at få foreningens budskaber ud i medierne. Mange presseklip fra denne tid vidner om, at Sander og bestyrelsen brugte især lokalaviser og fagblade til at få deres budskab ud. Især foreningens erhvervspolitiske betragtninger trak store overskrifter. De sociale og faglige arrangementer blev videreført. Sander deltog aktivt i dilettanterne - ja han var aktør i flere spil. Jubilæumsfest blev holdt - også her med stor bevågenhed fra de lokale aviser. Men selv med den store indsats

fra mange, kunne man konstatere, at Fuglebjerg Husmandsforening svækkedes. Efter at Sander trak sig fra bestyrelsen, har han lagt et stort arbejde i foreningen - f.eks. arbejdet i børnedyrskuet.

Kurt Larsen, Sorøvej 49, Haldager Mark, 4250 Fuglebjerg. Født i Saltø By den 28. marts 1939. Søn af Otto Larsen, men voksede op hos sin morfar, som drev et statshusmandssted på 12 tdl. Arbejdede hos forskellige landmænd og var soldat. I 1969 købte Kurt ejendommen på Sorøvej 49. Samme år blev han gift med Janni. De fik børnene Tine og Allan. Kurt har i flere perioder arbejdet i skoven. På ejendommen startede familien med 14 tdl. jord, 4 heste og 3 polte (bryllupsgave). I 1981

havde svineproduktionen udviklet sig til 75 søer og 1.500 slagtesvin som årligt leveredes til slagteriet i Ringsted. Kurt byggede løbende til og erhvervede mere jord enten som køb eller forpagtning og nåede op på ca. 25 ha. I 2006 måtte Kurt afhænde besætningen af helbredsmæssige grunde, og i 2007 var der ikke flere svin på ejendommen. Janni har gennem årene fået opbygget en fin avl af Frederiksborgheste samt tilbyder hestevognskørsel til bryllupper og andre festlige anledninger. Kurt hjælper ved siden af planteavl en søn med havearbejde og træfældningsarbejde. Familien har i flere år haft "Åben gård arrangement".

Kurt kom ind i bestyrelsen i 1970. Han blev formand i 1985 og fortsatte som formand, indtil foreningen lukkede ned i 2003. Kurt har siddet i 33 år i bestyrelsen (den længste periode i foreningens historie), og 18 år som formand (hvilket også er den længste periode). Derudover var Kurt med i en række faglige udvalg f.eks. fællesudvalget for svin, som var et udvalg med repræsentanter fra landboforeningerne og familiebruget. Kurt har også siddet som formand i svineavlsudvalget i Sjællandske Familiebrug og dermed siddet i bestyrelsen.

Som før nævnt stod Kurt som formand frem og opfordrede sine medlemmer til at bruge rådgivningstjenesten så meget som muligt. At få gode råd var gavnligt for alle, og der var ligeledes penge at tjene for husmændene. Han var samarbejdsmand, som kunne sidde i stue med alle. Han havde gennem sin plads i diverse svineavlsudvalg meget samarbejde med personer, der repræsenterer landboforeningerne.

Kurt Larsen overtog ledelsen af en forening, som viste svaghedstegn i form af faldende medlemstal. Kurt forsøgte på alle måder sammen med sine bestyrelser at stoppe nedgangen i antal medlemmer. Kurt Larsen var måske ikke så udadventt som forgængeren – altså til at bruge pressen til foromtale af arrangementer, møder og generalforsamlinger. Men han styrede foreningen ganske effektivt - men han kunne ikke hamle op imod strukturudviklingen. Kurt forsøgte som det sidste at tage initiativ til at få et større og bedre samarbejde med naboforeningerne. Især med Hashøj Familiebrug blev der etableret et flerårigt samarbejde. Det betød, at man bevarede interessen og deltagelsen i mange af de aktiviteter, man stadig havde i gang.

Til sidst var det heller ikke nok. Kurt indså, at der skulle yderligere samarbejde mellem flere naboforeninger. Samtidig havde han indset, at hans tid som formand var ved at rinde ud. Han besluttede derfor ved lukningen af Fuglebjerg Familiebrug, at han ikke længere ville stille op til bestyrelses- eller formandsposter.

Efterskrift

Man kan kun blive imponeret, når man ser på det utal af aktiviteter, som Fuglebjerg Husmandsforening har stået for igennem næsten 100 år. Dertil kommer de mange aktiviteter, som husholdningsudvalget stod for, og som ikke er omtalt her.

Hvorfor kunne denne forening ikke overleve? Fulgte den ikke med tiden?

Tilpassede den sig ikke den udvikling, som foregik inden for landbruget?

Et næsten komplet kildemateriale om Fuglebjerg Husmandsforening ligger nu trykt i lokalarkivet i Fuglebjerg. Her vil interesserede kunne fordybe sig og måske kunne give svar på ovenstående spørgsmål samt mange andre spørgsmål, der dukker op i fremtiden.

Tak til alle, der har hjulpet mig - det være sig med interviews og udlånte materialer og meget andet.

Bøger til salg!

Fuglebjergegnens Lokalhistoriske Forening - Borupris' Venner udgiver hvert år et årsskrift. De første mange år hed det "Nytårgave", senere - da udgivelsen blev i marts måned - kom det til at hedde "Årsskrift".

Vi har en del af disse "Nytårgaver" og "Årsskrifter" til salg.

Årgangene frem til og med 2006 koster 30 kr. pr. stk. Herefter er prisen 50 kr. pr. stk. - dog koster de to nyeste årgange 160 kr. pr. stk.

Artiklernes emner fremgår af vores hjemmeside www.borupris.dk.

Vi har stadig eksemplarer af biografien "Svend Dyhre Rasmussen - 1910 -1974. Pris 150 kr.

Er du interesseret, så kontakt Bertel Hansen, tlf. 55 45 63 48, e-mail bertel@arlose.dk

For mange kuldbøtter og bukkespring! - af biskop J.P. Mynsters visitatsbøger af Bertel Hansen

Jacob Peter Mynster malet J.V. Gertner i 1842.
Portrætsamlingen på Frederiksborg Slot.

Kongelig konfessionarius, hof- og slotspræst
Jacob Peter Mynster, 59 år, bliver i efteråret
1834 udnævnt til biskop over Sjællands Stift,
som dækkede hele Sjælland, Møn, Amager,
Bornholm og de mindre øer, mere end 400

Jacob Peter Mynster, f. 1775, var søn af inspektør på Frederiks Hospital, Christian G.P. Mynster. Han blev teologisk kandidat allerede i 1794. Først var han huslærer på Bregentved. 1802-1811 var han sognepræst Spjellerup og Smerup sogne ved Fakse. Fra 1811 til 1828 var han kapellan ved Vor Frue Kirke i København. Herefter blev han kongelig konfessionarius samt hof- og slotspræst, indtil han i 1834 udnævntes til biskop over Roskilde Stift. Han var allerede som kapellan med til at oprette Bibelselskabet og medlem af direktionen for Universitet og de lærde skoler. Han havde en omfattende litterær virksomhed. I 1848 blev han kongeligt udpeget medlem af den grundlovgivende forsamling. Han stemte imod grundloven, da han var imod bestemmelserne om kirkens ordning.

kirkesogne. Han visiterer flittigt i sit vidtstrakte stift og når i sin 19 årige funktionstid næsten tre gange gennem de mange sogne, hvor han besøger kirker, skoler og stiftelser under hans tilsyn. Han fører omhyggeligt en visitationsdagbog, hvor han efter en nogenlunde ensartet skabelon nedskriver alle væsentlige fakta og sine kritiske bemærkninger om præster og lærere. Hans visitationsdagbøger bliver udgivet i 1937 og giver et kig ind i sognenes kirke- og skoleliv i midten af 1800-tallet.

Visitatsdagbogen er at betragte som private optegnelser. Det er ikke en officiel embedsprotokol. Derfor bærer den også et præg af åbenhjertighed, som næppe var blevet lagt for dagen i en embedsbog.

Turen rundt i det store stift foregår efter en fastlagt turnus - sognene besøges i den samme rækkefølge ved alle tre visitationsrunder. Han besøger alle pastorater, selv Agersø og Omø, hvor der ellers ikke var blevet visiteret i en lang årrække. Bornholm besøger han to gange. Kun i København visiterer han ikke - det havde hans forgængere så vidt vides heller ikke gjort.

Visitationen bliver planlagt for et herred ad gangen. Biskoppen sender provsten en oversigt over visitationsgudstjenester og besøg på skoler mv. med angivelse af datoer og tidspunkter med anmodning om at ”meddele de kjære Brødre i Herredet fornøden Underretning”. Denne oversigt er vedlagt en følgeskrivelse, der lyder således:

”Ved min Ankomst til Præstegaarden ønsker jeg at forefinde den Text, hvorover der skal prædikes i Kirken, og Prædikantens Thema. - Ligeledes bedes fremlagt samtlige Præstens og Skolelærerens Embedsbøger, Liste over den konfirmerede Ungdom, Efterretning om den i hver Skole sidst afholdte Examens Udfald samt Fortegnelse over de Psalmer, som

den voxne Ungdom har lært.

Ved Gudstjenesten i Kirken, som begynder Kl. 9 præcise, beder jeg iagttaget, at vasa sacra¹, saavel fra Hovedsognet som fra Annexet, ere hensatte paa Alteret. Efter Gudstjenesten foretages Catechisation af den konfirmerede Ungdom, og derefter samles Børnene af 2den Classe (hvilket dog ikke gjelder Kjøbstædernes Borgerskoler) fra Pastoratets samtlige Skoler i Kirken.

Børnene sættes ind i Stolene, og Begyndelsen skeer med et Vers af Psalmebogen, hvorefter Børnene af én Skole træde frem paa Kirkegulvet. Naar Catechisationen med dem er forbi, gaar de ind i Stolene, hvornæst Børnene fra en anden Skole træde frem og saa fremdeles. Catechisationen med Skolebørnene slutter med et Vers af Psalmebogen. Naar Catechisationen med Skoleungdommen begynder, hensættes i Choret et Bord, hvorpaa Skolelærerne fremlægge Liste over Skolernes anden Classes Børn. Disse medbringe deres Skrivebøger og Psalmebøger.

Klokkeslettet, naar Børnene skulle tilsiges at møde i de resp. Skoler, overlades Sognepræsten at bestemme efter Frastanden².

I Skolerne møde Iste Classes Børn og sammesteds fremlægges liste over denne Classe. Det bedes erindret, at drengene af 2den Classe findes paa Gymnastikpladsen for i Forening

med 1ste Classes Drengene at aflægge Prøve på gymnastisk Færdighed.

Skolecommissionerne indbydes til at blive ved Skolebørnenes Prøvelse”.

Selv om det var normal praksis, at amtet skulle sørge for biskoppens befordring fra hjemmet til det sted, hvor visitatsen³ begyndte, og hjem igen fra det sted, hvor visitatsen sluttede, og præsterne skulle sørge for befordringen fra sogn til sogn, medfører biskop Mynster sin egen vogn. Biskoppen overnatter som hovedregel i præstegården i det pastorat, hvor han skal visitere. Der går normalt en eller halvanden dag i hvert pastorat, alt afhængigt af hvor mange skoler der skal besøges.

I sommeren 1835 er han på visitats i Øster Flakkebjerg Herred.

Om Kvislemark-Fyrendal Pastorat noterer han, at folkemængden er 1.000, og at præstegården er god og har to store og vel vedligeholdte haver. Kvislemark Kirke er ret smuk og vel vedligeholdt, men mindre end Fyrendal Kirke, hvorfor visitatserne plejer at blive holdt der. Kirkerne tilhører Holsteinborg, og kirkegårdene er meget pænt holdte.

Den 12. juli - 4. søndag efter trinitatis - visiterer han i Fyrendal Kirke, hvor han noterer, at

kirken er stor og anseelig og har en smuk altertavle, der skal være malet af Carl v. Mandern⁴, smukke vasa sacre og et orgel. En talrig menighed af unge og gamle er mødt op, og sognepræsten, pastor Tryde, holder en meget god, kristelig, grundig og smuk prædiken, holdt med liv og kraft. Han katekiserer⁵ ret godt, og ungdommen svarer vel for sig.

Biskoppen besøger også de tre skoler i sognene. I Kvislemark Skole noterer han, at læreren Knud Jørgensen, der er 34 år og seminariueuddannet, katekiserer meget godt.

Lærer i Kvislemark Knud Jørgensen og hans hustru Ane Margrethe Jørgensen.

Foto fra før 1847. Udlånt af Charlotte Jørgensen.

Den indbyrdes undervisning er meget god. Gymnastikken - ganske vist på laveste grad - får karakteren godt. Skolebygningen er meget god - det gælder i øvrigt alle grevskabets skoler.

Frederiksminde Skole, Fyrendal - her er bygningen udmærket god. Der er 71 børn, og læreren er den 25 årige Fritz Petersen, som også er seminarieuddannet. Læsning og religion får karakteren meget godt. Skrivning udmærket godt. Regning og gymnastik godt. Den indbyrdes undervisning temmelig godt.

Skafterup Skolebygning bliver også karakteriseret som meget god. Biskoppen noterer, at lærer Torbensen, 40 år gammel og seminarieuddannet, hører til "de opvakte". Men han katekiserer godt, men med noget "Conventikelvæsen"⁶. Biskop Mynster er alt andet end begejstret for den vækkelse, som finder sted på Sydvestsjælland, hvor bl.a. lærer Torbensen optræder som lægmandsprædikant ved møder ude i hjemmene. Men den indbyrdes undervisning betegnes som god og gymnastikken som temmelig god.

Biskoppen besøger tillige "Instituttet på Fyrendal" for til dels moralsk fordærvede børn, i alt 8 piger og 20 drenge. Forstanderen Anders Stephansen og hans kone betegnes som meget agtværdige folk. Børnene bliver behandlet

godt. De sysselsættes forstandigt, og biskoppen synes, at alt tegner til, at forehavendet vil lykkes⁷.

Kirkebøgerne får også et par ord med på vejen. Ikke noget om, hvordan de føres, men at de er anset for de ældste i stiftet, idet de begynder i 1622⁸.

Turen går nu videre til Førslev med mellem 700 og 800 indbyggere. Biskoppen bemærker, at der i Førslev By ingen bøndergårde er, men foruden Førslevgård, der tilhører Neergaard, er der en del huse, hvori der bor nogle honoratiores⁹ og nogle håndværkere. Sognepræsten, pastor Schousboe, der er søn af præsten i Dalby, er for et års tid siden forflyttet hertil fra Butterup og Tuse. Præstegården er måde- lig og haven "nogenledes"¹⁰.

Den 13. juli visiterer biskoppen i Førslev Kirke. Kirken er stor og har i sin tid været smuk, men den er ikke vedligeholdt. Sognepræsten prædiker med frihed og ikke uden liv, men koldt og uden al kristelig fylde.

I Arløse Skole er der 58 børn. Bygningen er ny og udmærket god. Lærer Peter Greve, der er 30 år gammel og seminarist fra Vesterborg, katekiserer temmelig godt. Den indbyrdes undervisning er god, men gymnastikken er måde- lig. Skolehuset er helt nyt, og den gamle skole er blevet indrettet til fattighus.

Arløse Skole, opført 1834, nedbrændt 1912. (Lokallhistorisk Arkiv, Fuglebjerg)

Sneslev Skole har 47 børn. Universitet har beskikket forvalter Voss på Hindholm til at være skolepatron. Skolebygningen er mædelig, og lærer H.H. Bøgh, der er 39 år og seminarist fra Joenstrup, er en skikkelig mand, men nedtrykt af næringsssorger og sløv. Skrivning meget god. Regning kun nogenledes. Indbyrdes undervisning også nogenledes. Tabeller begynder at fattes, men man har ej villet anskaffe nye i forventning af en forandring. Gymnastik godt, men for mange "kuldbøtter og bukkespring".

Biskoppen begiver sig nu til Krummerup-Fuglebjerg Pastorat, hvor sognepræsten, pastor Svendsen i flere år har været så hypokondret, at han ofte er forvirret i hovedet. I et års

tid har han haft "Personel-Capellan". Præstegården er bygget for godt 30 år siden efter at have været brændt ved lynild. Den er i sig selv meget god, men mangler al oppyntning. Haven er temmelig stor, men ikke meget smuk. Den 14. juli visiteres Krummerup Kirke, der tilhører Krummerupgård. Kirken er temmelig vel vedligeholdt, men har noget skummelt! Kapellanen Blicher holder en ret smuk prædiken, holdt med gode gaver. Ungdommen svarer meget vel, med god eftertanke. Kapellanen katekiserer godt.

Biskoppen noterer, at i Fuglebjerg ville for nylig et menneske af slet rygte, som i øvrigt også fordrede sine børn undervist efter "Pon-toppidans Forklaring"¹¹, holde en gudelig forsamling, men en del bønder, som var i Fuglebjerg Kro, kunne ikke lide det og gjorde sådan alarm, at der ikke blev noget ud af forsamlingen. Endvidere at en skovfoged havde en sådan gudelig forsamling hos sig, hvor kapellanen var til stede. Omtrent 30-40 mennesker var forsamlede, mandfolk i et værelse, fruentimere i et andet. Den bekendte Rasmus Ottesen¹² forelæste en prædiken af en postil¹³ og tilføjede kun en slutningsbøn. Alt gik ordentligt til, mens kapellanen var der, men de forblev samlede efter at han mellem 7 og 8 om aftenen forlod stedet. Biskoppen skriver, at

han i sin slutningstale tog hensyn på disse til-
dragelser.

Krummerup Skole med 49 børn har en god
skolebygning. Læreren Mads Sørensen, der er
43 år gammel og seminarist fra Trolleborg, er
en ferm mand, som katekiserer meget godt.
Børnene er for det meste små, men fremgan-
gen er efter deres alder ret god.

I Haldagermagle Skole er der 59 børn. Byg-
ningen er god, og lærer Hersted, der er 65 år
gammel og ikke seminarist, er ikke meget du-
elig. Han gør sin flid, og fremgangen er tem-
melig god. Den indbyrdes undervisning, læs-
ning og skrivning er temmelig god. Regning
er mådelig, og af religion kun lidt i katekis-
mus. Gymnastik nogenledes.

Fuglebjerg Skole har 68 børn. Skolebygning-
en er temmelig god. Skolestuen er dog noget
indskrænket, men der er ikke plads til udvi-
delse. Lærer Sønderup, der er 35 år og semi-
narist fra Joenstrup, er en ret duelig mand, der
katekiserer godt. Øverste classes fremgang er
god. Det samme gælder indbyrdes undervis-
ning, læsning og skrivning. Det øvrige inklu-
sive gymnastik er mådeligt.

Fuglebjerg Kirke, der tilhører Førsløvgård, er
ret køn og velvedligeholdt, men tårnet er
svagt og vil nok snart behøve at ombygges.
Det har været galt med skolekommissionsmø-
derne - faktisk har der slet ikke været holdt

møder i flere år på grund af præstens svaghed,
men nu er møderne genoptaget.

Næste stop på visitationsrejsen er Tystrup og
Haldagerlille Pastorat, der har en folke-
mængde på mellem 500 og 600. Her lever
bønderne for en stor del af humleavl, som gi-
ver en god velstand. Kirkerne tilhører Gun-
derslevholm. Haldagerlille Kirke er lille, men
ret køn. Tystrup kirke ligger i en af de skøn-
neste egne i Sjælland. Præstegården er gam-
mel og gammeldags, men temmelig vel vedli-
geholdt, temmelig mørk ved træer både i går-
den og haven. Haven er meget smuk, men vel
tæt beplantet. Den 16. juli visiteres i Tystrup
Kirke. Kirken er temmelig stor og lys, men
kunne behøve maling og især en ny altertavle.
Den forrige er for få år siden faldet sammen,
og nu hjælper man sig med et stykke af et epi-
tafium. Det har biskoppen talt med kirkeeje-
ren om. Sognepræsten Stabel har været her i
33 år og er uden al tvivl elsket og agtet af me-
nigheden, men, skønt han kun er 67 år, alle-
rede affældig. Prædikenen er rationalistisk,
der er intet anstødeligt, men heller intet kriste-
ligt eller hjertegribende. Sproget betegnes
som mådeligt. Biskoppen skriver, at Stabel ef-
ter begæring blev fritaget for at katekisere, og
at ungdommen svarede godt. Det må jo be-
tyde, at det var biskoppen, som udspurgte de
unge.

Tystrup Skole med 53 børn har en god skolebygning. Lærer Peder Rasmussen, der er 44 år gammel og seminarist fra Brøndbyøster, er kun lidet duelig og nedtrykt med huslige sorger, men ellers en skikkelig mand. Skolens tilstand er kun nogenledes. Den indbyrdes undervisning er nogenledes. Gymnastik på laveste grad, godt.

Haldagerlille Skole har 37 børn. Skolebygningen er god. Lærer Lerche på 43 år har ligeledes gået på Brøndbyøster Seminarium. Han er duelig, skønt han kun katekiserer nogenledes, men hans karakter skal ikke du stort. Han beskyldes for laster og har været forsømmelig i sit embede, hvilket dog nu ved strenge advarsler skal være bedre. Øverste klasse: Læsning og skrivning godt, regning udmærket godt, religion nogenledes. Indbyrdes undervisning er indført, men nu er der kun 6 børn i nederste klasse. Gymnastik temmelig godt. Fra Tystrup rejste biskoppen videre ”ad en meget smuk, men meget slet vej over Hækkenfeldt Bakke til det smukke Gunderslevholm” og derfra videre til Vallensved, som ikke er taget med i denne artikel.

Biskoppen sammenfatter visitationen i Øster Flakkebjerg med en konstatering af, at herredet har adskillige brave præster, men også nogle gamle og svage mænd, hvoraf de to har personlige kapellaner. I det hele er tingene i

pastoraterne i orden, og skolevæsenet er for det meste i god stand. De præster, der har været rationalistisk sindede, har dog efterhånden vundet agtelse for evangeliet, selv om de end ikke er kommet særdeles ind deri, at de ret prædiker det. Af de mere kristelig sindede præster har biskoppen ikke fundet nogen, der er fanatikere. Menighederne er også på denne egn for det meste godmodige mennesker. På den befundne kristendomskundskab er intet at klage. På den vestlige kant, mod Holsteinborg, har konventiklerne begyndt, dog synes de ikke at gøre megen lykke. Med skolelærer Rasmus Sørensen og gårdmand Rasmus Ottesen ville det hele vel falde sammen, da de øvrige sjældent vover at træde frem for at tale. Rasmus Ottesen skildres som en begavet mand, men han forsømmer sin gård. Blandt dem, der er ivrigst for konventikelvæsenet, er almindelig erkendte slette mennesker. På den østlige kant af herredet høres intet dertil, og i Herlufsholm og Næstved er der fuldkommen åndelig dvale.

Hårslev og Tingjellinge sogne hører til Vester Flakkebjerg Herred, hvor biskop Mynster visiterer i 1836. Her er folkemængden 600. Præstegården er meget gammel og dårlig, dog er noget af stuelængen nu istandsat, og det øvrige af den skal ombygges til næste år. Haven er temmelig stor, men aldeles forsømt. Den

23. juli visiterer biskoppen i Hårslev Kirke. Den tilhører Holsteinborg, men er ret smuk og lys. Pastor Mau prædiker i 1½ time. Præstens betydelige gaver er fordærvede ved smagløshed og skrål. Ørerne lider ordentlig derunder. Indholdet er i sig selv ubetydeligt, men forskønnet på denne skoles måde. Udvortes synes manden at gemme en vulkan af egoisme og hovmod. Mod slutningen ytrer han frygt for, at det skulle forbydes at prædike Guds ord, da han i så fald vil søge sin afsked. Det får han en reprimande af biskoppen for. Mau katekiserer ret godt. Der er en talrig forsamling til stede, skønt præsten siger, at kirkegangen snarere er i aftagen. Ungdommen har ret god kundskab, men viser ved ethvert spørgsmål uden for lærebogen kun liden eftertanke. Hårslev Skole har 63 børn - skolehuset er meget godt. Lærer Erik Birch, der er 62 år gammel og uddannet på Blågård Seminarium, er en meget flink mand, der katekiserer levende og godt. Fremgangen i øverste klasser er meget god, kun få kendte ikke ordklasserne. I nederste klasse gik den indbyrdes undervisning ikke så vel. Læsning temmelig godt. Det øvrige meget godt. Det er en vagtmester Brodthagen, som har gymnastikken, men kun i nederste grad, men godt.

Tingjellinge skole har 39 børn. Lærer Frede-

rik Henriksen, der er 37 år gammel og seminarist fra Trolleborg, er en ret duelig og skikkelig mand, som ikke katekiserer ilde, når han ikke er forlegen. Fremgangen i øverste klasse er temmelig god, og i nederste klasse gik den indbyrdes undervisning særdeles godt. Alt øvrigt er dels godt, dels meget godt. Der er kun lidt gymnastik, men temmelig godt. Skolehuset er godt.

Tingjellinge Kirke, som kuriøst nok tilhører kirkesanger Henriksen, er meget lille, men ordentlig vedligeholdt.

Det sidste af Fuglebjergegnens sogne i Øster Flakkebjerg Herred visiteres først i 1837. Det er Gunderslev, som udgør et pastorat sammen med Skelby Sogn, der ligger i Tybjerg Herred. Pastoratets befolkning er opgjort til 1430. Præstegården er gammel og mådelig, men har dog nogle store og lyse værelser. Haven er temmelig stor og vel holdt. Der er tillige et enkesæde, som kun er alt for stort og skal være det bedste af præstegården, med en god have og 8 tdr. land. Den 5. juni visiteres i Skelby Kirke. Kirken tilhører Gunderslevholm og er meget smuk og anseelig, med meget smukke hvælvinger, som hviler på en række ranke søjler midt i kirken. På den øverste søjle er prædikestolen. Kirken er nylig hovedrepareret og er i nydelig stand. Sognepræsten, pastor Plesners prædiken får knubbede

ord med på vejen: højst dårligt gods, fremsagt med en utålelig skrigende, og dog pibende "Kierlinge-Stemme"¹⁴. Han katekiserer måde- ligt, men tager sig af skolevæsenet. En særde- les talrig forsamling var til stede. Ungdom- men svarede godt.

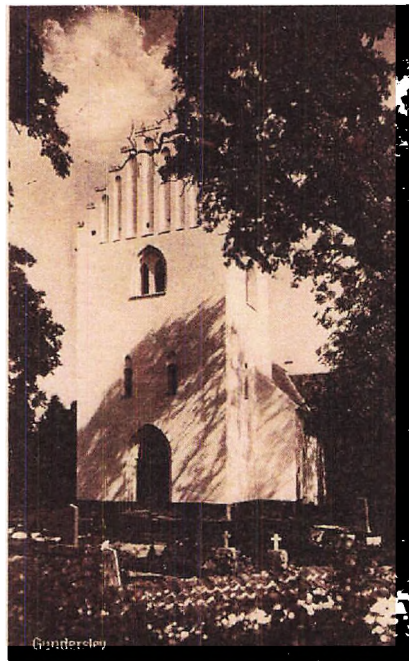
Hospitalet for 6 fattige er ret ordentligt og godt.

Dagen efter visiteres i skolerne i Holløse og Rejnstrup. Holløse Skole har 73 børn. Lærer Christian Vilhelm Carlsen er 33 år og semina- rist fra Vesterborg. Han er en meget duelig mand, som katekiserer ualmindelig godt.

Han synes ikke at mangle dygtighed, men ka- tekiserer skrigende og skaber sig temmelig ilde. Fremgangen er ret god. Indbyrdes under- visning tg. Gymnastik tg. Skolebygningen er god. Fremgangen er meget god. Læsning mg? Skrivning mg. Religion mg. Indbyrdes undervisning mg. Gymnastik tg. Skolehuset er godt.

Rejnstrup Skole har 51 børn. Skolen har, da den forrige lærer aflivede¹⁵ sig, stået temme- lig længe vakant, men det menes, at den nylig tiltrådte lærer Enevold Thomsen, 28 år og se- minarist fra Vesterborg, snart vil hæve den.

Gunderslev Kirke er stor, smuk og meget vel vedligeholdt.

Gunderslev Kirke, postkort fra begyndelsen af 1900- tallet-

I 1843 er biskop Mynster igen på visitation i Øster Flakkebjerg Herred. Han fører ikke en helt ny visitationsdagbog, men skriver sine notaer på løse ark, som han lægger ind i den gamle visitationsdagbog under de relevante sogne.

Den 24. maj er han i Fyrendal Kirke, hvor sognepræst Sonning Tryde holder en god og

kristelig prædiken med mange gribende steder, foredraget er let og hjerteligt, men noget for langsomt. Katekisationen er ret god. Kirken er fyldt med mennesker, og den talrige ungdom svarer med meget færdighed, men med lidt for megen "ramsen".

I Kvislemark Skole får lærer Knud Jørgensen gode ord med på vejen - han er en brav mand og han katekiserer ret godt. Lærer Petersen på Frederiksminde Skole er det knapt så godt med. Han mangler liv og katekiserer kun nogenledes. Om lærer Torbensen i Skafterup noteres, at han hører til prædikanterne i forsamlinger og tidligere var ilde lidt i menigheden. Men han skikker sig vel og katekiserer godt, men med en del skrål.

Dagen efter - på Kristi Himmelfarts dag - er han i Førslev Kirke, som nu er smukt istandsat og har fået et smukt orgel. Om pastor Schousboes prædiken bliver skrevet, at den indeholder kristelige forestillinger, men "i sig selv hverken hugget eller stukket, uden orden og uden inderlighed. Foredraget frit og pynteligt, men koldt; katekisationen ligeså." En meget talrig forsamling, og ungdommen svarede meget godt.

Lærer Greve i Arløse er duelig og katekiserer temmelig godt. Det noteres dog, at børnene kommer for snart i bogklasse¹⁶.

Lærer Hans Henrik Bøgh i Snesev skal besidde en del kundskaber i fysik, mekanik og astronomi, men han er meget forknyttet og sagtfærdig. Han katekiserer mådeligt og til dels forkert. I historie og geografi skulle børnene have gjort god fremgang. Det går dårligt med den indbyrdes undervisning. Børnene kan næsten ikke læse på nogen af tabellerne. Bogklassen er kun nogenledes, og i det hele er nederste klasse forsømt. Med sang og gymnastik går det derimod godt. Skolepatronen er en universitetsforvalter Tiedemann, som aldrig viser sig. Men skolebygningen er god, om end skolestuen er for lille til de 56 børn. Biskoppen aflægger også Institutet Holsteinsminde, som tilforn lå på Fyrendal, et besøg. Brillante bygninger er opført, og alt synes at være i god stand. Men dermed er midlerne også brugt op, og instituttet vil ikke kunne bestå uden overordentligt og betydeligt tilskud. Det går ikke så godt med agerbruget, men bedre med skolen og værkstederne. For hvert barn betales 30 rd. ved optagelsen og derefter 30 rd. årligt, men det koster det dobbelte.

Den 26. maj visiteres i Krummerup Kirke, hvor pastor Lemvigs prædiken godt nok karakteriseres som smagløs, men dog betegnes som ret god og opbyggelig og holdt i et frit og kraftigt foredrag. Der er rigtig mange i kirke, og ungdommen svarer med god kundskab og

eftertanke, skønt man vel kan mærke virkningen af et mådeligt skolevæsen.

Lærer Sørensen, Krummerup Skole, 51 år, er nu meget sunken. Han har været noget drikfældig, men det er holdt op. Men han er svagelig, og han katekiserer slet. Men trods det synes biskoppen, at skolens tilstand ikke er så ringe endda.

Lærer Hersted i Haldagermagle er 73 år gammel og har søgt sin afsked. Han har været en skikkelig og tro mand. Karaktererne er dårlige. Skolebygningen er god.

Fuglebjerg Skole er under opførelse. Lærer Erik Bøgh, som er søn af den sagtfærdige lærer Bøgh i Sneslev, er 22 år gammel og seminarist fra Joenstrup med gode karakterer. Men biskoppen synes, at han katekiserer flaut¹⁷, og gør sig ingen umage med skolen. Erik Bøgh får en alvorlig advarsel.

Det er Tystrup Kirkes tur den 27. maj. Pastor Stabell på 75 år er gammel og affældig - han er i begreb om at søge sin afsked. Prædikenen er tynd og dårlig. Der var mødt mange op i kirken. Ungdommen svarer kun nogenledes. Skolernes tilstand er kun ringe. En del af den voksne ungdom læser kun mådeligt i en bog. Men kirken er i god stand, og der er anskaffet en ret anstændig altertavle. Lærer Rasmussen i Tystrup er ikke synderlig duelig eller flittig, katekiserer mådeligt. Skolebygningen er god,

men skal udvides. Lærer Daniel Lerche i Haldagerlille skal dog nu skikke sig ret vel, men han er svagelig og uden tvivl doven. Dertil kommer, at han katekiserer slet. Alle fag er til tægt.

Året efter, i 1844, kommer biskoppen til Vester Flakkebjerg Herred og dermed til Hårslev og Tingjellinge, som visiteres den 5. juli. Hårslev Kirke er anstændig, men dog kun i simpel stand. Den kunne godt trænge til lidt maling. Pastor Maus prædiken er i forhold til indhold og foredrag temmelig fri for de sidst "paaankede extravagantser". Prædikenen er ret opbyggelig. Katekisationen er levende og god. Der er fremmødt en meget talrig forsamling, og ungdommen svarer meget godt. Læreren i Hårslev, den 44-årige Niels Rønne, er ret flittig, men ikke synderlig begavet. Han katekiserer nogenledes. Biskoppen noterer i Tingjellinge, at skolehuset er af Pisée¹⁸ og er derfor molesteret af rotter og andre ulejligheder (!), men ellers godt. Han synes bedre om lærer Carl Maththias Valdemark Jahn end om Rønne i Hårslev, skønt provsten synes, at det er omvendt. Jahn katekiserer ret godt, men biskoppen erfarer efterfølgende, at Jahn mishandler børnene, og stundom er han måske ikke fri for at drikke mere, end han kan tåle.

Den 9. juni 1846 visiteres i Skelby Kirke. Pastor Plesner er meget svag og affældig, så det er kapellan Sørensen, som står på prædikestolen. Det er meget tyndt og løst, men foredraget er frit, og organet er ikke uheldigt. Katekisationen er antagelig.

Holløse Skole, opført 1842. (Foto Bertel Hansen, 2013)

Menigheden betegnes som en smuk forsamling. Især er ungdommen meget talrigt repræsenteret. Halvdelen svarer godt for sig, den anden halvdel holder munden lukket. Hospitalet, som egentlig er for Gunderslev sogn, er blevet flyttet til Skelby. Der er meget ordentligt.

Holløse Skole er helt ny, den er grundmuret og særdeles god. Lærer Carlsen er meget duelig og katekiserer godt. Lærer Hans Feddersen i Rejnstrup er meget flittig, men lidt synderlig¹⁹. Han har nok ikke det rette greb, og han

katekiserer mådeligt. Børnene kender ikke tal og læser kun mådeligt.

I 1851 visiterer biskop Mynster for tredje gang i Øster Flakkebjerg Herred.

Den 29. juli er det i Fyrendal Kirke, som er vel vedligeholdt og har et smukt orgel. Pastor Trydes prædiken er oprigtig og kristelig, men for lang og vrøvlsum, enkelte steder dog ret gribende. Der er tidnød, og katekisationen må afkortes. Præstens stemme er blevet svagere, men foredraget tiltaler ved en vis troskyldighed. Kirken er fuld, og ungdommen svarer særdeles godt, med liv, færdighed og eftertanke. Lærer Jens Bech Biarnesen i Kvislemark er ret brav, dog uden synderlig lyst og drift. Karaktererne er pæne, og skolehuset betegnes som godt. På Frederiksminde Skole er lærer Frits Petersen blevet bedre til at katekisere, men har ikke "ret liv og greb". Lærer Lars Christophersen i Skafterup er duelig og flink og katekiserer ret godt.

Den 30. juli er biskoppen i Førslev Kirke, som er ret smuk og vel vedligeholdt, om end orglet tier til dels på grund af mangel på organist. Pastor Schousboe prædiker jammerligt, som det synes ganske uforberedt. Ingen tanker og idelige gentagelser. Helt galt bliver det, da præsten bliver syg på prædikestolen, og det

synes, især i førstningen, at han vil rent gå fra det. Katekisationen synes lidt bedre, forsamlingen var talrig og ungdommen svarede godt for sig.

I Arløse Skole er der nu 94 børn. Lærer Peter Greve har ved et fald fået en skade på benet, men han er en brav mand, som katekiserer godt. Skolehuset er godt. Lærer Hans Henrik Bøgh i Sneslev Skole er meget udannet og katekiserer mådeligt. Men skolen er dog ret god. Og skolehuset er særdeles godt.

Instituttet Holsteinsminde har 15 drenge og 9 piger, for hvilke der betales fra 30 til 60 rbd. Børnene bliver prøvet i læsning, skrivning, religion og geografi, og fremgangen synes god. Stephansens katekisation er ikke fortrinlig. Den store have er uordentlig. Værkstederne står for meste tomme - man siger, det skyldes mangel på arbejdskraft.

Vi er nået frem til 1. august, hvor Krummerup Kirke bliver visiteret. Kirken er simpel og noget mørk, men dog anstændig. Pastor Lemvig prædiker opbyggeligt, men med mere tilbøjelighed til strenghed end til mildhed og varme. Foredraget var frit og kraftfuldt, kun i begyndelsen en unaturlig skælven i stemmen. Selvom det tordnede og regnede stærkt, var der mange i kirke. Ungdommen svarede godt. Biskoppen noterer, at kirkegangen i disse sogne skal være god.

Lærer Mads Sørensen i Krummerup Skole skal nu leve ordentligt. Hans helbred er bedre, og han og skolen har i alle henseende hævet sig. Han katekiserer antageligt. Læreren passer nu sin skole med megen troskab, og skolehuset er meget godt.

I Haldagermagle Skole er der 96 børn. Der er mange fattige, og der forsømmes meget. Lærer Christian Cramer, 37 år, er ikke synderligt begavet, og han katekiserer kun nogenledes. Skolehuset er godt.

Fuglebjergs skolehus er godt, men der er alligevel gået svamp i bygningen, som derfor er under reparation. Der er 71 børn. Lærer Sigvart Bierregaard, 36 år, er både duelig og flittig, men føler sig (!). Han katekiserer godt, men i en vis "matros-tone".

Fuglebjerg Kirke er simpel, men i ret god stand.

3. august er det Tystrups tur. Kirken er ret smuk og ret vel vedligeholdt. Sognepræst Bisted, som tilforn var kapellan på Fredensborg, er syg, men har ikke givet biskoppen besked herom i forvejen. Biskoppen må derfor træde til og forrette gudstjenesten. Der er mange i kirke, og ungdommen er agtsom og svarer meget godt. Haldagerlille Kirke er nylig istandsat og meget smuk.

Om Tystrup Skole noteres, at skolehuset er indskrænket, men ellers meget godt. Lærer

Peder Rasmussen, 60 år, er stridig og uduelig, men ædruelig. Hjælpe lærer Frederik Vilhelm Kramp, som tilforn var i Grevinge, er et skikkeligt menneske af simple evner, men han katekiserer dog antageligt. Haldagerlille Skolehus er meget godt. Lærer Thomas Thomsen, 37 år, katekiserer temmelig godt, men gør for megen støj.

Hårslev og Tingjellinge i Vester Flakkebjerg Herred visiteres den 23. maj 1852. Sognepræst Hertel holder en ret god prædiken i Hårslev Kirke, foredraget er frit og kraftfuldt, undertiden noget stammende. Katekisationen er meget god. Der er en talrig forsamling i kirken, og ungdommen svarer særdeles vel med god eftertanke. Om Tingjellinge Kirke noteres, at den tilhører en bonde, som holder den meget ordentlig. I Hårslev Skole er lærer Niels Simon Rønne, 44 år, indskrænket, men flittig og skikkeligt. Han katekiserer mådeligt. Skolehuset er meget godt. Lærer Jahn i

Noter og ordforklaringer

¹ Kirkens hellige kar, dvs. alterkalk, brøddisk mv.

² Frastand = afstand.

³ navneordet visitats og udsagnsordet visiterer kommer af de latinske ord visitatio og visitare, som henholdsvis betyder besøg og at besøge eller komme at se på. Ordene bruges i forbindelse med

Tingjellinge har gjort fremskridt og betegnes nu som ordentlig og flittig, han katekiserer godt. Det regner, så drengene slipper for gymnastikken. Skolehuset er meget indskrænket, pisé²⁰!

Gunderslev Sogn, som sammen med Skelby i Tybjerg Herred udgør ét pastorat, nåede kun to visitatser af biskop Mynster.

Kilder:

J.P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835-1853 ved Bjørn Kornerup 1937.

Dansk Biografisk Leksikon

Johs. C. Jessen, V. og Ø. Flakkebjerg Herreders Skolehistorie 1938.

Gunderslev Sogns Kirkebog 1833-41

www.wikipedia.org

www.denstoredanske.dk

www.ordnet.dk

biskoppens eller provstens inspektionsbesøg som led i tilsynet med et sogns kirke- og skolebygninger, præsters og læreres embedsførelse m.m.

⁴ Karl (eller Karel) van Mander, anerkendt nederlandsk portrætmaler 1609-1670. Christian den IV's hofmaler. Danmarks Kirker oplyser dog intet om, hvem der har malet alterbilledet, så biskop Mynsters oplysning skal nok tages med et gran af salt.

⁵ Efter gudstjenesten blev menigheden, vel fortrinsvis ungdommen, overhørt i kristelige spørgsmål ud fra Luthers Katekismus.

⁶ Conventikel (konventikel) bruges om gudelige forsamlinger med opbyggelse og andagt, ofte med et sekterisk præg.

⁷ Instituttet på Fyrendal var blevet oprettet året før, dvs. i 1834. Det blev i 1840 flyttet til gården Hjortholm i Førslev Sogn.

⁸ Disse gamle kirkebøger er desværre senere gået tabt ved en brand i Kvislemark Præstegård. Den ældste i dag kendte kirkebog fra Kvislemark-Fyrendal pastorat begynder i 1717.

⁹ Fine, ansete og fornemme folk.

¹⁰ nogenledes = ældre form af nogenlunde.

¹¹ I 1737 udgav teologen Erik Pontoppidan en bog, som i folkemunde hed "Pontoppidans Forklaring". Erik Pontoppidan var pietist og skrev bogen på ordre fra Kong Christian IV som lærebog i kristendomskundskab i skolen.

¹² Rasmus Ottesen, 1803-1862, lægprædikant og politiker. Han var fynbo, men fæstede i 1829 en gård i Venslev. Siden gårdejer i Hyllested og Tingjellinge. Medlem af folketinget 1849-1854.

¹³ En postil er en samling af prædikener over de bibeltekster, der bruges gennem kirkeåret.

¹⁴ Kierling er et nedsættende udtryk for en gammel eller ældre kvinde, kælling.

¹⁵ Lærer Hans Sørensen, 48 år, forsvandt den 23. oktober 1836. Hans lig blev fundet i Susåen den 19. december og begravet uden ceremoni den 23. december. Man må have været sikker på, at der var tale om et selvmord.

¹⁶ I bogklassen anvendes lærebøger. Det må være den ældste klasse.

¹⁷ flovt = dårligt.

¹⁸ pisé = murværk af stampet ler (fransk).

¹⁹ synderlig = særegen eller besynderlig.

²⁰ Jfr. note til visitats i 1844.

Hans Hougaard - En dynamisk iværksætter i Fuglebjerg i 40 år

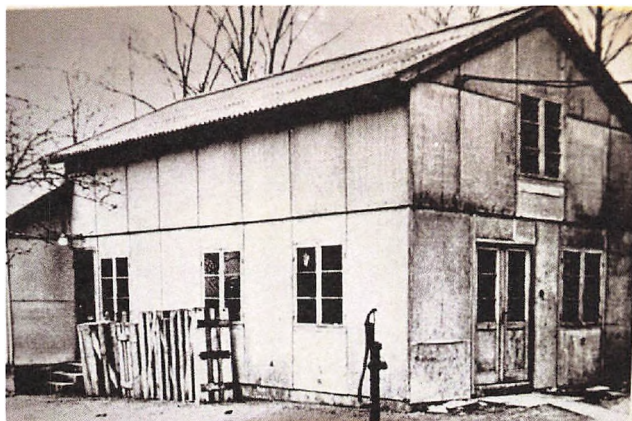
af Carsten Egø Nielsen

HAKA's opstart og første år

Året efter befrielsen fra den tyske besættelse - 1. november 1946 - startede to unge mennesker i Fuglebjerg en lille virksomhed, som de kommende mange år udviklede sig til et industrieventyr med meget stor betydning for byen. De to var den 22-årige Hans Hougaard, søn af mejeribestyreren i Menstrup og udlært maskinarbejder på Flemstofte Maskinfabrik, og blikkenslageren Kaj Nielsen. Med en startkapital på omkring 7.000 kroner lejede de sig ind i et tidligere 70 m² stort snedkerværksted på Krummerupvej 18. Her gik de to soldaterkammerater i gang med at producere elektriske vandvarmere. Deres virksomhed fik navnet HAKA, dannet af de to første bogstaver i deres fornavne. Dette navn blev kendt de næste 40 år, ikke bare i Fuglebjerg, men også i mange andre lande. De fleste af de 7.000 kroner havde Hans Hougaard fået i arveforskud af en faster, og resten havde han selv sparet op.

De to unge mennesker fik sammen med en arbejdsmand hurtigt stor succes. Lige efter krigen var der stor mangel på vandvarmere, og da de to unge mænd havde sendt det første

salgsbrev ud i 60 eksemplarer, kom der ordrer nok til det første års produktion, hvilket gav en omsætning på en halv million kroner. Kunden var el-grossister og sanitetsgrossister, der selv måtte komme med materialerne. Som nystartet virksomhed kunne HAKA ikke blive tildelt materialer, som der var stor mangel på de første år efter krigen.

Figur 1: Her i et tidligere snedkerværksted på Krummerup 18 startede Hans Hougaard og Kaj Nielsen deres virksomhed HAKA i 1946. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

Kaj Nielsen blev efter 1½ år købt ud af samarbejdet.

Figur 2: Mandskabet på HAKA foran "tyskerbarakken", årstal ukendt. Bagest fra venstre: Gunnar Jørgensen, Frank Christensen, Hans Jensen, Svend Viggo Nielsen, ukendt, Hans Hansen, Knud Andersen. Midterste række: Poul Jacob Hansen, Karl Christensen, Gunnar (ukendt efternavn) kaldet Blondi, Richard Pedersen, ukendt, ukendt, Orla Pedersen. Forreste række: Magnus Olesen, Poul Hansen og Svend Hansen. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

HAKA's store succes betød, at de lejede lokaler på Krummerupvej snart blev for små, og der blev opført en mindre produktionshal på Sorøvej. Produktionshallen var en tidligere

barak fra en tysk flygtningelejr, som blev købt i Silkeborg og transporteret til stationen i Sandved. Herefter rådede virksomheden over 500 m² produktionsareal.

Tre år efter starten leverede HAKA sin første vaskemaskine, og det blev vaskemaskiner, der herefter udgjorde fabrikkens hovedproduktion. Maskinerne var i begyndelsen runde og fik et stort salg i hele Danmark og blev tillige eksporteret til de øvrige nordiske lande. Vaskemaskinerne blev hurtigt kendt for deres kvalitet og stabilitet.

Virksomheden udviklede efter vaskemaskinen en centrifuge, og senere blev vaskemaskine og centrifuge bygget sammen. Det blev nødvendigt at bygge en ny fabrik og en administrationsbygning på Rolighedsvej. Da denne vej blev etableret som en stikvej til Frensdensvej, købte Hans Hougaard grunden mellem Sorøvej og Rolighedsvej af Christian Madsen på Sognefogedgården. På grunden blev der efterhånden bygget tre store værkstedshaller og en administrationsbygning, der måtte udvides en enkelt gang.

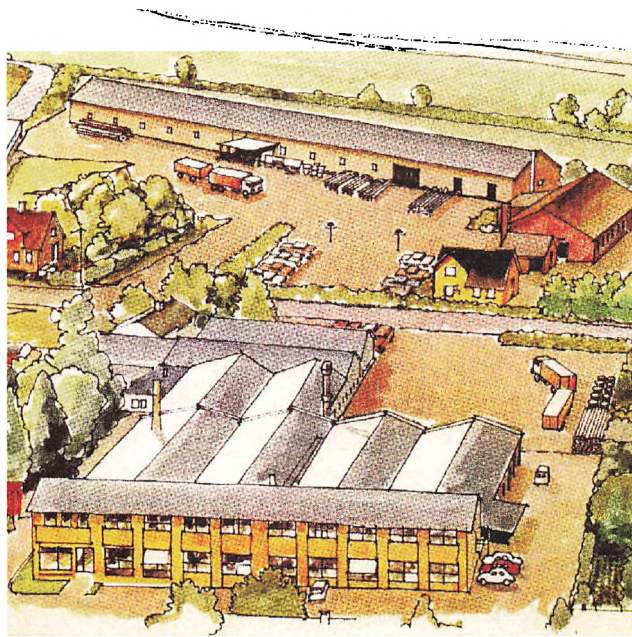
Et meget stort gennembrud var da HAKA i 1963 lancerede den fuldautomatiske vaskemaskine. Den havde de nye køkkenmål på

60x60, var frontbetjent og havde en højde til at blive indbygget i et køkkenbord. Det tog kun 11 måneder fra ideen opstod, til den første maskine blev produceret. Den fuldautomatiske vaskemaskine betød, at omsætningen på HAKA steg fra 10-12 millioner kroner til omkring 40 millioner.

HAKA blev hurtigt organiseret som et aktieselskab "Maskinfabrikken HAKA A/S" og senere et mere "A/S HAKA Husholdningsmaskiner", begge med familien Hougaard som aktionærer.

Samarbejde med Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger (FDB)

Allerede i 1963 var vaskemaskinerne fra HAKA dominerende på flere markeder. Det fremgår af en artikel i BT fra august, der mente at vide, at HAKA og FDB sammen ville begynde en priskrig på vaskemaskinemarkedet i både Danmark, Norge og Sverige. BT oplyste, at prisen på de fuldautomatiske maskiner ville falde med cirka 1.000 kroner fra 2.960 kroner til omkring 2.000 kroner, mens de billigere maskiner ville falde fra 1.100-1.200 til cirka 700 kroner. FDB havde allerede omkring 1960 haft succes med væsentlige prisnedsættelser på andre populære forbrugsvarer som fjernsyn og køleskabe.

Figur 3: HAKA og senere Hans Hougaard Maskinfabriks bygninger. Bagest bygningerne på Sorøvej, forrest bygningerne på Rolighedsvej med Administrationsbygningen allerforrest. (Omslag til kort udlånt af Bodil Christensen).

Direktør Niels Gammelgaard fra HAKA dementerede, at HAKA og FDB lagde op til en priskrig, idet der ikke ville ske prissænkninger på de omtalte vaskemaskiner. Men Gammelgaard oplyste, at HAKA ville sende to nye typer fuldautomatiske vaskemaskiner på markedet. Den ene for FDB og den anden for øvrige

aftagere. De nye maskiner skulle også leveres til Norge og Sverige og måske også til andre europæiske lande. Med disse nye store ordrer ville produktionen kunne rationaliseres, og dermed ville prisen på de nye typer maskiner blive lavere. På den måde ville de fuldautomatiske vaskemaskiner kunne sælges til et større antal forbrugere. Gammelgaard oplyste også, at det kunne komme på tale, at flere udenlandske fabrikker skulle producere maskinerne, og at samarbejdet med FDB forventedes at begynde 1. oktober 1963.

Figur 4: Produktionen af vaskemaskiner. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Aftalen med FDB betød, at mange HAKA-vaskemaskiner de følgende år blev solgt gennem FDB under et andet navn, nemlig "Major". Denne maskine var en lidt skrabet model i forhold til maskinen, der solgtes i HAKA's eget navn.

I 1964 havde HAKA i Fuglebjerg 175 medarbejdere og var i gang med et stort udvidelsesprogram til 1,2 millioner kroner. Fabrikken havde med succes startet en serieproduktion af en fuldautomatisk vaskemaskine med 6 eller 12 programmer, til blandt andet FDB som nævnt. Det betød, at det var nødvendigt med en udvidelse.

Denne udvidelse skete uden for Fuglebjerg, idet HAKA lejede sig ind i en tidligere BFC-knallertfabrik i Skuderløse mellem Haslev og Næstved. Her ville 50-60 medarbejdere blive beskæftiget. Det drejede sig først og fremmest om kvindelige medarbejdere til viklingsarbejde i fabrikkens elmotorafdeling, men også om mandlige medarbejdere fra produktionen af vandvarmere i Fuglebjerg. Pladsen fra produktionen af vandvarmerne i Fuglebjerg skulle i stedet bruges af montageafdelingen, der havde for lidt plads.

Figur 5: Produktionen af elektriske vandvarmere var gennem alle årene en fast del af produktionen på HAKA. Her er Magnus Olesen (kaldet "Smæk") ved at isolere en vandvarmer med tørvestrøelse. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Fabrikken var godt klar over, at afstanden mellem Fuglebjerg og Skuderløse kunne blive et problem for medarbejderne, hvorfor man besluttede at indsætte busser mellem de to steder til transport af arbejdskraften. Denne

praksis var i øvrigt ikke unormalt på den tid - mange husker sikkert de mange busser, der kørte arbejdskraft til Carmen-Curlers i Kalundborg med folk fra det meste af Sjælland.

Figur 6: "Vikledame" ved HAKA's egen produktion af elmotorer. HAKA var også en stort arbejdsplads for kvinder. (Foto: Udlånt af Bodil Christensen).

Begrundelsen for at placere udvidelsen uden for Fuglebjerg var, at fabrikken lå klemmt inde i Fuglebjerg By uden mulighed for de nødvendige udvidelser.

Det var ikke kun i Danmark, at salget af HAKA's produkter gik godt. Omkring 35 % af produktionen i 1964 blev eksporteret til blandt andet Sverige, Norge, Finland, Østrig, Tyskland og Belgien, men også Irak og lande i Afrika købte produkterne. Sverige var langt den største importør. Fabrikken forventede, at eksportandelen med udvidelsen ville stige til omkring 60 % af produktionen.

Fabrikkens succes i denne periode betød også meget for lokalsamfundets udvikling. Mange medarbejdere flyttede til området, og byggeaktiviteten var højere end i den daværende Sorø Kommune.

Allerede året efter - den 8. februar 1965 - gled nummer 25.000 af den fuldautomatiske vaskemaskine af samlebåndet i Fuglebjerg. Det blev fejret med pølser og øl til samtlige medarbejdere. Dagen efter åbnede HAKA en filial i Düsseldorf i Vesttyskland. Filialen skulle tage sig af eksportfremstød i både Vesttyskland og i Sydeuropa. HAKA havde i 1964

deltaget i to messer i Köln, og på den baggrund vurderede man, at der var basis for et fremstød mod syd.

Figur 7: Præsentation af HAKA's fuldautomatiske vaskemaskiner ved en ukendt lejlighed. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Produktionen af fuldautomatiske vaskemaskiner flyttes til Italien

I 1967 havde HAKA indledt et samarbejde med den italienske virksomhed Triplex i Milano. 26. marts 1968 blev en sorgens dag i Fuglebjerg. Her kom meddelelsen om, at dette samarbejde nu blev udvidet. Konkret ville det betyde, at produktionen af samtlige fuldauto-

matiske vaskemaskiner skulle flyttes fra Fuglebjerg til Milano. Samtidig fik Triplex mod licensbetaling rettigheder til at sælge HAKA's produkter på markeder, hvor HAKA hidtil ikke havde været repræsenteret.

Figur 8: En af HAKA's produktionshaller. Billedet viser dels de noget trange kår, dels den store aktivitet, der fandt sted. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Begrundelsen for flytningen blev angivet til at være "den internationale strukturrationalisering", og at Triplex var en moderne gennem-rationaliseret virksomhed, der kunne opfylde HAKA's krav. I pressemeddelelsen blev det

understreget, at produktudvikling og kvalitetskontrollen af produkterne fortsat ville ske i Fuglebjerg. Produktionen af vandvarmere samt den nyligt lancerede HAKA Compact skulle også forblive i Fuglebjerg. Senere udtalte Hans Hougaard mere konkret, at HAKA ikke var konkurrencedygtig. Man kunne købe en maskine emballeret og leveret på lageret i Fuglebjerg billigere, end man selv kunne producere den. Det var specielt prisen på råvarer, som Triplex kunne få billigere, idet de fremstillede 1.000 vaskemaskiner om dagen, hvor HAKA kun lavede 150 om dagen.

HAKA beskæftigede på dette tidspunkt omkring 250 medarbejdere. Dette tal skulle reduceres med ca. 110, heraf 100 specialarbejdere. Aftrædelsen skulle ske i løbet af 1968.

Måske har køberne af vaskemaskinerne været lidt nervøse for, om kvaliteten kunne holdes i forbindelse med, at de fuldautomatiske vaskemaskiner skulle produceres i Italien. I hvert fald indførte HAKA to måneder efter en 5 års garanti på nye maskiner af typen HAKA Fullmatic 500. Garantien var udformet således, at servicearbejde i det første garantiår udførtes gratis, mens der for de efterfølgende fire år skulle opkræves et servicegebyr på 25 kroner ved garantibesøg.

Senere i november 1968 blev konkurrencen på vaskemaskinemarkedet yderligere skærpet. Nogle af konkurrenterne havde kastet sig ud i et lotteri i forbindelse med salg af maskinerne. Direktør Niels Gammelgaard oplyste, at HAKA som den førende fabrik - mod sin vilje - så sig nødsaget til at gøre det samme.

Figur 9: Direktør Niels Gammelgaard (til højre) har købt 10 stk. Morris Mascot af direktør Vagn Andersen, der var importør af bilen til Danmark. De 10 biler blev bortloddet blandt køberne af HAKA's vaskemaskiner. (Foto udlånt af Bødil Christensen).

Det betød, at køberne af HAKA Fullmatic 500 deltog i et ugentligt lotteri om at vinde en Morris Mascot. HAKA havde foreløbig købt

ti biler, men var parat til at købe flere, hvis konkurrenterne fortsatte med deres lotteri.

Ved samme lejlighed oplyste Niels Gammelgaard i øvrigt, at samarbejdet med Triplex i Italien allerede havde givet positive resultater, idet HAKA Fullmatic 500 nu var sikret en salgsmulighed på det vesttyske marked. Vesttyskland var på det tidspunkt - som Italien - en del af det såkaldte "Fællesmarked" ("De seks"), mens Danmark var en del af et løsere frihandelssamarbejde "De syv". Ved at maskinen blev produceret inden for Fællesmarkedet, var der ingen told til de øvrige medlemslande. Gammelgaard oplyste også, at HAKA havde stor efterspørgsel efter den lille klatvaskemaskine "Compact", der var udviklet i en udgave med varmelegemer. Det betød, at den kunne bruges steder, hvor der kun var koldt vand.

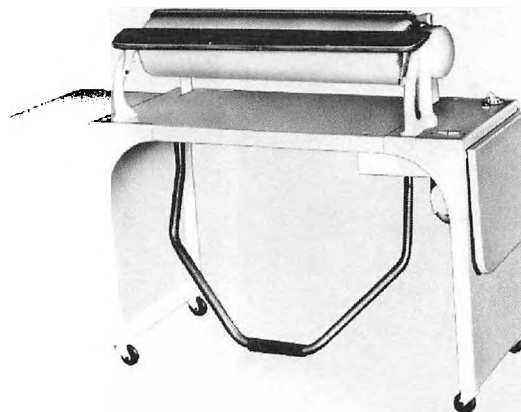
1968 var således et begivenhedsrigt år for HAKA og Fuglebjerg. Det var naturligvis en "bombe" i lokalsamfundet, at byens største arbejdsplads i foråret afskedigede så mange medarbejdere. I lokalavisens begivenhedsoversigt nytårsdag 1968 blev det oplyst, at det ikke var gået så galt, som man frygtede. Den successive fratræden af medarbejderne havde betydet, at mange havde været i stand til at

finde andet arbejde, men naturligvis var der også nogle for hvem, det ikke var lykkedes.

I 1969 fortsatte HAKA med at udvikle og producere nye produkter. I maj 1969 introducerede HAKA en ny opfindelse, nemlig en rulle, der kunne rulle og stryge fuldautomatisk. Der var søgt patent på rullen i 23 lande overalt i verden, lige fra Australien og New Zealand til USA, Canada og Brasilien, men også i de fleste europæiske lande. StrygerulLEN - kaldet HAKA Ironmatic - blev præsenteret på Hotel Royal i København, hvilket også var med til at understrege den internationale satsning. Fabrikken forventede at kunne producere 2-300 eksemplarer om dagen. Salgsprisen i Danmark ville være 435 kroner, og i salgsmaterialet beskrives fordelene ved strygerulLEN således: *"For mange kvinder har det været et besvær at få efterbehandlet tøjjet. De gammeldags rulleforretninger er forsvundet. Behovet er utvivlsomt stort for et apparat, der tillader husmødrene at holde fri, mens strygetøjjet ordnes automatisk"*. Rullen blev i øvrigt en stor succes, særligt i USA.

Sammenslutningen med Kirk og Hans Hougaards farvel til HAKA

Som i 1968 kom der også i 1969 en "bombe" fra HAKA. I begyndelsen af oktober oplyste

Figur 10: StrygerulLEN HAKA Ironmatic bragte HAKA-navnet tilbage til Fuglebjerg. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

HAKA, at man var gået i samarbejde med en anden af landets store vaskemaskineleverandører, nemlig "Kirk Husholdningsmaskiner" i Glostrup. Det nye firma fik navnet "Haka-Kirk A/S". Sammenslutningen blev begrundet således: *"Sammenslutningen af de to selskaber har til formål at danne basis for en bedre omkostningsstruktur og dermed for bedre rentabilitet og konkurrenceevne"*.

Måske var sammenslutningen en overraskelse, men det har sikkert været en lige så stor overraskelse, at HAKA's stifter Hans

Hougaard udtrådte af det nye selskab. Hans Hougaard havde indtil da været formand og med i den daglige ledelse for det aktieselskab, der stod bag HAKA.

Ny administrerende direktør i Haka-Kirk blev Niels Gammelgaard, der i omkring 10 år havde haft den daglige praktiske ledelse i HAKA. I bestyrelsen kom blandt andet direktør O. Nygaard-Andersen fra Kirk-koncernen og folketingsmedlem, advokat Poul Schlüter, som Hans Hougaard i mange år var jagtkammerat med og som havde været juridisk konsulent for HAKA.

Det nye selskab ville beskæftige over 500 medarbejdere, heraf de 175 i Fuglebjerg. Om sætningen i de to sammensluttede selskaber var omkring 100 millioner kroner, heraf halvdelen fra HAKA. Tog man hele Kirk-koncernen, der bestod af 32 selskaber, ville årsomsætningen være 300 millioner kroner med i alt 1.800 personer beskæftiget.

Hans Hougaard sagde med HAKA's sammenlutning med Kirk farvel til sit livsværk, idet de to aktieselskaber bag HAKA blev opløst. Selskaberne var familieaktieselskaber, der ud over Hans Hougaard bestod af hans hustru

Figur 11: Hans Hougaard i samtale med nogle medarbejdere ved en festlig lejlighed. Hougaard var beskeden i forhold til sin virksomhed, men kunne godt lide selskaber. Ofte lavede han selv maden ved sådanne lejligheder. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Grethe samt hans far, forhenværende mejeribestyrer Otto Pedersen, Fredensvej i Fuglebjerg. Hans Hougaard beholdt sin villa på Sorøvej samt de bygninger, der udgjorde HAKA's service- og reparationsafdeling. Den forholdsvis nyopførte store lagerbygning samme sted overgik til Haka-Kirk A/S. Ud over disse ejendomme fik Hans Hougaard en stor udbetaling ved salget, hvor betalingen var, at Kirk købte aktierne af Hougaard for

7,2 millioner kroner med 2 millioner i udbetaling.

Senere kom det frem, at italienske Triplex-Zanussi havde budt 6,2 millioner kroner for HAKA. Årsagen til at Kirk bød en million mere end Triplex-Zanussi var, at Kirk sandsynligvis ville blive tvunget til at lukke deres vaskemaskinefabrik i Glostrup, hvis Triplex-Zanussi vandt indpas på det danske marked.

Hvorfor Hans Hougaard som 45-årig valgte at sælge sit livsværk netop på dette tidspunkt, er der kun få oplysninger om i det anvendte kilde materiale. Men det fremgår som nævnt, at Hans Hougaard havde haft to købstilbud. Det ene var fra Italien og det andet fra Kirk. Hougaard valgte Kirk, dels fordi det var dansk, dels fordi han vurderede, at det var et solidt foretagende. Der er intet, der tyder på, at HAKA på dette tidspunkt har været i økonomisk krise, tværtimod. Eksempelvis var den omtalte strygerulle HAKA Ironmatic blevet en succes. Der blev fremstillet 3.000 eksemplarer om måneden, og på tidspunktet for salget var der netop kommet en ny stor ordre fra Frankrig. Måske har Hans Hougaard haft lyst og behov til at prøve noget andet/nyt, og måske har nogle personlige problemer i forhold

til hans familie også spillet ind. I et avisinterview udtalte han, at det var et umenneskeligt pres at drive en så stor virksomhed.

14. oktober 1969 tog Hans Hougaard afsked med HAKA's medarbejdere ved en beskeden ceremoni med øl og pindemadder og en kort tale, hvor Hougaard takkede medarbejderne, hvoraf nogle havde været med stort set helt fra virksomhedens start. Tillidsmand Gunnar Jørgensen takkede Hans Hougaard for de mange arbejdspladser, han havde bidraget til at skabe i Fuglebjerg, men beklagede samtidig udviklingen, først med flytning af produktionen til Italien, og nu med den nye sammenlutning, som havde medført usikkerhed blandt medarbejderne.

Den beskedne ceremoni blev understreget i slutningen af avisens referat: "Fabrikanten blev efter en spontan foretagen indsamling overrakt en frugtkurv som en hilsen og tak for samarbejdet".

Tillidsmand Gunnar Jørgensen blev i øvrigt valgt ind i Fuglebjerg Kommunalbestyrelse for Socialdemokratiet i 1966 og var medlem frem til 1985. Efter tiden på HAKA blev han kontorbestyrer for Specialarbejderforbundet indtil han gik på pension.

Få dage efter afskeden med medarbejderne på fabrikken holdt Hans Hougaard en afskedsreception for venner og forretningsforbindelser, bl.a. firmaets advokat Poul Schlüter, bankdirektør K. Yttrup, Slagelse, revisorer, repræsentanter fra FDB samt sognerådsformand Georg Hansen. I forhold til sit arbejde var Hans Hougaard ofte en beskeden mand, og ved denne reception og den efterfølgende private sammenkomst i hjemmet havde han arrangeret det således, at ingen fik lejlighed til at holde tale for ham.

Figur 12: Grethe og Hans Hougaard modtager en gave ved en ukendt lejlighed. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Frem til sammenslutningen med Kirk i 1969 var der fremstillet 300.000 eksemplarer af de kombinerede vaskemaskiner fra HAKA, der dermed var Nordens største og førende producent af vaskemaskiner. Blandt de største danske konkurrenter var bl.a. Ferm, Centrifugal-Wash og Vascomat.

Sammenslutningen med Kirk i efteråret 1969 fik ikke umiddelbart nogle negative konsekvenser i Fuglebjerg, tværtimod. Haka-Kirks centraladministration blev placeret på fabrikken i Fuglebjerg, og da den nye fællesdirektion i selskabet blev offentliggjort i november 1969, udfyldte tidligere HAKA-medarbejdere centrale poster. Den 38-årige Niels Gammelgaard blev som nævnt administrerende direktør. Han var i 1960 blevet kontorchef i HAKA, i 1962 blev han underdirektør og i 1965 direktør. Den 40-årige C. Kinch-Jensen blev økonomidirektør. Han havde tidligere været regnskabschef i blandt andet Pakko Tryk i Korsør og kom til HAKA 1. november 1965 som økonomidirektør. Endelig blev den 37-årige J. Oldenburg marketingschef. Han blev ansat i HAKA i 1965 som salgs- og marketingschef. Det fjerde medlem af fællesdirektionen, den 31-årige O. Mikkelsen kom fra Kirk og blev ny salgsdirektør.

Figur 13: Direktør Niels Gammelgaard, der dels var direktør i HAKA i mange år, dels blev den nye administrerende direktør i Haka-Kirk. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

Sammenslutningen medførte heller ingen ændringer i produktnavnene. De tidligere HAKA-produkter kunne fortsat markedsføres og sælges under navnet HAKA.

Kirk-koncernen går i likvidation

I sommeren 1970 så det ud til at gå godt for Fuglebjergdelen af Haka-Kirk. Firmaet var

sponsor for et succesrigt cykelløb i byen, hvor opløbet på Fredensvej blev overværet af mange. Der kom også ny produktion til Fuglebjerg. Haka-Kirk planlagde at flytte produktionen af opvaskemaskinen "Kirk Centrimatic 1000" fra lejede lokaler i Herlev til de lokaler i Fuglebjerg, der var blevet ledige ved overflytningen af produktionen i 1968 til Italien. Det ville betyde 20-25 ekstra arbejdspladser i produktionen i Fuglebjerg.

Som i 1968 og 1969 sprang der imidlertid også en "bombe" i forbindelse med HAKA i 1970. I begyndelsen af oktober 1970 kom Kirk-koncernen i likviditetskrise, hvilket medførte, at koncernen 4. oktober trådte i likvidation. Haka-Kirk var organiseret som et datterselskab i koncernen og direktør Niels Gammelgaard oplyste, at krisen ikke umiddelbart ville få beskæftigelsesmæssige konsekvenser i Fuglebjerg. Han oplyste også, at der var forhandlinger i gang om et ejerskifte i Haka-Kirk, og at en eventuel ny ejer kunne blive en udenlandsk koncern. Disse forhandlinger, som senere viste sig at være med italienske Triplex-Zanussi - ville fortsætte trods likvidationen. Endelig afviste han, at det tidligere HAKA var skyld i krisen, selv om det kunne se sådan ud i det udsendte pressemed-

delelser. HAKA var solvent ved sammenslutningen, og både medarbejderne og Gammelgaard udtrykte harme over, at det tidligere HAKA blev udstillet som ansvarlig for krisen. Ifølge deres opfattelse var det en Kirk-vaske-maskine fra en fabrik i Glostrup, der altid havde givet underskud, der var anledningen til krisen.

Gammelgaard selv var yderst overrasket over krisen. Han havde ved sammenslutningen haft en opfattelse af, at Kirk-koncernen var formuende, og han var alene blevet orienteret om, at der var "visse økonomiske vanskeligheder". I alt var der i Fuglebjerg ansat 165 medarbejdere, hvoraf de 40 var blevet ansat efter sammenslutningen. Medarbejderne fik garanti for deres løntilgodehavender indtil 31. oktober og blev bedt om at fortsætte arbejdet "indtil videre". Der var dog ikke megen optimisme at spore hos medarbejderne. Tillidsmand Gunnar Jørgensen forventede enten en hel lukning, hvis ikke salget til Zanussi gik i orden, eller en større afskedigelsesrunde, hvis salget gik i orden. I den situation forventede han alene en salgs- og reparationsafdeling tilbage i Fuglebjerg.

I slutningen af oktober blev der stadig forhandlet med Zanussi, og de første

Figur 14: Tidligere HAKA-servicebiler uden nummerplader formentlig i slutningen af 1970. En enkelt af bilerne har påmalet firmanavnet "Kirk Electric A/S". (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

medarbejdere i Fuglebjerg blev afskediget.

Årsagen var, at råvarerne på lagrene slap op, og der ikke var penge til køb af nye. Ultimo oktober fortsatte opsigelserne, idet 79 funktionærer ud af 98 blev sagt op. Disse havde opsigelsesvarsler på mellem 3 og 6 måneder. Næstved Tidendes overskrift 30 oktober var: "Haka giver op, 79 må afskediges".

Afskedigelserne omfattede ikke de ugelønnede arbejdere i produktionen, der havde meget kortere opsigelsesvarsler, og derfor hurtigere kunne forlade arbejdspladsen.

Figur 15: Kontorlandskabet i HAKA's administrationsbygning. Forrest kigger servicechef A. Amstrup i papirer. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

Diskussionen om årsagen til likvidationen fortsatte, og både de tidligere og resterende medarbejdere i Fuglebjerg ventede stadig på et dementi om, at HAKA skulle være årsagen. Haka-Kirk blev i Fuglebjerg konsekvent kun omtalt som HAKA, og i en annonce i november for Haka Fullmatic 600 og HAKA's opvaskemaskine, lykkedes det at slette "Kirk" i firmanavnet. På pladsen i annoncen, hvor der skulle have stået "Haka/Kirk", stod i stedet: "HAKA/ - gør det lidt lettere for mennesker". I øvrigt skulle annoncen slet ikke have været

bragt, men kunne ikke standses - kun firmanavnet kunne ændres.

Bitterheden i Fuglebjerg over, at HAKA blev hængt ud som årsag til Kirk-koncernens likvidation nåede også ugebladene. Se & Hørs udgave fra 20. november 1970 har overskriften: "KIRK er et grimt navn i HAKA-byen Fuglebjerg". Udover korte interviews med Hans Hougaard og direktør Niels Gammelgaard indeholdt artiklen også en kort udtalelse fra borgmester Georg Hansen. Han var yderst bekymret over udsigten til, at Fuglebjerg Kommune kunne miste skatteindtægter på omkring 1 million kroner, ligesom forretningslivet i byen ville miste omsætning og nogle ville måske flytte fra byen, hvilket kunne betyde tomme huse.

Den sidste jul på HAKA blev som sædvanligt markeret med juletræ i foyeren til administrationsbygningen, men på det tidspunkt var der kun omkring 80 ansatte tilbage, stort set alene kontorphonale. Hvordan stemningen var fremgår af en skrivelse fra montør Ib Jensen, dateret julen 1970 - måske har det været en tale: "Nu da julen står for døren og sindene lige som lidt blidere stemt, sidder jeg og tænker tilbage på året der svandt. Det var et år, der bød på overraskelser for os alle, idet der

formentlig om kort tid ikke består noget, der hedder "HAKA" mere. Det er med dyb sorg jeg konstaterer dette, men lad os glæde os over de mange gode år. Jeg har mange med mig, når jeg siger Danmarks bedste arbejdsplads. Jeg vil derfor gerne her have lov til at sige tak for det gode samarbejde og arbejdsklima jeg har oplevet på "HAKA". Det er noget jeg vil mindes med glæde. Samtidig ønsker jeg alle på "HAKA", fra direktør til yngste elev, en rigtig glædelig jul og et godt nytår".

Mens likvidationsarbejdet af Haka-Kirk fortsatte var der også lyspunkter. I februar 1971 startede Harry Petersen virksomheden "Fuglebjerg Elektromotorservice". Harry Petersen havde arbejdet 15 år på HAKA's motorreparationsværksted, og overtog nu selv denne del af virksomheden med det nødvendige udstyr. Så motorerne fra HAKA's vaskemaskiner kunne fortsat repareres i Fuglebjerg. Harry Petersen havde blandt andet lavet aftaler med en del af HAKA's tidligere rejsemontører, der var fortsat som selvstændige, og dermed fortsat var i kontakt med forhandlerne af HAKA's produkter.

Pr. 1. februar 1971 var stort set alle medarbejderne i Fuglebjerg fratrukket. Tilbage var alene 12-13 medarbejdere i regnskabsafdelingen,

som arbejdede med at gøre boet op, blandt andet til en tvangsauktion over bygningerne. Blandt de fratrukkede pr. 1. februar var også direktør Niels Gammelgaard. Tre uger senere oplyste han, at han havde startet en ny virksomhed "N.G. Electric" i Næstved. Virksomheden begyndte med fem medarbejdere, alle tidligere HAKA-medarbejdere. Virksomheden skulle dels forhandle HAKA's "Compact-minivaskemaskiner", som igen blev produceret (se næste afsnit), dels etablere et lager af reservedele til alle HAKA-produkter.

Likvideringen af Haka-Kirk udviklede sig i øvrigt til et drama med mange beskyldninger mod mange forskellige personer og virksomheder. Kreditorkravet nåede op på 60 millioner kroner, mens værdierne i form af usolgte færdigvarer, varelager, maskiner, bankbeholdninger m.v. udgjorde omkring 17-18 millioner. Det viste sig i øvrigt også, at Haka-Kirks bygninger i Fuglebjerg var belånt for hele vurderingssummen på lidt over 2 millioner kroner.

Kirk havde købt HAKA, fordi man blandt andet havde likviditetsvanskeligheder på grund af en tabsgivende vaskemaskineproduktion. Denne produktion kunne man kun lukke ved at betale kreditorerne, og det havde man ikke

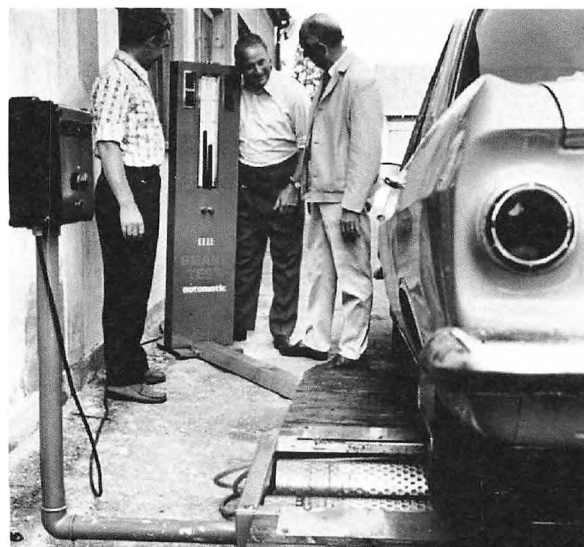
likviditet til. Derfor købte man HAKA, fordi man mente, at den sammenlagte virksomhed kunne blive rentabel. Budgetterne fra direktør Niels Gammelgaard havde set lovende ud, men viste sig - ifølge Kirk-koncernens revisor - at være det rene "luft". Det viste sig ifølge revisoren, at Haka-Kirk tabte 2 millioner kroner månedligt. Med i købet af HAKA havde Kirk også fået HAKA's bankforbindelse Sjællandske Bank i Slagelse, der havde udvidet kreditterne kraftigt på grundlag af nogle kautioner fra Kirk-koncernen.

Ved den senere opgørelse viste det sig, at HAKA indtil sammenslutningen med Kirk var økonomisk godt kørende, således som direktør Niels Gammelgaard hele tiden havde fremhævet.

Hans Hougaard etablerer "Hans Hougaard Maskinfabrik A/S"

Siden salget til Kirk i 1969 havde Hans Hougaard levet en pensionisttilværelse i den 250 m² store villa på Sorøvej. Kort tid efter Kirk-koncernens likvidation i oktober 1970, kom han imidlertid på banen igen. Han oplyste, at han ikke havde tålmodighed til at være pensionist, og at han siden salget havde gået og tænkt på nye ideer til en produktion. Disse planer ville han nu fremskynde på grund af

Kirk-koncernens likvidation, hvor en del af hans tidligere medarbejdere var blevet ledige. En del af disse medarbejdere ville Hougaard gerne skaffe beskæftigelse i den nye produktion. Hougaard oplyste desuden ved denne lejlighed, at han havde holdt på den forkerte hest, da han i efteråret 1969 havde to salgstilbud på HAKA. Men han troede, at Kirk var en god og stærk koncern, og desuden var den dansk.

Figur 16: Hans Hougaard i midten viser en bremsetester fra Hans Hougaard Maskinfabrik. De øvrige personer er ukendte. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

I februar 1971 kom det frem, at Hans Hougaard sammen med fem tidligere HAKA-medarbejdere var ved at forberede produktion af HAKA's Compact minivaskemaskine i de tidligere HAKA-bygninger, som Hans Hougaard havde beholdt ved salget. En af de virksomheder, der skulle sælge minivaskemaskinen, var firmaet "N.G. Electric" i Næstved, stiftet af tidligere HAKA-direktør Niels Gammelgaard. Denne oplysning gav øjeblikkelig optimisme i Fuglebjerg og vækkede troen på "*go'e gamle dage i Fuglebjerg*", som avisen skrev. Der blev produceret 3.500 Compact minivaskemaskiner af de rester, der var tilbage fra den tidligere produktion samt produceret omkring 10.000 varmeruller.

I 1972 fik Hans Hougaard ideen til et nyt produkt, nemlig en bremsetester til brug på autoværksteder. Bremsetesteren fik stor udbredelse, specielt i England, hvor der var kommet en lov om, at alle autoriserede værksteder skulle have bremsetestere. Samme bestemmelse fulgte senere i andre lande, blandt andet Vesttyskland.

I oktober 1976 købte Hans Hougaard flere af de tidligere HAKA-bygninger tilbage, nemlig de bygninger, som blev overtaget af Haka-

Kirk ved salget i 1969. Ved Haka-Kirks likvidation blev bygningerne overtaget af Sjællandske Bank, der solgte dem til fabrikant Hans Lüth. Da hans firma gik konkurs, overtog Sjællandske Bank endnu engang bygningerne, men solgte dem i sommeren 1976 til "Lüths International", der var ejet af Bent Nielsen fra Slagelse. Han ønskede nu at samle sin produktion i Slagelse, hvorfor Hans Hougaard benyttede muligheden for at købe dem tilbage.

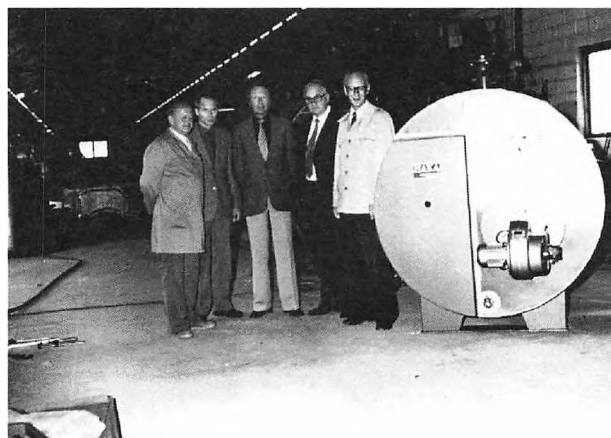
I 1977 købte Hans Hougaard Maskinfabrik den vesttyske fabrik "Roweico", der producerede autoløfter. Maskinerne fra den vesttyske fabrik blev sammen med 60 nye arbejdspladser flyttet til Fuglebjerg. Som en del af købet fik Hans Hougaard Maskinfabrik en femårig kontrakt på autoløfter til det vesttyske marked. Hougaard og hans folk videreudviklede på den tyske autoløfter, der var for tung og for dyr. Resultatet blev en lettere spindelløfter, som der i 1979-1980 blev produceret seks til ni par af om dagen. På det tidspunkt gik omkring 95 % af produktionen på fabrikken i Fuglebjerg til eksport til 25 forskellige lande. Syv år efter overtagelsen løb autoløfter nummer 10.000 af samlebåndet.

I begyndelsen af 1980 overraskede Hans

Hougaard endnu engang. Parallelt med produktionen af bremsetestere og autoløfter startede han endnu en ny produktion, nemlig af store varmekedler til brug i fabrikshaller, værksteder, gartnerier, boligselskaber og andre større bygninger. Produkterne blev produceret i et selvstændigt datterselskab "Haka Compact Kedler A/S". Hermed var HAKA-navnet tilbage i Fuglebjerg. Kedlen var en automatisk kulfyret centralvarmekedel med et fyr, og fungerede i øvrigt som et olie-fyr. Konstruktionen var sådan, at kedlen også kunne anvendes til fyring med olie og (natur)gas.

Introduktionen af kedlen kom 6-7 år efter den første energikrise, og Hans Hougaard var ikke i tvivl om, at kul ville få en renæssance og spille en stor rolle på energiområdet i fremtiden. Den nye produktion ville betyde en udvidelse af det samlede mandskab til 90. Blandt de 90 på lønningslisten var også Hans Hougaards tre sønner, nemlig den nyuddannede jurist Peter Hougaard, der tog sig af det administrative og økonomiske, Søren Hougaard, der tog sig af de elektriske installationer samt Lars Hougaard, der var servicechef. Disse fire udgjorde tillige bestyrelsen i det nye aktieselskab. I øvrigt var der syv medarbejdere, der havde været med helt tilbage fra HAKA-tiden, blandt andet den tekniske direktør Svend

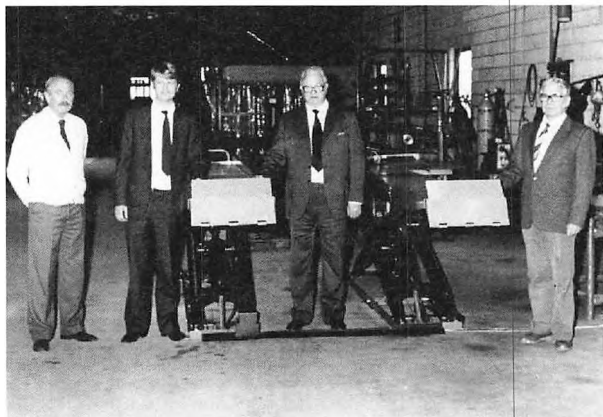
Hansen, der havde været med i 30 år, og havde en stor evne til at omsætte Hans Hougaards ideer til praktiske tekniske løsninger.

Figur 17: Ved præsentationen af den store varmekedel i 1980 ses her længst til højre Knud Johannessen, der var chefkonstruktør på kedlen. Ved siden af ham Hans Hougaard. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

Fabrikken fortsatte med udviklingen af autoløftere, og i 1984 blev den såkaldte "sakseløfter" introduceret på en stor automekanikermesse i Frankfurt, hvor den daværende nyan satte direktør Ulf Nygart udtalte sig om den store interesse, der havde været for Hans Hougaard Maskinfabriks stand på messen.

Den nye autoløfter fyldte kun omkring halvdelen af de traditionelle løftere, var let at pakke og sende og krævede ikke megen vedligeholdelse.

Figur 18: Pladsbesparende sakseløfter fra Hans Hougaard Maskinfabrik. Fra venstre direktør Ulf Nygart, Peter Hougaard, Hans Hougaard og teknisk direktør Svend Hansen, der i mange år arbejdede sammen med Hans Hougaard. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

Det gik med andre ord rigtig godt for maskinfabrikken, og der blev blandt andet uden problemer foretaget en stor udvidelse af aktiekapitalen i selskabet, ligesom Berlingske Erhverv havde en stor artikel om virksomheden med overskriften ”Amerikanske drømme og dansk virkelighed”. Sidstnævnte havde blandt

andet relation til en forventning om fordobling af salget af autoløftere i USA i 1985.

Hans Hougaard Maskinfabrik A/S bliver solgt

I 1986 faldt der endnu engang en ”bombe” i Fuglebjerg i forbindelse med Hans Hougaard.

I februar måned solgte familien Hougaard deres virksomhed. Firmaet ”Elwis” i Gentofte overtog aktiemajoriteten i Hans Hougaard Maskinfabrik A/S. Elwis producerede mobil arbejdsbelysning til autobranchen samt Aromatic Kaffemaskiner. I forbindelse med overtagelsen tiltrådte Steen Thomsen som administrerende direktør for virksomheden.

Hans Hougaard, der nu var på vej til 62 år, havde planlagt generationsskiftet til sine sønner, men 31 årige Peter Hougaard oplyste, at han manglede lysten til at sætte sig i direktørstolen, der på det tidspunkt var blevet ledig. Han havde været underdirektør siden 1984, da Ulf Nygart blev direktør. Familien havde fået et købstilbud fra Ole Lottrup, der både havde pengene og direktøren. Ole Lottrup havde i 1980 købt Elwis i Gentofte og i 1983 kaffemaskinefabrikken Aromatic i Herlev. Familien Hougaard forlod med salget ikke umiddelbart virksomheden. Hans fortsatte som

kommitteret bestyrelsesmedlem, Peter som konsulent, Lars som servicechef og Søren som elektriker.

Senere i 1986 skiftede virksomheden navn til ”HH Elwis Autotechnic A/S”. Navnet blev senere ændret igen til HH Intertech, der havde en mere international klang. Virksomheden blev solgt i 1998 og produktionen flyttede til Italien. Med udgangen af år 2000 blev der lukket helt ned i Fuglebjerg.

Figur 19: Hans Hougaard og hans tre sønner fotograferet i forbindelse med salget i 1986 til Elwis. Fra venstre Søren, Lars, Hans Hougaard og Peter. (Foto udlånt af Bodil Christensen).

Med salget til Elwis i 1986 sluttede Hans Hougaards mangeårige virke som iværksætter og industrimand i Fuglebjerg. I et fødselsdagsinterview i 1994 i forbindelse med hans 70-års fødselsdag udtalte han, at da han stoppede som 62-årig, var han færdig som fabrikant, og at han havde erkendt, at det ikke var hans tid mere. Der var ellers mange, der havde tilkendegivet, at han sikkert fandt på noget nyt. Han mente også, at han ikke kunne have gentaget eventyret i dag. Nu brugte han tiden på at rejse ud i verden som turist, og desuden læste han meget og passede haven ved villaen på Sorøvej 22A.

Hans Hougaard døde 82 år gammel i november 2006 efter at have tilbragt sine sidste år som dement på Rude Plejehjem.

Hans Hougaards betydning for Fuglebjergområdet

I 40 år i perioden 1946-1986 var Hans Hougaard tre gange initiativtageren til industriproduktioner, der i forhold til Fuglebjergs størrelse, må betegnes som store. I 1946 startede han HAKA, der blev Nordens førende producent af vaskemaskiner. I en periode havde HAKA op til 300 medarbejdere, heraf 100 kvinder. Efter Haka-Kirks konkurs startede

han en produktion af bremsetestere og auto-løftere, og sidst supplerede han med en produktion af store varmekedler. I forhold til de to sidstnævnte produktioner var Hans Hougaards styrke, at han var i stand til at finde nicheproduktioner, som store virksomheder ikke kunne ville røre ved, men som små virksomheder kunne finde afsætning for. Hans Hougaard havde en sjælden evne til at få ideer, til at kombinere og forbedre allerede kendte produkter, og han havde en evne til at finde nye løsninger. Hver dag havde han et udgangspunkt, som handlede om *"hvordan kan jeg forbedre noget i dag?"*

Blandt de mange medarbejdere, som Hougaard havde ansat gennem årene, var han afholdt, da de respekterede hans dygtighed, men også fordi han var en venlig mand og var ærbødig over for arbejdet. Endvidere hjalp han også flere unge mennesker i Fuglebjerg ved at tilbyde dem arbejde i virksomheden.

I forhold til sit arbejde og sin virksomhed var han en beskeden mand, men han kunne godt lide selskaber, og her havde han ikke noget imod at være den centrale figur. Ofte stod han selv for madlavningen ved sådanne lejligheder.

I et avisinterview i 1980 formulerer Hougaard selv den hidtidige indsats således: *"Det har været sjovt at være med. Det har været et privilegium. Det er vel industribacillen, jeg ikke kan ryste af mig"*.

Figur 20: Hans Hougaard 1924-2006. (Foto: Fuglebjerg Arkiv).

Kilder:

- En trekant i den gamle bydel: Der var engang - HAKA (2000).
- Diverse avisartikler fra Sjællands Tidende/Næstved Tidende/ugeaviser fra perioden 1963-2006.
- Se & Hør 20. november 1970.
- Billeder og avisudklip fra Fuglebjerg Lokalarkiv.
- Tak for udbytterige samtaler med Eskild Kristensen samt Jytte og Erik Stænger, tidligere mangeårige medarbejdere i HAKA og Hans Hougaard Maskinfabrik. Jytte og Erik Stænger har gjort en stor indsats for at identificere personer på de forskellige billeder.
- En særlig tak til Bodil Christensen, svigerdatter til Hans Hougaard. Bodil Christensen har bidraget med oplysninger og stillet private billeder til rådighed.
- Michael Kristiansen, Thomas Larsen og Michael Ulvemann: Biografi om Poul Schlüter (biografien har et kapitel om Poul Schlüters rolle i Haka-Kirks konkurs).
- Tak til personalet på Fuglebjerg Arkiv for stor hjælpsomhed og service i forbindelse med fremfindning af materiale.

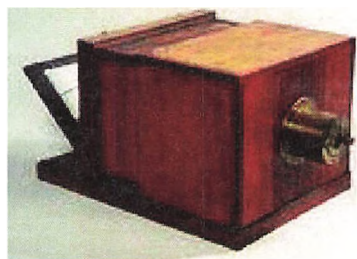
Fuglebjergs første fotograf

Gustav Alstrup 1837 - 1911.

af Bertel Hansen

I 1868 nedsatte Gustav Alstrup sig i Fuglebjerg som fotograf - portrætfotograf.

Fotograf var en forholdsvis ny stillingsbetegnelse. Fotografiet (daguerreotypi) var blevet udviklet i 1820'erne og 1830'erne, og i 1839 overlod den franske maler og opfinder Louis Jacques M. N. P. Daguerre, som regnes for fotografiets opfinder, sin opfindelse til offentligt brug.

Daguerreotypi-apparat fremstillet i Paris 1839.

(Danmarks Tekniske Museum/ Danmarks Fotomuseum).

Gustav Alstrups far Mads Alstrup var født i Viborg i 1808. Omkring 1834 nedsatte han sig som guldsmedemester i Randers. Tre år senere flyttede han sin forretning til Aarhus, hvor sønnen Gustav blev født. Mads Alstrup var blevet meget interesseret i det nymodens fotografi, og hans baggrund som guldsmed har uden tvivl gjort det muligt for ham at

fremstille sit eget kamera, som i store træk bestod af en lystæt trækasse med en linse og et lukkesystem, og fremstille de plader, som fungerede som negativer - det har dog krævet en vis indsigt i kemi, hvilket også har været forudsætningen for at fremkalde aftrykkene. Han forlod guldsmederhvervet og nedsatte sig som portrætfotograf i København i 1842. Hans atelier lå ved Kongens Have. Mads Alstrup var Danmarks første portrætfotograf. Hans evner som fotograf kan der næppe stilles spørgsmålstegn ved, men forretningsmand har han ikke været. Han mistede sin penge i 1857, flyttede til Sverige, hvor han fortsatte sin virksomhed som portrætfotograf. Han døde i Falun i 1876, ca. 68 år gammel.

Gustav Alstrup blev født den 26. april 1837 i Aarhus Domsogn. Faderen hed som nævnt Mads Alstrup. Moderen hed Johanne Marie Alstrup. Vi ved ikke så meget om Gustavs barndom. Men han flyttede tilsyneladende ikke med forældrene til Sverige i første omgang, men inden da havde han lært daguerreotypi hos faderen. Men i 1861 rejste han til Sverige, men kom tilbage til Danmark og deltog i krigen 1864. Her må han have truffet

løjtnant Christian Nielsen, senere forstander for Hindholm Folkehøjskole og Holsteinsminde Børnehjem. Gustav Alstrup var indkaldt fra december 1863 til november 1864. Han gjorde tjeneste ved 17. infanteriregiment, 9. kompagni, og havde ved hjemsendelsen grad af sekondløjtnant. Da han kom tilbage fra krigen, slog han sig ned som portrætfotograf i Købmagergade i København. Her havde han atelier fra 1865 til 1868.

Gustav Alstrup giftede sig den 25. april 1866 med Laura Kjørup. Hun var født 11. april 1838 i Garnisons Sogn og var datter af kasketmager Jens Lauritsen Kørup og hustru Anne Charlotte Fernandine f. Schiermer. Vielsen fandt sted i hjemmet Købmagergade 39, i øvrigt uden forudgående lysning og med en særlig kongelig tilladelse. Vielsen blev indført i kirkebogen for Helligånds Sogn, hvortil Købmagergade 39 hører. Her anføres Gustav Alstrup som ungkarl og Laura Kjørup som jomfru. Dette sidste var nu ikke helt rigtigt. Laura havde en datter uden for ægteskab, Sofie Emilie Alexandra Ebbesen, f. 7. oktober 1862 i Skt. Johannes Sogn.

Det virker påfaldende, at der ikke lyses til ægteskab, og at vielsen finder sted i hjemmet efter en særlig kongelig tilladelse. Det har da

også givet anledning til gisninger og mytedannelse i Alstrup-familien. Man vil vide, at faderen til Alexandra, som Lauras datter bliver kaldt, er en kongelig person eller i hvert fald en person, som "var noget ved musikken". I kirkebogen er ganske vist anført, at hendes far er forvalter Jacob Emil Vigo Ebbesen. Og Alexandra bar jo også efternavnet Ebbesen. Men Ebbesen kan jo være betalt for at påtage sig faderskabet! Myten siger også, at Gustav Alstrup skulle være blevet betalt for at gifte sig med Laura og flytte bort fra København. Det kan være sandt - det kan også være en myte. Under alle omstændigheder er historien spændende. Det er fortsættelsen også. Det hedder sig nemlig, at Laura og Alexandra hvert år blev inviteret til København - på Hotel d'Angleterre, hvor de blev beværtet, og Alexandra blev udstyret med nye kjoler. Så vidt vides adopterede Gustav Alstrup Alexandra, men hun fik aldrig hans efternavn. Laura og Gustav Alstrup fik ingen børn sammen.

Under alle omstændigheder er det rigtigt, at Gustav Alstrup afviklede sin forretning i Købmagergade og flyttede til Fuglebjerg i 1868. Hvorfor valgte han netop Fuglebjerg?

Man skulle jo tro, at han i en købstad kunne have opbygget en forretning med et langt

større kundeunderlag. Et svar kan være, at Alstrup havde en tidligere officerskollega boende ved Fuglebjerg, nemlig forstanderen på Hindholm Folkehøjskole, Christian Nielsen.

Gustav Alstrup 1870

Han har kunnet fortælle Alstrup om, at der var en god mulighed for at opbygge en forretning i Fuglebjerg, som siden næringen var blevet

givet fri i 1862, havde haft en god udvikling i forretningslivet og befolkningstallet.

I folketællingen fra 1870 kan man se, at Laura og Gustav Alstrup og datteren Alexandra boede i en lejlighed hos smed Niels Nielsen. Det har ikke været muligt at fastslå adressen.

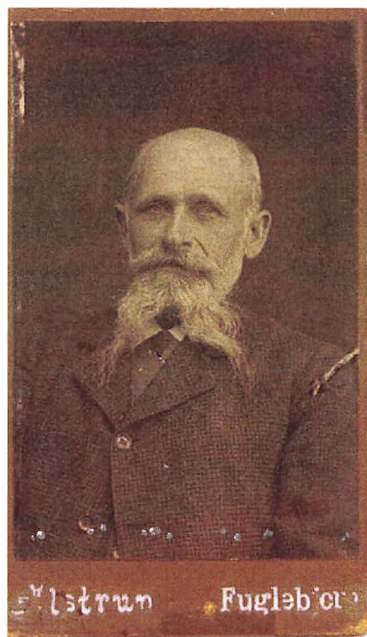
I 1880 boede de til leje hos snedker Jacob Jacobsen. Han ejede ejendommen matr.nr. 4-v og 4-y af Fuglebjerg. Den kan lokaliseres til adressen Sandvedvej 12. Dvs. da var Alexandra flyttet hjemmefra. Hun var husholdningselev på godset Fyrendal.

Alexandra

I 1882 byggede tømrermester Jens Jeppesen et nyt hus, nemlig ejendommen Sorøvej 14 - lige over for Sognefogedgården. Huset rummede tre lejligheder og nogle erhvervslejemål.

Gustav Alstrup lejede en lejlighed i stueetagen og et atelier på første sal i en nordvendt kvist. Alexandra lejede et forretningslokale i stueetagen, hvor hun drev en modeforretning. I en annonce bruger hun efternavnet Alstrup, selvom hun iflg. dåbsattesten hed Ebbesen. I 1885 blev hun gift med sadelmager Frederik Carl Jensen. Først bosatte de sig i Fuglebjerg, men flyttede senere til Løve og til Tjæreby ved Korsør.

Svigersønnen Frederik Carl Jensen (uden årstal)

I de første 14 år i Fuglebjerg har Alstrup formentlig haft atelier i tilknytning til familiens lejlighed. I perioden fra 1882 og frem til 1908 var atelieret adskilt fra beboelsen. Derudover havde han i en periode også atelier i Tornemark. Atelieret i Fuglebjerg var åbent søndag til og med torsdag. Fredag og lørdag var der så åbent i atelieret i Tornemark.

Laura Alstrup med hund og kat, 1900

Fotografen har haft mange kunder. Før fotografiets opfindelse havde almindelige mennesker ikke økonomisk mulighed for at blive portrætteret. Men med fotografiet var denne mulighed nu åben for stort set alle. Man tog sit pæne tøj på og fik taget et brystbillede hos

fotografen. Eller hele familien drog afsted og fik taget et gruppebillede, ofte i eksotiske omgivelser i fotografens atelier. Brudebilleder vandt også indpas. Og holdt man en større fest hjemme, kom fotografen, og alle gæsterne blev forevigt på et gruppebillede. Fotografiene bærer præg af, at de fotograferede skulle sidde helt stille i temmelig lang tid. Lukkertiden blev ikke regnet i brøkdele af sekunder, men ofte i minutter.

Gustav Alstrup, 1885.

Gustav Alstrup har uden tvivl været en udadvendt type, som blandede sig i byens liv. Han var med til at stifte Fuglebjerg Håndværkerforening i 1887. Sin militære fortid fornæggede han heller ikke - allerede i 1881 blev der

stiftet en forsvarsbroderforening i Fuglebjerg. Alstrup - med medlemsnummeret 62 - var blandt stifterne - det var højskoleforstander Chr. Nielsen også. Han blev foreningens første formand. Alstrup blev senere formand, en post han bestred gennem en lang årrække.

Laura og Gustav Alstrup, fotograferet af Othilie Olsen 1910.

I 1908 lukkede Alstrup sit atelier i Fuglebjerg efter 40 år på stedet, 71 år gammel. Forretningen blev antagelig videreført af Othilie Olsen - hun er nævnt som fotograf i Fuglebjerg i 1909, og hun har fotograferet Laura og Gustav Alstrup i 1910. Othilie Olsen, f. 29. oktober 1875, var datter af den tidligere kromand Christen Olsen, der nu ernærede sig som landmand og hestehandler i Fuglebjerg. Om hun har lært hos Gustav Alstrup, og hvor længe hun drev atelier, er uklart. Hun forblev ugift og boede hos forældrene, senere hos broderen Holger Olsen på Christensminde. Hun døde i 1958 på Kolonien Filadelfia i Dianalund, 82 år gammel. Hun blev begravet på Fuglebjerg kirkegård.

Laura og Gustav Alstrup flyttede til Forlev Stationsby ved Vemmelev. Formålet var angivelig at komme til at bo tættere på datteren Alexandra og hendes familie, som boede en halv mils vej borte i landsbyen Tjæreby, som godt nok også lå ved jernbanen, men var uden station. Selvom Alstrup havde nået pensionsalderen, holdt han ikke op med at fotografere. Nu beskæftigede han sig blot fortrinsvis med friluftsfotografering. Men hvem ville ikke også gerne have et billede af sit nykalkede stuehus eller sin villa?

Den 18. september 1911 døde Gustav Alstrup på Slagelse sygehus. To år senere, den 14. november 1913 døde Laura Alstrup, også på sygehuset i Slagelse. Begge blev begravet på Fuglebjerg Kirkegård.

Børnebørnene i Tjæreby (uden årstal).

Kilder:

En trekant i den gamle bydel, Kend din egn, (2000)

Sten Jacobsen: "Saadan er de" (1993)

Bjørn Ochsner: Fotografer i og fra Danmark til og med år 1920 (1986)

Mundtlige oplysninger fra Alexandras oldebarn, Malene Alstrup Torp, som også velvilligt har stillet en række fotos til rådighed.

Statens Arkiver.

Storkommunen - for 50 år siden

af Bertel Hansen

Situationen før 1966

Fuglebjerg Kommune, som vi kendte i perioden 1966-2007, var en kommune, som blev dannet af seks - fra 1970 syv - såkaldte sognekommuner, som havde mellem 500 og 1200 indbyggere og var ledet af et folkevalgt sogneråd. Som det fremgår af denne artikel, forløb sammenlægningen uden de store problemer, om end der måtte et par folkeafstemninger til, inden kommunen geografisk var helt på plads.

I begyndelsen af 1960'erne opstod en erkendelse af, at de små sognekommuner ikke i længden kunne magte de opgaver, som allerede var eller ville blive pålagt kommunerne. Der var allerede mange opgaver, som de mindre kommuner ikke kunne klare alene. Derfor var der oprettet en lang række fællesskaber. To eller tre kommuner var fælles om en vejtrømler eller en hjemmesygeplejerske. Der blev indgået skoleforbund, så flere kommuner var sammen om en centralskole eller en kommunal overbygningsskole. Alderdoms- og plejehjem var ofte fælles projekter. Der fandtes også fælleskommunale regnskabskontorer og pantefogedordninger, hvilket var interessant for de kommuner, der var så små, at man ikke havde ansat administrativt personale.

Kvinderne meldte sig på arbejdsmarkedet, hvilket resulterede i krav om pasningsmulighederne for børnene. På landet var det ofte familien, som havde taget sig af syge og gamle, men der var i stigende grad krav om, at det offentlige overtog denne opgave. Og mange små kommuner havde et skolevæsen, som ikke levede op til folkeskolelovens krav. Det var svært at imødekomme alle disse behov for små kommuner med begrænset økonomisk formåen, og som blev administreret hjemme fra sognerådsformandens dagligstue.

Hertil kom, at de større byer - især købstadskommuner - var vokset ud over deres snævre grænser og ind i de tilstødende sognekommuner, som kom til at virke som skattely. Sådan blev det, fordi købstæderne havde en række tilbud, f.eks. biblioteker, idrætsfaciliteter og andre kulturelle tilbud, som også blev benyttet af indbyggerne i de omliggende sognekommuner, men alene blev finansieret af købstadskommunens skatteindtægter.

Løsningen var kommunesammenlægning, og i perioden fra 1965 til 1970 blev antallet af kommuner reduceret fra godt 1345 til 277.

I 1962 og 1964 blev der gennemført nogle få sammenlægninger. I 1966 blev der gennem-

ført et antal sammenlægninger, der bragte antallet af kommuner ned på 1098. Disse sammenlægninger skete på frivillighedens grund, dog således at amtsrådet havde givet sit besyng med gennem vejledninger og opfordringer, ligesom der fra statslig hold var kommet retningslinjer, som bl.a. forudsatte, at de kommuner, som blev dannet, skulle være bæredygtige og have mindst 3.000 indbyggere, og at "én by skulle udgøre én kommune". I 1970 blev der for alvor ryddet op i det kommunale landskab, og her kom Indenrigsministeriet ind i billedet. Der, hvor der ikke ad frivillighedens vej kunne opnås et tilfredsstillende resultat, blev sammenlægningerne gennemført ved tvang. Hele denne proces blev styret af Kommunallovskommissionen, der var nedsat af indenrigsministeren, og hvis sekretær, den senere departementschef og stiftamtmand Henning Strøm, med dygtighed og behændighed fik brikkerne til at falde på plads rundt omkring i landet. Kommunalreformen i 1970 var meget andet end geografi - den indeholdt også starten på en omfattende udlægning af opgaver, som staten tidligere havde løst, til kommuner og amter, ligesom den forskel, der tidligere havde været mellem købstadskommuner og sognekommuner, blev ophævet. Og kildeskatten, der var indført den 1. januar 1970, var baseret på en moderne teknologi, som det ville have været umuligt at håndtere i de små sognekommuner.

Situationen på Fuglebjergene

Sammenlægningen i 1966 omkring Fuglebjerg skete ad frivillighedens vej, om end der undervejs opstod nogle knaster, som måtte hævles af. Der eksisterede nogle ret forpligtende samarbejder mellem kommunerne, hvilket nok spillede en væsentlig rolle i forhandlingerne. Fuglebjerg og Tystrup-Haldagerlille kommuner havde allerede i 1961 indgået et skoleforbund på alle klassetrin. Fuglebjerg, Tystrup-Haldagerlille, Krummerup, Førsløv og Gunderslev kommuner havde helt tilbage i 1919 oprettet et fælles alderdomshjem, som lå på Korsørvej i Fuglebjerg.

*Fuglebjerg Alderdomshjem (nedrevet 1977).
Ukendt fotograf.*

Hårsløv-Ting Jellinge Kommune deltog i et samarbejde om undervisning på 8.-10. klassetrin i Dalmo og om et alderdomshjem i Dalmo med daværende Gimlinge og Høve-

Flakkebjerg kommuner. Gunderslev Kommune havde siden 1956 haft skoleforbund med Skelby Kommune, som lå i Præstø Amt. Og så var det i øvrigt også den kendsgerning, at Krummerup og Fuglebjerg faktisk havde udgjort én kommune indtil 1926, men den strid, som havde givet anledning til adskillelsen, var da heldigvis glemt her knapt 40 år senere. Som en kuriositet ligger der i øvrigt en lille enklave af Hårslev Sogn midt i Bendslev By, som ellers hører til Krummerup Sogn. Denne enklave, der var en del af Hårslev-Ting Jellinge Kommune, var helt omsluttet af Krummerup Kommune.

Kommunernes indbyggertal før sammenlægningen (1/4 1965):

Fuglebjerg	1.206
Førslev	1.102
Gunderslev	514
Hårslev-Ting Jellinge	965
Krummerup	702
Tystrup-Haldagerlille	752
I alt	5.241

Hvordan det begyndte

Historien fortæller, at initiativet til sammenlægningen kom fra Hårslev-Ting Jellinge Kommune, hvor Laurits Kinnberg var sognerådsformand. Kinnberg var blevet indvalgt i

sognerådet i 1962 og blev straks valgt til rådets formand. Økonomien i den lille kommune var ikke tilfredsstillende, og udsigterne til en bedring var svære at få øje på. Hertil kom, at kommunens skolevæsen ikke var fuldt årgangsopdelt og således krævede store investeringer og forøgede driftsudgifter, hvis ikke der blev indgået samarbejde med andre kommuner. I september 1964 henvendte Kinnberg sig til sognerådsformanden i Fuglebjerg Kommune, forpagter Georg Hansen, og foreslog, at man tog fat på en drøftelse med henblik på dannelse af en storkommune omkring Fuglebjerg. Kort tid forinden var der til Fuglebjerg kommet en henvendelse fra Gunderslev Sogneråd, som Fuglebjerg Sogneråd dog havde henlagt som "for tiden uaktuel".

Men nu kom der gang i sagerne. Den 25. september 1964 mødtes repræsentanter fra Fuglebjerg, Tystrup-Haldagerlille, Gunderslev, Førslev, Hårslev-Ting Jellinge og Krummerup kommuner til et orienterende møde, hvori også amtsskolekonsulent Otto Jensen og amtsrevisor Torben Clausen deltog.

*Sognerådsformand
Laurits Kinnberg,
Hårslev-Ting Jellinge
Kommune.*

Foto Sv.H. Pedersen.

At amtsskolekonsulenten og amtsrevisoren deltog i mødet viser, at netop skolevæsenet og den kommunale økonomi var de væsentligste emner i sammenlægningsdrøftelserne. Mødet mundede ud i en beslutning om at fortsætte processen på et møde den 19. november, hvor alle sognerådsmedlemmer i de 6 kommuner skulle deltage.

Førslev og Gunderslev Sogneråd fik også en henvendelse fra Karrebæk Kommune, som gerne så dannet en kommune vest for Næstved. Tilsyneladende var der ikke interesse for denne konstruktion.

På mødet den 19. november 1964, hvortil alle 42 sognerådsmedlemmer fra de seks kommuner omkring Fuglebjerg var indbudt, var der

enighed om at danne en storkommune i 1966, og der blev nedsat et udvalg med tre repræsentanter fra hver kommune, som skulle arbejde videre med sagen.

Kommunernes repræsentanter i dette udvalg var:

Laurits Kinnberg, Jens Aage Petersen og Synnøve Muusmann fra Hårslev-Ting Jellinge
Georg Hansen, Fr. Gustafsen og Ancher Andersen fra Fuglebjerg

Aksel Petersen, Harald Knudsen og Oluf Larsen fra Krummerup

Johs. Christensen, Johs. Petersen og Knud Christensen fra Tystrup-Haldagerlille

Aksel Dalgaard Hansen, Carl Larsen og Johannes Larsen fra Gunderslev

Richardt Andersen, Svend Hansen og Helge Jensen fra Førslev

Sognerådsformand Georg Hansen fra Fuglebjerg blev valg som formand for udvalget.

Derudover deltog amtsskolekonsulent Otto Jensen og amtsrevisor Torben Clausen i møderne som rådgivere for sammenlægningsudvalget.

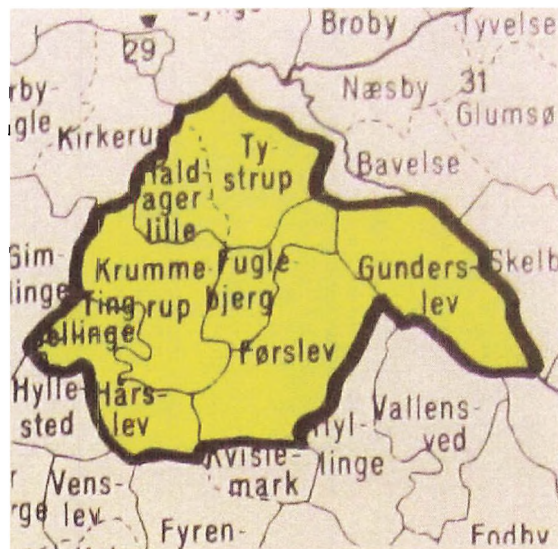
Sammenlægningsudvalget nedsatte et underudvalg, bestående af de seks sognerådsformænd, som skulle forberede sagerne til sammenlægningsudvalget.

Sammenlægningsudvalget - sognerådsformændene sidder på første række.

Afstemning i Hårslev-Ting Jellinge

For Hårslev-Ting Jellinge Kommune var sagen dog ikke helt så ligetil. En måneds tid tidligere havde sognerådsmedlemmerne deltaget i et orienteringsmøde sammen med de kommuner, som senere dannede Hashøj Kommune. Samtidig var der kræfter i kommunen, som ønskede en sammenlægning med Kvislemark-Fyrendal, Holsteinborg-Venslev og Ørslev-Sdr. Bjerge kommuner - den senere Holsteinborg Kommune. Derfor anså man en løsning, hvor kommunen blev delt, for realistisk, - men næppe for ønskværdig. Af samme grund indgik man med kun to repræsentanter i arbejdsudvalget for Hashøj-kommunerne, hvor de øvrige kommuner havde tre repræsentanter.

Kort over Fuglebjerg Kommune 1966-1970. Delområderne er de tidligere kommuner (sogne). Det lille ufarvede område, mærket med tallet "29" er Plessens Overdrev. Det hørte til Tystrup-Haldagerlille Kommune og burde derfor have været farvet gult. Kortet er fra en folder, der blev udsendt forud for afstemningen i Hårslev-Ting Jellinge Kommune 10. februar 1965.

I begyndelsen af december 1964 blev der afholdt beboermøde, hvor også amtsrevisor Torben Clausen var til stede. Her blev det klart, at Ting Jellinge-området var mest stemt for at gå mod Hashøj, mens Hårslev og Sandved hældede mod Fuglebjerg. I forbindelse med amtsrådets behandling af overenskomsten om sammenlægningen med Fuglebjerg

indsendte 32 beboere i Hårslev og Ting Jellinge valgdistrikter en klage med anmodning om, at afgørelsen blev stillet i bero for så vidt angik disse to valgdistrikter. Den 10. februar 1965 blev der afholdt en vejledende afstemning om det kommunale tilhørsforhold i Hårslev-Ting Jellinge Kommune. I Sandved valgdistrikt blev der afgivet 11 stemmer for Hashøj, 11 stemmer for Holsteinborg og 256 stemmer for Fuglebjerg. I Hårslev valgdistrikt blev der afgivet 61 stemmer for Hashøj, 4 for Holsteinborg og 41 for Fuglebjerg. I Ting Jellinge valgdistrikt blev der afgivet 78 stemmer for Hashøj, 0 for Holsteinborg og 51 for Fuglebjerg.

Fra den vejledende afstemning i Hårslev-Ting Jellinge. Valgstyrerne er Erling Petersen og Laurits Kinnberg.

Samlet blev der afgivet 150 stemmer for Hashøj, 15 for Holsteinborg og 348 for Fuglebjerg. Stemmeprocenten var over 80. Umiddelbart ser afstemningsresultatet klart ud, men ser man på de enkelte afstemningsområder, er billedet mere mudret. Ikke mindst taget i betragtning at der var et udbredt ønske om, at kommunen skulle indgå samlet i en ny storkommune. Dagen efter afstemningen traf sognerådet en flertalsbeslutning om at tilslutte sig Fuglebjerg Storkommune med fire stemmer for, to imod og en blank stemme.

Sammenlægningsvilkårene

I slutningen af januar og i februar 1965 underskrev sognerådsmedlemmerne i seks kommuner vilkårene for sammenlægning af kommunerne pr. 1. april 1966. For Hårslev-Ting Jellinge Kommunes vedkommende trak underskriften dog ud, fordi man afventede resultatet af den vejledende folkeafstemning. Dokumentet blev først underskrevet den 18. februar 1965 og mangler underskrifter fra de to medlemmer, som ikke ønskede at komme til Fuglebjerg, nemlig Martin Søndergaard og Viggo Hansen.

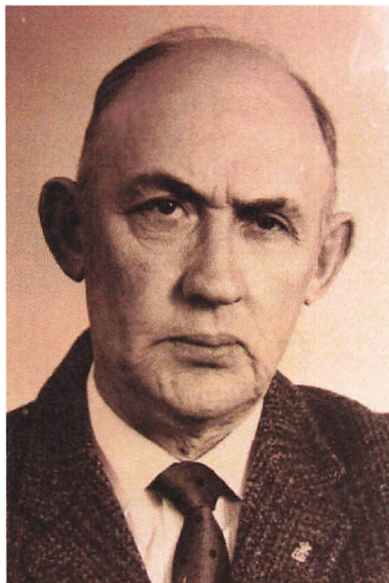
*Hårslev-Ting Jellinge sogneråd 1962-66.
Forrest fra venstre Børge Willemoes Jensen, Erling Petersen, Synnøve Muusmann, Viggo Hansen.
Bagerst fra venstre Jens Aa. Petersen, Laurits Kinnberg og Martin Søndergaard.*

I Førslev Sogneråd blev sammenlægningsvilkårene ikke godkendt ved den første behandling, idet man mente, at fastsættelsen af grundskyldpromillen i den nye storkommune for skatteåret 1966/67 skulle afvente resultatet af den igangværende vurdering af faste ejendomme. Det var på sognerådets ordinære møde den 1. februar 1965. Men allerede den 8. februar måtte sognerådet holde et ekstraordinært møde, hvor det besluttede at underskrive sammenlægningsvilkårene. Noget kunne tyde på, at Førslev Sogneråd er blevet "banket på plads" af sammenlægningsudvalgets formand. Men som tiden gik, viste det sig jo, at de havde fat i noget rigtigt ude i Førslev.

Med sammenlægningsudvalgets godkendelse af sammenlægningsvilkårene for de seks kommuner var den første kommunesammenlægning i Sorø Amt en realitet, og en glad formand for det fælles udvalg, sognerådsformand Georg Hansen, greb da også straks efter beslutningen telefonen og underrettede amtmanden om den historiske begivenhed. Der skulle gå næsten et helt år, inden Indenrigsministeriet formelt godkendte sammenlægningen. Det skete ved bekendtgørelse af 26. januar 1966.

Sammenlægningsvilkårene indeholdt en række praktiske aftaler:

- Den nye kommune skal hedde "Fuglebjerg Kommune", sognerådet skal have 15 medlemmer, og sammenlægningen får ingen indflydelse på den kirkelige inddeling.
- Grundskyldpromillen skal være 14, og alle personer, som er skattepligtige i de seks gamle kommuner, skal fra skatteåret 1966/67 svare skat til den nye storkommune med en for alle skatteydere gældende beskatningsprocent og med et personfradrag på 3.500 kr. for forsørgere og 2.000 kr. for ikke forsørgere.
- Den nye kommune overtager alle aktiver og passiver i de seks gamle kommuner. Den overtager administrationen af kommunernes legater, og sognerådet i den nye kommune overtager tillige bygningsmyndigheden.
- Skoleforbundet om Susåskolen fortsættes.

Sognerådsformand Georg Hansen (1908-1985)

- Skoleforbundene om overbygningsskolerne i Glumsø og Dalmose søges ophævet, dog således, at elever, som går på disse skoler på tidspunktet for sammenlægningen, gør deres undervisning færdig.

- Der er fortsat mulighed for at benytte Hindholm Kost- og Realskoles 8. og 9. klasser samt realklasser for kommunens regning.

- Som konsekvens af sammenlægningen ophører fællesskabet omkring Fuglebjerg Alderdomshjem og skoleforbundet mellem Fuglebjerg og Tystrup-Haldagerlille kommuner.

- Samarbejdet med Gimlinge og Høve-Flakkebjerg kommuner om Dalmose Alderdomshjem fortsætter.

- Aftalen med Hindholm Kost- og Realskole om at benytte faglokalerne på Førsløv Skole videreføres.

- En række planlagte anlægsarbejder skal gennemføres: Køb af jord og anlæg af sportsplads i Fuglebjerg, ændring af gadebelysning og anlæg af fortove i forbindelse med amtets udvidelse af veje, opførelse af folkepensionistboliger i Fuglebjerg, køb af jord til udstykning, indretning af et bibliotek i Tystrup-Haldagerlille og opførelse af en lærerbolig ved Førsløv Centralskole.

Der var enighed om, at storkommunens administration skulle placeres i Fuglebjerg. De første planer gik ud på at bygge en administrationsbygning på Fuglebjerg Skoles idrætsplads ved Sandvedvej.

Samtidig begyndte overvejelserne om, hvordan den nye storkommunes administration skulle indrettes, og sognerådsformændene var på ekskursion for at se, hvordan man havde indrettet sig andre steder. De besøgte Fladså Kommune, som havde indrettet sig i en gammel skole i Mogenstrup, og Høng, hvor der var bygget et nyt rådhus.

I Fuglebjerg tog man forskud på glæderne og fik nyt telefonnummer på kommunekontoret -

et nummer som alle skulle kunne huske, nemlig Fuglebjerg 500. Dette nummer skulle storkommunen naturligvis overtage.

En gennemgang af de seks sammenlægningskommuners sognerådsprotokoller giver ikke mange oplysninger om, hvilke overvejelser der blev gjort. I flere af sognerådene blev der ikke truffet nogen formel beslutning før ved underskriften af sammenlægningsvilkårene.

Sammenlægningsvilkårene blev dog efterfølgende ændret på et enkelt punkt. Grundværdierne var nemlig steget langt mere end forventet, og sammenlægningsudvalget besluttede at nedsætte grundskyldspromillen fra 14 til 11, således at det tilstræbte forhold mellem ejendomsskat og personskat blev fastholdt. Denne beslutning blev konfirmeret i alle seks sogneråd - formentlig med et "Hvad sagde vi!" i Førsløv Sogneråd.

Budgetlægningen for det første regnskabsår i den nye kommune foregik på den måde, at hver af de gamle kommuner udarbejdede et budgetforslag, som blev samarbejdet til ét budget af sammenlægningsudvalget.

Hyllinge og Marvede på banen?

I marts 1965 kunne man læse i Næstved Tidende, at Hyllinge og Marvede kommuner med henholdsvis 878 og 672 indbyggere så godt som havde besluttet at indgå i Fuglebjerg

Kommune. Det viste sig nu at være en avisand. Beslutningen gik kun ud på at spørge sig for i Fuglebjerg - men mere blev det heller ikke til i den omgang. Men i 1967 udarbejdede Sorø Amt en skitse til fremtidig kommuneinddeling, og denne skitse opererede med, at Hyllinge, Marvede, Vallensved og den østlige del af Holsteinborg Kommune (Kvislemark-Fyrendal) skulle sammenlægges med Fuglebjerg Storkommune. Det blev ikke helt sådan. Kun Kvislemark-Fyrendal kom til Fuglebjerg i 1970, mens Hyllinge, Marvede og Vallensved indgik i den nye Næstved Kommune.

Administrationen

Før sammenlægningen var der kun to af kommunerne, som havde en egentlig administration. Fuglebjerg Kommune havde et kommunekontor i vestenden af Fuglebjerg Skole, hvor der var ansat kommunesekretær Laurits Olsen, en elev og løs medhjælp i et eller andet omfang. Førsløv Kommune havde kommunekontor i Snesløv, hvor kommunekasserer Gunder Højbøge varetog de administrative opgaver. Hørslev-Ting Jellinge havde ansat en deltidsbeskæftiget kommunekasserer - det var Svend Frederiksen, som tillige havde revisionskontor i Sandved. De øvrige tre kommuner havde ingen administrative medarbejdere. I Gundersløv og Krummerup blev regnskabsop-

gaven løst af en folkevalgt kasserer, mens Tystrup-Haldagerlille benyttede et fælleskommunalt regnskabskontor.

Kun Gunder Højbøge og eleven fra Fuglebjerg Karen Nielsen, fortsatte i den nye kommune. Gunder Højbøge blev socialinspektør, mens Laurits Olsen søgte andet arbejde og fik det - han blev kommunesekretær i Magleby Kommune på Møn, hvis tidligere kommunesekretær, Finn Mortensen, var blevet kærner i den nye Hashøj Kommune.

Henry Lohmann Hansen, som havde været pantefoged for flere af de gamle kommuner gennem Fuglebjergegnens Pantefogedforbund, blev ansat som kommunens pantefoged.

Den nye kommunes administration etablerede sig i første omgang i 34-bygningen på Fuglebjerg Skole, i de to lokaler, hvor den gamle Fuglebjerg Kommune havde haft kommuneskontor samt i et klasseværelse ved siden af og i et gangareal. Det var der ikke meget flothed over.

Sammenlægningsudvalget ansatte i efteråret 1965 den nye kommunes administrative ledelse. Arne Feldberg, der kom fra en stilling som kommunesekretær i Munke-Bjergby Kommune, blev ansat som kærner - i dag ville man kalde ham kommunaldirektør. Og

Jens Finne, der kom fra en stilling i Kommunernes Revisionsafdeling, blev ansat som fuldmægtig og stedfortræder for kærneren.

Storkommunens administrative ledelse: Kærner Arne Feldberg (th) og fuldmægtig Jens Finne (tv).

Der havde i øvrigt været lidt besvær ved ansættelsen af kærneren, idet sammenlægningsudvalget iflg. Næstved Tidende først havde ansat en kommunesekretær fra Frederiksberg ved Sorø, men han sprang fra efter to dage, hvorefter man ansatte en regnskabsfører fra Randers, men han sprang fra efter 14 dage. Heldigvis var der flere velkvalificerede ansøgere i bunken, og stillingen blev tilbudt Arne

Feldberg, som kunne tiltræde 15. november 1965.

Administrationen i den nye kommune kom fra begyndelsen til at bestå af 8-9 personer.

Valg og konstituering

Den 8. marts 1966 blev der afholdt valg til sognerådet i den nye storkommune. Der blev indleveret hele 14 kandidatlister med i alt 75 kandidater, fordelt med 65 mænd og 10 kvinder. Det kom til at se meget lokalpatriotisk ud. Det gjaldt tydeligvis om at få valgt nogen fra ens eget område. Der var opstillet 6 fælleslister, en fra hver af de gamle kommuner. Socialdemokratiet opstillede også lister i hver af de gamle kommuner, Hårslev-Ting Jellinge var dog en undtagelse, idet socialdemokraterne her stillede op på en fællesliste. Det radikale Venstre og Husmandsforeningens Fællesliste dækkede hele den nye kommune. Endelig var der en liste, som kaldte sig "Sandved-Hårslev-Ting Jellinge". De fem socialdemokratiske lister gik i listeforbund og fik valgt 3 medlemmer til det nye sogneråd. De 6 fælleslister gik i valgforbund og fik valgt 10 medlemmer. Sandved-Hårslev-Ting Jellingelisten fik valgt 2 medlemmer. Det radikale Venstre og Husmandsforeningen opnåede ikke valg. Den lokale opstillingsform sikrede, at alle områder blev repræsenteret i det nye sogneråd, og at den stedfortræder, som skulle

indkaldes, hvis et medlem skulle fraflytte eller afgå ved døden, kom fra det samme område.

Det nye sogneråd blev sammensat således:
Gårdejer Johannes Christensen, Næblerød (Fællesliste Tystrup-Haldagerlille)
Forpagter Georg Hansen, Castrupgård (Fællesliste Fuglebjerg)
Snedker Ancher Andersen, Fuglebjerg (Socialdemokratiet, Fuglebjerg)
Gårdejer Oluf Larsen, Lystagertorp (Fællesliste Krummerup)
Lærer Agnethe Mølbak, Hindholm (Fællesliste Førsløv)
Forretningsfører Laurits Kinnberg, (Sandved-Hårslev-Ting Jellinge)
Gårdejer Johannes Petersen, Vinstrup (Fællesliste Tystrup-Haldagerlille)
Specialarbejder Gunnar Jørgensen, Fuglebjerg (Socialdemokratiet Fuglebjerg)
Landpolitiassistent Frederik Gustafsen, Fuglebjerg (Fællesliste Fuglebjerg)
Gårdbestyrer Johannes Larsen, Gunderslevlille (Fællesliste Gunderslev)
Gårdejer Jens Chr. Pedersen, Haldagermagle (Fællesliste Krummerup)
Afdelingsleder Willy A. Wessel, Holsteinsminde (Socialdemokratiet Førsløv)
Gårdejer Helge Jensen, Røgeskov (Fællesliste Førsløv)
Chauffør Jens Aage Petersen, Sandved (Sandved-Hårslev-Ting Jellinge)

Gårdejer Lars Peter Hansen, Ting Jellinge
(Fællesliste Hårslev-Ting Jellinge)

Der blev således valgt 14 mænd og én kvinde, og gennemsnitsalderen var 51 år. I så henseende bragte storkommunen ingen fornyelse. I de seks gamle sogneråd var der 42 medlemmer, hvoraf de to var kvinder. Kun tre af de valgte til det nye sogneråd havde ikke haft plads i et af de gamle sogneråd, nemlig Gunnar Jørgensen, Willy A. Wessel og Lars Peter Hansen.

Kun tre af de tidligere sognerådsformænd opstillede til valget, og det var også dem, der løb med det største antal personlige stemmer. Laurits Kinnberg fra Hårslev-Ting Jellinge fik 227 personlige stemmer, Johannes Christensen fra Tystrup-Haldagerlille 179 og Georg Hansen fra Fuglebjerg 140.

Jens Aage Petersen tilsluttede sig den socialdemokratiske gruppe, som herefter udgjorde 4 medlemmer. Det havde ikke så stor betydning i praksis. Synspunkterne i sognerådet var i højere grad baseret på lokalområderne end på partipolitiske holdninger. Det var kun i nogle få mærkesager, at socialdemokraterne markerede sig samlet.

Den 29. marts blev der holdt konstituerende møde i det nyvalgte sogneråd. Det var Johannes Christensen, der som den først valgte indkaldte til mødet og ledede valget af formand.

Johs. Christensen, næstformand i Fuglebjerg Sogneråd 1966-70.

Den gamle Fuglebjerg Kommunes sognerådsformand, forpagter Georg Hansen fra Castrupgård blev valgt som sognerådsformand. I protokollen er blot anført "Valgt blev Georg Hansen". I virkeligheden var der mere drama over valget, som efter forskrifterne var skriftligt og dermed hemmeligt. Der blev foreslået to kandidater, nemlig Georg Hansen og den tidligere sognerådsformand i Tystrup-Haldagerlille, Johannes Christensen, Næblerød. Ved den første afstemning stod stemmerne lige 7-7, idet én stemme var blank. Ved den anden afstemning stod stemmerne 7-6 i Georg Han-

sens favør - nu var der 2 blanke stemmer. Johannes Christensen blev valgt som næstformand.

Der blev nedsat tre stående udvalg, socialudvalget, som fik Agnete Mølbak som formand, teknisk udvalg med Johannes Christensen som formand og skoleudvalget, hvis formand blev Georg Hansen. Udvalgene havde syv medlemmer hver, og der var repræsentation fra hver af de gamle kommuner i hvert udvalg, således at der var bredt lokalkendskab. Johannes Larsen, som var den eneste repræsentant fra Gunderslev, kom således til at sidde i alle tre udvalg. Økonomiudvalget, der havde sognerådsformanden som født formand, bestod af 5 medlemmer. Her var Gunderslev altså ikke repræsenteret.

Der var ikke anmeldt valggrupper eller indgået konstitueringsaftaler forud for det konstituerende møde. Fordeling af posterne ser ud til at være sket i enighed på mødet og med fokus på at få kommunens enkelte områder repræsenteret i udvalgene.

Oluf Larsen fra Lystagertorp døde i juni 1966, 49 år gammel, og blev erstattet af gårdejer Harald Knudsen fra Bendslev. Det var i øvrigt den eneste udskiftning, som fandt sted i den første valgperiode.

Fuglebjerg Sogneråd 1966: Forrest fra venstre Helge Jensen, Gunnar Jørgensen, Agnete Mølbak, Georg Hansen, Johs. Christensen, Johs. Larsen, Oluf Larsen. Bagerst fra venstre Jens Aage Petersen, Johs. Petersen, Laurits Kinnberg, Willy Wessel, Fr. Gustafsen, Jens Chr. Pedersen, Ancher Andersen og Lars Peter Hansen.

De gamle kommuner lukker og en ny kommune opstår

De gamle sogneråd holdt deres sidste møder i anden halvdel af marts måned. De havde fungeret til det sidste, om end alle fremadrettede beslutninger blev truffet i sammenlægningsudvalget. I flere af sognerådsprotokollerne har man dog lakonisk noteret, at det var det sidste møde i sognerådet. I Fuglebjerg Sogneråds protokol blev sognerådsformanden refereret for at have udtrykt såvel vemod ved at opgive den gamle kommune som store forventninger til den nye kommune.

**Praktiske oplysninger i forbindelse
med etableringen af Fuglebjerg kommune
den 1. april 1966**

1. Kommunekontorer og folkeregistre i Førslev, Gunderslev, Haarslev, Ting-Jellinge, Krummerup og Tystrup-Haldagerlille kommuner **lukkes den 31. marts d. 4.**
 2. Alle udbetalinger og indbetalinger (også af ikke-betalte skatter) samt alle øvrige forretninger overtages fra den 1. april af kommunkontoret i Fuglebjerg, Krummerupvej 15, telf. Fuglebjerg 500. **Ekspeditionstid: Daglig 10-12, fredag tillige 16-18,30. Lørdag lukket.**
 3. Udbetalinger af folkepension, invalidepension, enkepension m. v. i slutningen af marts måned sker **ved Fuglebjerg kommunes foranstaltning pr. giro.**
 4. Fuglebjerg kommune er bemyndiget til at indkassere og kvittere for de enkelte kommuners udestående fordringer.
 5. Indbetalinger vil fortsat kunne ske på de nuværende kommuners girokonti.
 6. Regninger fra handlende m. fl. bedes såvidt muligt afgjort med de nuværende kommuner.
 7. **Af hensyn til overleveringsforretninger vil kommunkontoret være lukket for ekspedition fredag den 1. april.**
 8. Det kan ikke udelukkes, at der i en overgangstid vil forekomme fejl af forskellig art. Skulle De blive udsat for noget sådant, bedes De snarest rette henvendelse til kommunkontoret.
- Sammenlægningsudvalget.

Announce i Fuglebjerg Folkeblad

Mandag den 4. april 1966 åbnede den nye kommunes kontor. De foregående dage var der blevet holdt kasseoverlevering fra de gamle kommuner til den nye kommune. Sognerådsformanden og kærneren kørte rundt fra sted til sted og hentede kassebeholdningerne efter behørig underskrift på de udarbejdede opgørelser.

Kommunekontorets åbningstider var ikke imponerende. To timer hver formiddag mandag

til fredag og derudover 2½ time fredag eftermiddag. Der kunne også godt opstå køer på den sidste rettidige skatteindbetalingsdag - kildeskatten kom jo først i 1970, og betalings-service var ikke opfundet endnu.

Beskedne vilkår for politikerne

Arbejdsformen fra de gamle sogneråd blev taget ind i sogneråds- og udvalgsarbejdet i den nye storkommune. Ingen sager var for små til at blive behandlet i udvalg og sogneråd - lange dagsordner og lange møder blev da også kendetegnet for den første periode. Det var heller ikke usædvanligt, at udvalgsmedlemmerne "havde en sag med i lommen" til møderne. Det anfægtede tilsyneladende ingen, for det var man vant til fra de gamle sogneråd. Der blev kun udbetalt diæter for møder i dagtimerne, og udvalgsformændene fik ikke noget honorar. Kun sognerådsformanden fik en besked en aflønning. Sognerådet holdt ét månedligt møde - naturligvis var det et aftenmøde. De stående udvalg holdt møder to gange om måneden. For at spare på diæterne blev det ene af møderne holdt om aftenen. Økonomiudvalget holdt ugentlige møder om eftermiddagen. Udvalgsmøderne blev holdt på kommunkontoret, og sognerådets møder i Fuglebjerg Skoles lærerværelse. Der var gratis tobak til møderne - og det er ingen overdriivelse, at luften var tyk og til tider nærmest uigennemsigtig i mødelokalerne.

Det bliver dyrere med storkommunen!

Den profeti havde vist både tilhængere og modstandere af storkommunen udtalt. Og det gjorde det naturligvis også. I de første år efter sammenlægningen blev der gennemført en del projekter og tiltag, som de små kommuner ikke kunne have magtet, og serviceniveauet blev hævet på en lang række områder. Der blev bygget rådhus og folkepensionistboliger, opkøbt jord til byudvikling i Fuglebjerg og Sandved, bygget pavilloner ved Fuglebjerg skole, så den også kunne rumme eleverne fra de tre skoler i Hårslev, Sandved og Krummerup, som blev nedlagt i 1967, etableret hjemmesygepleje, hjemmehjælp, husmoderafløsning og omsorgsarbejde for de ældre, anlagt nyt idrætsanlæg i Fuglebjerg og givet tilskud til driften af Fuglebjerghallen.

Storkommunens første budget, dvs. for regnskabsåret 1/4 1966 - 31/3 1967, balancerede med 4.214.893 kr. Den samlede skatteudskrivning var på 4.168.693 kr. Til sammenligning havde de seks gamle kommuner udskrevet 3.369.173 kr. i det foregående regnskabsår. En stigning på 845.720 kr. eller ca. 25 %. Set med vore dages øjne virker tallene små, og så skal man endda regne med, at amtterne ikke havde selvstændig skatteudskrivning, og at kommunen havde budgetteret med at skulle indbetale godt 900.000 kr. til amtet. Dette beløb blev dog nedsat til 635.000 kr.

Der blev afsat 350.000 kr. til administration, 981.000 kr. til sociale udgifter efter refusioner, 1.067.100 kr. til skolevæsenet og 219.848 kr. til afdrag på lån. Hertil kom en række mindre beløb og et budgetteret overskud på 52.757 kr.

Budgettet blev vedtaget på to møder, hvortil alle 42 medlemmer af de gamle sogneråd var indkaldt. Men det var sammenlægningsudvalget, som på sit sidste møde fastsatte beskatningsprocenten, som blev på 16,5. Men det er jo også ren matematik, når skattegrundlaget er kendt og budgettet vedtaget.

Rådhuset

Kontorfaciliteterne på Fuglebjerg Skole var spartanske og bar tydelig præg af, at det var en midlertidig løsning. Storkommunens administration skulle naturligvis have værdige rammer. Først havde sammenlægningsudvalget som nævnt besluttet, at rådhuset skulle placeres på Fuglebjerg Skoles sportsplads med adgang fra Sandvedvej. Denne beslutning blev dog ændret, da det i 1965 lykkedes Fuglebjerg Kommune at købe et større areal på østsiden af Sandvedvej, hvor dels rådhuset, dels den planlagte Fuglebjerg hall med tilhørende udendørs idrætsanlæg kunne opføres. Der var på dette tidspunkt byggestop for offentlige byggerier, og sammenlægningsudvalgets formand måtte en tur i Boligministeriet

for at aftvinge en byggetilladelse. Gravearbejdet blev påbegyndt den 12. april 1966, grundstenen til rådhuset blev nedlagt den 13. september, og rejsegildet blev afholdt den 9. november samme år. I efteråret 1967 blev det nye rådhus taget i brug, - den 11. oktober tog sognerådet sin mødesal i brug. Bygningen rummede ud over en mødesal til sognerådet og to andre mødelokaler, kontorer til administrationen, kontorer til sygekassen og kommunebiblioteket.

Fuglebjerg Kommunekontor omkring 1968.

Mødesal og mødelokaler var anbragt på bygningens førstesal sammen med sygekassen, - der var ingen, som tænkte på adgangsforhold og handicapvenlighed. Men i øvrigt var et godt og velindrettet byggeri, som kom til at

koste omkring 1,2 mio. kr. Det var arkitektfirmaet Peter Karstensen fra Næstved, som havde projekteret byggeriet. Den officielle indvielse fandt først sted 13. januar 1968 under overværelse af amtmand W. Wedell-Weddellsborg, Sorø. Man havde nok lidt svært ved at tage ordet ”rådhus” i sin mund - et rådhus var jo et købstadsanliggende! Ordene kommunkontor eller, hvis det skulle være lidt finere, administrationsbygning, faldt det lidt lettere at sige.

Fuglebjerghallen blev i vid udstrækning opført af frivillig arbejdskraft, og det inspirerede nok det nye sogneråd til at trække i arbejdstøj og beplante grunden omkring rådhuset med træer og buske.

Det ulmede stadig i Hårslev og Ting Jellinge

Der var stadig nogle beboere i Hårslev og Ting Jellinge valgdistrikter, som ikke var tilfredse med at være blevet indbyggere i Fuglebjerg Kommune. Under ledelse af gårdejer Carl Nielsen, Sdr. Jellinge, satte de i maj måned 1966 en underskriftsindsamling i gang med henblik på at blive overflyttet til Hashøj kommune. Listen indeholdt 139 underskrifter, svarende til 52,9 % af de stemmeberettigede i området. Fordelt på de to valgdistrikter var det 58,6 % af de stemmeberettigede i Ting

Jellinge valgdistrikt og 39,6 % af de stemmeberettigede i Hårslev valgdistrikt. Fuglebjerg Sogneråd sendte sagen frem til Sorø Amtsråd med bemærkning om, at sognerådet ikke vil modsætte sig, at sagen blev fremmet. Der blev dog gjort opmærksom på, at materialet ikke virkede overbevisende, og at man ville anbefale, at sagen blev afgjort ved en beboerafstemning i området under hensyntagen til afstemningsresultatet i hvert af de to valgdistrikter. Bemærkningen om, at materialet ikke virkede overbevisende, blev underbygget med en oplysning om, at 15 af underskriverne havde anmodet om, at deres børn blev overflyttet til Fuglebjerg Skole.

Sagen endte i Indenrigsministeriet, som den 14. december 1967 meddelte, at sagen skulle afgøres ved beboerafstemning i Ting Jellinge valgdistrikt og en del af Hårslev valgdistrikt. Sognerådet fastsatte herefter afstemningsdagen til den 5. marts 1968.

På valgdagen var der 291 stemmeberettigede. 142, svarende til 48,8 %, afgav stemme. Kun 16 stemte for Hashøj, 111 stemte for Fuglebjerg og 15 stemmesedler var blanke. Derefter kunne Indenrigsministeriet den 24. juni 1968 meddele, at man ikke agtede at foretage sig videre i sagen.

I teknisk udvalg havde man ikke været helt så sikker på sagens udfald. En tidligere truffet

beslutning om at renovere broen over Saltø å vest for Hårslev for 130.000 kr. var blevet sat i bero, indtil tilhørsspørgsmålet var afgjort - man ville ikke kaste penge i et projekt, som risikerede at komme til at ligge i en anden kommune.

Fuglebjerg som foregangskommune

Sammenlægningen skete i store træk uden problemer. Bortset fra skærmydslerne i Hårslev og Ting Jellinge foregik processen i enighed, hvilket også resulterede i, at sammenlægningsvilkårene og dermed retningspilen for de beslutninger, som skulle træffes, var relativt tidligt på plads. Det var åbenbart rygtedes i de kommunale kredse, og sognerådsformand Georg Hansen og kæmner Arne Feldberg blev indbudt til at tale på nogle kurser om kommunesammenlægning, som blev afholdt på Den kommunale Højskole i slutningen af 1968.

Hvordan det siden gik

Den første ændring af kommunen skete i 1970, hvor Kvislemark og Fyrendal sogne med tilsammen 1.111 indbyggere blev sammenlagt med Fuglebjerg. I de følgende år skete der et par praktiske grænsereguleringer. Dels blev Plessens Overdrev, der hørte til Haldagerlille Sogn, og som lå som en enklave mellem Hashøj og Sorø kommuner og havde 11 indbyggere, overført til Sorø Kommune.

Dels blev et mindre areal ved Kongskilde Maskinfabrik overført til Sorø Kommune, således at fabrikken i sin helhed kom til at ligge i Sorø Kommune. Det berørte kun to husstande med tilsammen 7 personer. Efter disse reguleringer bestod Fuglebjerg Kommune uændret indtil 1. januar 2007, hvor den blev en del af Næstved Kommune.

Kilder:

Artikler i Næstved Tidende

Statens Arkiver, sognerådsprotokoller og sagsakter

Georg Hansens og Arne Feldbergs manuskripter til foredrag på Den kommune Højskole 1968.

Kommunal Årbog 1965 og 1966.

Fotos:

Lokalhistorisk Arkiv. Med mindre andet er angivet, er fotografen Henry Rasmussen, Fuglebjerg.

Hans Henrik Bøgh, Erik Bøgh og Fuglebjerg 1819-1899

Det tynder ud blandt familie og venner 1865-99

Af Knud Danielsen (fortsat fra Årsskrift 2015 og afsluttet)

Den 7. okt. 1864 fødtes ”*Evald Bøgh Hansen*, døbt i Førslev Kirke d. 26.11., S.a. Væver *Jørgen Christian Hansen* og Hustru *Hansine Henriette Hansen f. Bøgh* af Sneslev (Moder 34 Aar)”, med faddere fra Sneslev og Fodby. Han blev kun 7 måneder og døde d. 23.5.1865. Næste år fik *Carl Bøgh* sit første barn, *Nanny Elisabeth Margrethe*, f.1.12.1865 i København.

MARIA DORTHEA BØGHS DØD 1865

I Næstved Avis kunne man d. 29.4.1865 læse: ”Bekjendtgjørelser. At min elskede Hustru *Maria Dorteia Bøgh, født Møller*, efter et næsten halvaarligt Sygeleie omsider hensov ved en rolig og blid Død Tirsdagen den 25de April, bekjendtgjøres herved, paa egne og Børns Vegne, for fraværende Slægt og Venner. Sneesløv, i Førsløv Sogn, d. 26 April 1865. *H.H. Bøgh*, Skolelærer og Kirkesanger. (Begravelsen finder Sted Mandagen den 1ste Mai.)” Hun blev 61¾ år gammel.

HANS HENRIK BØGH STOPPER I SNESLEV SKOLE 1865

Efter hustruens død magtede lærer *Bøgh* ikke at fortsætte skolearbejdet. Hans afskedsansøgning bevilligedes d. 23.9.1865:

”I Anledning af det med Directionens behagelige Skrivelse af 12te dennes hertil indkomne

Andragende fra Skolelærer og Kirkesanger *Bøgh* i Sneesløv om paa Grund af Alder og Sva-gelighed at maatte blive entlediget med Pension fra indeværende Maanedes Udgang at regne, skulde Ministeriet til behagelig Efterretning og videre Bekjendtgjørende tjenstligt melde, at det Ansøgte bevilges, men at Pensionens Størrelse først vil kunne bestemmes, naar Man har modtaget hans Døbeseddel, Kaldsbreve og Kollat-ser.”

Og så fulgte d.26.10.1865: ”Pensionen for den ved Ministeriets Skrivelse af 23 f.M. entledigede Skolelærer *Bøgh* i Sneesløv bestemmes til 289 Rd 93 S”, og samme dag kunne Næstved Tidende meddele:

”Auktion. Tirsdagen den 31te October 1865, Kl. 10 form. lader Skolelærer *Bøgh* sælge noget Bohave, saasom Borde, Stole, Klædeskabe, 1 Skatol, Køkkentøi og et Par Malkekøer i Sneesløv Skole.”

Hans efterfølger blev *Niels Jensen*, færdig fra Jonstrup Seminarium 1863 og lærer i Esbønderup til 1865. Han kom til Sneslev og blev gift i Førslev i 1867 med *Caroline Sophie Iversen*, Højbjerg. De blev i Sneslev skole til 1873, og

han kom så ”paa Anbefaling, i alle Fag en Dygtighed” til Fodby skole 1873-90, blev svagelig og købte Arløse Møllegaard!
Hans Henrik Bøgh døde i 1872.

DOROTHEA STEPHANSENS DØD

5.10.1865

Kun et halvt år efter *Maria Bøgh* sov *Erik Bøghs* ”anden mor” stille hen. Avisen skrev d. 9.10.1865: ”Efter i længere Tid at have lidt af en tiltagende Svagelighed er Skolebestyrer *Stephansens* Hustru paa Holsteinsminde *Dorothea f. Svenningsen* i Torsdags d. 5. Oktober afgaaet ved Døden i en Alder af 62 Aar. Det er ikke alene hendes 74aarige Ægtefælle, med hvem hun i 43 Aar har delt Livets Glæder og Byrder, der har lidt et uerstatteligt Tab ved hendes Bortgang. Samfundet har mistet et af sine bedste og ædlest Medlemmer, thi den afdødes hele Livsgerning var viet til Kærlighed imod og Opofrelse for de Hundreder af forladede Børn, der havde fundet et Hjem paa den af *Stephansen* og hans Hustru oprettede Opdragelsesanstalt Holsteinsminde. Med sin Mand har hun kappedes om at bøje de unge Hjerter til det gode og rette og danne til forstandig og gavnlig Beskæftigelse; i denne Gerning har hun arbejdet tidlig og sildig, og mange vil med Tak mindes, hvad de skylder *Dorothea Stephansen*”.

Begravelsen foregik d.14.10.1865: ” En meget talrig Forsamling af alle Samfundslag havde i Torsdags indfundet sig på Holsteinsminde for

at følge Liget af *Dorothea Stephansen* til Jorden. Efter at Kisten var baaren ud og sat neden for Husets Trappe blev en Salme afsungen, og Pastor *Rønne* fra Høve traadte da frem og skildrede paa en smuk Maade den afdødes store Værd, hvorefter Pastor *Buchholtz* fra Vallensved bragte den bortgangne et hjerteligt Farvel. Den med en Mængde Kranse bedækkede Kiste blev derefter af Hindholm Folkehøjskoles Elever hævet op paa Ligvognen og Sørgetoget med Holsteinsmindes Elever i Spidsen satte sig i Bevægelse til Førslev Kirkegaard, hvorfra Kisten bares ind i Kirken. Her holdt Pastor *Len-drop* en smuk Tale, før hvilken der blev afsungen en Sang. Kisten bares da ud paa Kirkegaarden og nedsænkedes i Graven, og Sørgehøjtideligheden sluttede med, at Holsteinsmindes Elever sang et smukt Farvel til deres Velgørere.”

I Holsteinsmindes Pengeregnskab 1865 ses gaver på 436 Rd. – heraf fra Holsteinborg 300, fra Redacteur *Erik Bøgh*: 10 Rd - plus *Folkets Avis* til skolerne!

Til *Dorotheas* minde oprettedes i 1866 et højskolekursus for bondepiger, og i 1867 indviedes en ny skolebygning på Hindholm bygget for de indsamlede midler.

CARL ILLUSTRERER BØGER

Dansk kunst skulle efter 1864 blive ”det reducerede Lands Dannevirke”, en tanke, der føres tilbage til *H.C. Andersens* Forpil ved Det kgl. Teaters 100 års jubilæum i 1848 og i øvrigt til *Georg Carstensen* og underholdningsbranchen.

Illustreret Tidende fortalte d.26.11.1865:
"Anton Nielsens Fortællinger "Fra Landet, Billeder af Folkelivet i Sjælland" udkomne paany, denne gang i en af *Carl Bøgh* illustreret Udgave. Forfatterens Billeder af Folkelivet i Sjælland udmærker sig ved en naiv og naturtro Fremstilling af det Liv, der rører sig i hans Nærhed, fra hvilket Stoffet i Regelen er hentet."

ERIK BØGH I STOCKHOLM-AVIS

Bøgh følte sig stadig stærkt knyttet til Sverige, hans "andet Fædreland". Han skrev om svensk digtning og musik, oversatte - og kritiserede med rette andres oversættelser. Han var hos svenskerne en af de kendteste danske personligheder.

Fra januar 1866 blev han i mange år også leverandør af "Danske Breve" i den svenske "Ny Illustrerad Tidning", i "det Land, hvori jeg har tilbragt mine gladeste Ungdomsår... Tilgiv endelig, at jeg skriver på Dansk! Det er det eneste Sprog, på hvilket jeg kan tänke, og fölgelig det eneste Sprog, på hvilket jeg kan förstås! Ingen Dansk kan skatte det svenske Sprog höjere end jeg, og få förstår det bedre, men netop fordi jeg elsker begge de nordiske Brodersprog, betragter jeg det ligefrem som et Barberi at oversätta på det ene af dem, hvad der kun kan siges på det andet."

Han besøgte ofte landet. Det gav ham mulighed for at genopleve ungdomstidens glæder: "En

snes Aar efter var jeg paa en rejse i Sverige og Finland 40 Dage efter hinanden paa Kallas uden at faa "Kopparslagare" (tømmermænd)". Fra 11.-29.6.1866 gjorde han rejsen Malmø-Uppsala-Stockholm "som det sømmer sig for en Søn af vor Verdensdel og vort Aarhundrede - pr. Jernbane. Det er langt fra saa interessant, som at rejse paa en Gumpekærre og ingenlunde saa smukt som at glide hen over de fortryllende Søer, men det gik betydelig hurtigere, det var betydelig bekvemmere, og det var betydelig billigere". Han havde også prøvet turen pr. dampskib: Götaelv - kanaler - søer - Stockholm.

Og stadig skrev han stykker til sit gamle teater.

HJEMME I SNESLEV I 1866

I 1866 mistede *Bøghs* gamle ven og kusk *Jens Corneliussen* sin gode hustru *Johanne Ottosdatter*. Han bestyrede endnu selv Skovgården, hjulpet af en søn.

Den 9.5.1866 fik væver og bødker *Jørgen Christian Hansen* og *Erik Bøghs* 35årige søster *Hansine Henriette* en søn, som dagen efter blev hjemmedøbt *Evald Bøgh Hansen* og d. 25.5. kom i kirken – samtidig med, at moderen, *Hansine*, blev begravet; hun var død d. 18.5. efter fødslen.

Den 30.11.1866 døde *Erik Bøghs* ugifte morbror *Peter Anton Møller* på Kathrinelyst, foregangsmanden for danske Fellenbergske opdragelsesanstalter og i sin tid forbilledet for *Stephansen*

og *Møller*. Kathrinelyst havde ikke levet op til forventningerne, økonomien var blevet stadig dårligere, nedlæggelse af instituttet 1.5.1849 var blevet nødvendig. *Møller* var blevet boende på gården som forpagter med et par ældre og nogle unge tjenestefolk.

1. Juledag 1866 døde *Erik Bøghs* ”trede mor, kromutter” *Amalie Charlotte Gørtzen f. Stabell*, 59 år, ”Parcellist Gørtzens Hustrue paa Aldershvile ved Sneslev”, og blev begravet d. 2.1.67. Sønnen, 27-årige tømrer *Henrik Anton Jacob Gørtzen*, og 29-årige *Hedevig Birgitte boede* i Fuglebjerger, *Jacobine Gørtzen* i Førsløv.

MAGESKIFTE AF SKOLELØD - OG POGESKOLEPLANER

Samtidig med lærerskiftet i Sneslev vedtog man at ændre skoleloddens beliggenhed til Matr. No.13f - og man planlagde 29.8.1866 at oprette en ”Pogeskole”:

”Efter at Ministeriet under 7de Mai d.Aa. havde begjæret Forslag indsendt til Omordning af Undervisningen i Sneslöv Skoledistrict i Overensstemmelse med Lov af 8. Marts 1856, har Directionen i behagelig Skrivelse af 12. Juni indstillet, at det efter vedkommende Sogneforstanderskabs derom indgivne Andragende maa tillades Samme, foreløbig dog kun for et Tidsrum af 3 Aar, at afhjælpe Ulemperne ved det for store Børmetal i ovennævnte Skole ved at oprette en Pogeskole under en Lærerindes Bestyrelse paa Sneslöv

Overdrev for Børn under 9 Aars Alder i et passende Locale der foruden Skolestue afgiver et mindre Værelse for Lærerinden; hvorhos det er indstillet, at Lønnen for Lærerinden maa fastsættes til 140 Rd om Aaret foruden Skolepenge samt 4 Favne Brænde til eget og Skolens Brug.....

Med Hensyn til det i denne Sag reiste Spørgsmål om, hvorvidt det til Opførelsen af en Skolebygning er tilstedeligt at benytte Kampesteen istedet for Muursteen til Byggemateriale, skulde Man derhos bemærke, at Man om dette Punct har brevvekslet med Bygningsinspecteur Jutitsraad Hanen, der i sin Svarskrivelse har Ytret, at han ikke finder det tilraadeligt at benytte Kampesteen til nogen Bygning, som bruges til Beboelse, da disse vedligeholde Fugtighed og raa Kulde og heller ikke give Bygningen noget smukt Udseende, hvorimod det paa Landet kan være hensigtsmæssigt at anvende Kampesteen til Sokkel og i Kjælderen, forsaavidt en saadan skal indrettes.

Sluttelig skulde Man, foranlediget af Directionens Ytringer i Skrivelse af 6. Novbr. d.A. ikke undlade at tilføie, at, da Indrettelsen af en Pogeskole paa Sneslöv Overdrev ved Ministeriets ovennævnte Resolution af 29. August d.Aa. ikkun er tilladt som en foreløbig Foranstaltning, ville de i Lov af 8. Marts 1856 indeholdte Bestemmelser ikke faae Anvendelse ved Antagelsen af en Lærerinde til bemeldte Skole, hvori-

mod det vil kunne overlades til Sogneforstanderskabet at antage Lærerinden, dog med Directionens Approbation.”

CARL BØGH 1867-68

I 1967 fik Statens Museum for Kunst *Carl Bøghs* xylografi "Slædeføre". H.P. Hansens Xylografiske Anstalt var en af datidens allerfineste; xylografien var en særlig form for træsnit, der kunne tåle at blive trykt i mange eksemplarer og blev leverandør af illustrationer i en lang række bøger og tidsskrifter. *Carl Bøghs* "Kvæg, der drives hjem" var på kunstudstillingen 30.4-6.5 1868, og hans illustrationer til "Nissen og Madammen" var i Folkekalender 1868.

Et pudsigt minde om Fuglebjerg-egnen dukkede op i *Bøghs* Dit og Dat 9.1.1868: "I en af Sjællands smukkeste Egne ligger Bavelse Sogn; det kan naturligvis lige som andre Sogne frembringe Folk af yderst forskjelligt Ydre, men naar en Mand, hvis Oldefar har taget Navn efter dette sit Fødested, meldes under Navnet: Hr. Bavelse, vil utvivlsomt Mængden af de Tilstedeværende belave sig paa at se en lille tykmavet blond Mand, med dobbelt Hage og udstaaende Øjne træde ind ad Døren. Meldes derimod "Hr. Stubberup" - opkaldt efter en By i Næstvedegnen - saa vil de fleste blive overraskede, naar Døren aabnes og den Person, der indtræder, ikke er lang og sort-smudset”.

I 1868 blev *Erik* og *Carls* yngste bror *Frederik Emil*, f. 10.9.1847, færdig på Jonstrup Seminarium med 1. karakter. Han kom til friskolen i Rødby og blev i 1873 gift med godsinspektørdatteren på Christianssæde, *Alfrida Lützen*.

CHR.NIELSEN KØBTE 1867 HINDHOLM HØJSKOLE

af pleje-svigerfar *Stephansen* - takket være et lån fra *Neergaard*, Førslev - og ledede den til sin død. Den var Sjællands første i sin art og i mange år landets største og fik stor betydning for den sjællandske bondestand. Mange rigsdagsmænd, organisationsledere og landkommunalpolitikere fik deres uddannelse her. Gennem højskolearbejdet kom *Stephansen* mere end tidligere i forbindelse med bondestanden, men han blev med årene mere pirrelig, og *Chr. Nielsen* overtog mere og mere ledelsen af Holsteinsminde - og familien voksede:

"*Anders Theodor Stephansen Nielsen* f. 26.1.1867, døbt 14.5.1867 s.a. Sek.Ljt. Hindh. Landbohøjskole *Morten Chr. Nielsen* og *Laura Vilhelmine Marie Stahlknecht* af Hindholm, 27 år. Faddere *Laura Sørensen*..."

Korrespondancen mellem *Erik Bøgh* og *Stephansens* og besøgene vedligeholdtes til *Dorotheas* død i 1865. Herefter løsnedes forbindel-

sen naturligt; det var hende, der var den brevskrivende, medens *Anders Stephansen* selv havde tungt ved at udtrykke sig skriftligt og ældedes hurtigt, da han var bleven ene. Han vedblev dog som leder til 1867 sammen med *Chr. Nielsen* og *Leopold Budde*, men trak sig lidt efter lidt tilbage. *Chr. Nielsen*, som fra 1858 var hans medarbejder og blev hans efterfølger i 1870, besørgede i hans sidste år størstedelen af hans korrespondance. Derved blev de Bøghske og Stephansenske breve, som nu tilhører Det kgl. Bibliotek, bevaret mellem *Nielsens* papirer.

46årige *Erik Bøghs* seneste bevarede af disse breve er fra d. 30.6.68 - han havde stadig lyst til at se Holsteinsminde og *Stephansen*:

”KJÆRE GAMLE VEN!

Paa Søndag vil min Kone og min Datter - hvis det er Dem belejligt - begive sig ud til Dem med Extratoget. Maa de det?

Naar De saa er kjed af dem skal jeg selv komme ud og hente dem igjen!

Tør jeg gjøre Regning blot paa et Par Ord, for derefter at tage endelig Bestemmelse.

Alt vel forresten! Jeg vil ikke skrive mere for ikke at forgribe mig paa de mundtlige Samtalers Kapital ved noget Forskud. Deres hengivne Erik Bøgh”

Bøghs adoptivdatter blev gift meget ung og døde efter et års ægteskab.

HOLSTEIN-GREVINDENS DØD 8.10.1868

I Holsteinmindes årsberetning 1869 kunne *Stephansen* meddele, at ”Med hjertelig Sorg og Savn maae vi ved dette Aars Beretning forkynde for Institutts mange deeltagende Velgørere og Venner, at Gud i sin Viisdom og Naade hjemkaldte den 8de October 1868 vor ædle, uforglemmelige Patronesse, Fru Enkegrevinde Vilhelmine Julie af Holstein-Holsteinborg, født Comtesse af Rewentlou-Brahetrolleborg.”

Første vers af *Leopold Buddes* mindedigt på 7 vers lød:

Det er saa smukt, naar den, som boer
Paa Borgens Tind, har vendt sit Spor
Til Armods trange Dale!

Det er saa godt, naar Veien bær
Fra jordisk Glands og vildsomt Skjær
Til Himlens lyse Sale....

ATTER EN BØGH-NYTÅRSREVVY 1869 PÅ CASINO

Da Casinoteatret på tærsklen til 1869 befandt sig i en af sine mange hårde økonomiske kriser, accepterede *Bøgh* omsider opfordringen til at skrive endnu en nytårsrevy.

Pressen modtog ”Nytaarsnat 1869. Lejligheds Sangspil af Erik Bøgh” med den allerstørste velvilje, og stykket blev en succes. Handlingen foregik ved hesten på Kongens Nytorv, hvor *Kong Kristian. d. 5.* var steget ned af hesten - og forlod scenen ridende på en stol! Den kritiske *H.C. Andersen* fandt revyen underholdende og ”uden Bitterhed” og så den d. 31.12.1868, d. 1.1 og igen d. 3.1.1869!

Plakaten til Nytårsrevyen 1869

Den blev opført 53 gange og blev gentaget d. 15. jan. 1872, 3 år efter premieren, hvilket tyder på, at forestillingsformen, selv efter at indholdet var blevet uaktuelt, nu havde tilstrækkeligt publikumstække til, at det kunne betale sig at hente stykket frem, når det kneb med økonomien.

DANNER GLEMTE IKKE BØGH

F.eks. var hun i marts 1869 i London og så et fransk teaterstykke "L'Escamoteur", taskespilleren, som fik hende til at mindes Bøghs hetz i 1859. Hun skrev fra London til *Aastrup*: "Dersom De skulle se Erick Bøgh, saa gjør

ham opmærksom paa et Skuespil med Titel: "L'Escamoteur" - jeg kunde godt unde EB at behandle dette Sujet l'Escamoteur!"

I maj 1869 blev Hindholm-højskolelærer - med afbrydelser siden nov. 1861- *Leopold Budde* gift med den ældste af *Stephansens* to plejedøtre, *Mathilde Dorteia Kristine Hildebrand Schilling* (1838-1910). Hun blev ham en udmærket medhjælper i hans arbejde, da han fra d. 1.11.1869 blev forstander for den nyoprettede folkehøjskole i Karise.

Jens Corneliussen på Skovgaarden døde, 78 år gammel, d. 24.6.1869 og blev begravet d. 30.6.69 på Førslev Kirkegård, hvor venner rejste en smuk sten over denne pioner i dansk menighedsliv.

Samtidig blev *Stephansen* 28.6.1869 udnævnt til Ridder af Dannebrog.

Ved Casinos 25-årsjubelæumsfest d. 24.1.1870 skrev *Bøgh* prologen og beskrev Casinos historie i en Dit-og-Dat.

STEPHANSENS DØD 22.3.1870

I vinteren 1870 fik *Stephansen* lungebetændelse. Han følte sig ensom og fremmed i verden og længtes kun efter at mødes med *Dorothea*. 78 år gammel sov han stille ind d. 22.3.1870, angiveligt med disse ord på læben: "Maa jeg nu altid være hos dig, min Frelser", og blev begra-

vet d. 29.3.1870. Nu hviler de begge på Førsløv Kirkegaard, hvor et smukt mindesmærke er rejst til deres minde, med indskriften: "Salige er de barmhjærtige". Den, han holdt af, var han ven med til bunds, så måtte andre sige om ham, hvad de ville. Han elskede det gode og dygtige hos enhver af dem, han knyttede sig til, og troede på deres redelighed og hæderlighed som på sin egen.

Stephansens kan ikke undgå at have påvirket *Bøghs* indstilling til religiøse begreber i hans mange danske og svenske føljetoner - som f.eks. "Hvad er Overtro?"

Dorothea og Anders Stephansens gravminde på Førsløv Kirkegård.

I juli 1870 skrev bladet HINDHOLM i forbindelse med nekrologen: "Anders Stephansens Minde":

"Vi opfordre derfor Alle, Mænd og Quinder, til ved frivillige Gaver at bidrage til, at der ved Hindholm Folkehøjskole kan blive reist et Skolehuus til et varigt Minde om Skolens Stifter og mangeaarige Bestyrer.

Der er saameget mere Anledning til at reise ham et Minde paa dette Sted og under denne Form, som der for tre Aar siden er reist en saadan Bygning til Minde om hans hedengangne Hustru; og ligesom de Begge her i Livet følte varmt og inderligt for den samme store Sag og i Tro og Kjærlighed deelte Alt, saaledes ville da Begges Minde tale lydte til de Unge, som her søge Lys og Kundskab.

Bygningen have vi tænkt os af en tilsvarende Form og Størrelse som "Dorthea Stephansens Minde" og indrettet deels til Skoleværelser, deels til Skolens naturvidenskabelige Samlinger; og det er en Selvfølge, at vi i Forveien have indhentet Forstanderens Samtykke til at afgive Byggegrund, ligesom han ogsaa har erklæret sig villig til at sikkre Mindet en saadan Stilling, at det kun kan anvendes til Skolebrug og ikke blive betragtet som hans eller Arvingers personlige Eiendom.

Bidrag modtages af Undertegnede, og en fuldstændig Redegørelse for disses Anvendelse vil senere følge".

Som underskriver nr .4: *E.Bøgh*. Redacteur,
Kjøbenhavn.

BØGH TIL DAGENS NYHEDER 1870

I 1870 gik Folkets Avis over på nye hænder, og *Bøgh* indtrådte nu i redaktionen af Dagens Nyheder sammen med redaktør *Carl Carstensen* og forblev i denne stilling indtil han i 1885 fejrede sit 25års journalist-jubilæum.

Også i Dagens Nyheder skrev han sine "Dit og Dat", f.eks. d.17-20.5.1871 en række om *Stephansen* og hans "umetodiske" opdragelsesteori: "Derimod har jeg haft den Lykke at kende en gammel Skolemand, Hædersmanden *Anders Stephansen*, der opofrede hele sin Tilværelse og al sin Virksomhed paa at anlægge og frede den Børnehave paa Holsteinsminde, hvori saa mange Planter, der stod i Fare for at blive ormstukne eller kvalte af Ukrudt, er blevet fredede og bragt i Vækst".

Også foredragsrækken fortsattes, f.eks. holdt han d. 21.8.1871 foredrag i Oslo og mødte her *H.C. Andersen* hos konsul *Petersen*, "hvor alt var umaadelig rigt".

BERLING DØR 30.3.71

I 1871 var *Bøghs* gamle arvefjender *Danner* og *Berling* på rejse i Egypten. I ørkenbyen *Ismailia* døde han af hjerteslag, og hun lagde ham i kiste og sendte den hjem, men fortsatte selv til Israel. Han blev bisat på sin ejendom *Ordruphøj*.

BØGHS ANSØGNING OM DET ANCKERSKE LEGAT TIL ROM-REJSE

D. 27.12.1871 – kort før sin 50-års fødselsdag - afleverede *Bøgh* en ansøgning om digterlegatet til *H.C. Andersen*, der - ligesom den anden legatbestyrer *Paludan-Møller* - anbefalede *Bøgh*, "der tilvisse er en Dygtighed og har slaet an hos et stort Publicum i Danmark og Sverige". Også den anden Sneslev-lærersøn, *Anton Nielsen*, søgte det og meddelte *H.C. Andersen*, at han "ventede at faa Legatet, da hans Virksomhed som folkelig Digter gav ham Krav fremfor *Erik Bøgh*, der kun var et Fyrværkeri...", men forgæves.

Mens *Bøgh* ventede på svar, rejste han rundt i Jylland og læste op og underholdt. På banegården i Fredericia mødte han d. 6.6. *H.C. Andersen* - og *Bøgh* roste her hans eventyr og historier i høje toner! *Bøghs* fjerne slægtning *Nicolaj Bøgh* var ofte *H.C. Andersens* rejsekammerat.

Bøgh fik legatet, holdt i januar 1872 sin 50-års fødselsdag og stod d. 10.8.1872 med kone og datter rejseklar - ifølge hans selvbeskrivelse i *Illustreret Tidende*:

"Som De vil see af Portraitet er der endnu ingen afgjort elegiske Symptomer at see... Han har faaet graat Haar og trindere Omrids, men med Undtagelse af den stigende Utilbøjelighed til gymnastiske Idrætter, som plejer at følge med sidstnævnte Begavelse, kan jeg ikke paa-vise nogen synderlig iøjnefaldende Tryk af det

overstaaede halve Aarhundrede. Han har udmærket Appetit - sover som en Natvægter - har hverken Gjeld eller Grunker - generes utrolig lidt af Kritik og Polemik - veed ikke af egen Erfaring, hvad det vil sige at være gnaven - kan arbeide en halv Snes Timer om Dagen og flere, om det behøves - og har altid haft for travlt med at ville til at han nogensinde skulde have kunnet give sig af med at ønske, følgelig heller ikke med at misunde - hvilket medfører et misundelsesværdigt Velbefindende.

For Øjeblikket sidder han med en næsten irriterende Sindsro og skriver Penneskizzer, uagtet alle Kofferter ere pakkede, uagtet Droschken holder for Døren, og uagtet hans Kone og Datter staae reiseklædte til en Roma-Valfart og bede ham endelig at sætte Punktum.”

Han skrev breve hjem til sin avis, fra Rom, Napoli, Venezia - og d. 17.1.1873 på vej hjem fra Adriaterhavet:

”Ærlig tilstaaet: ”Syvspring” og ”Skrædderhopsa”, som jeg meget godt husker fra Fastelavnsgilderne for 40 Aar siden i Sydsjælland, var bevingede Danse i Sammenligning med den folkelige Tarantella, jeg saa i Venustemplet ved Bajæ”.

CASINOS NYTÅRSREVIYER 1872 OG 1873

var skrevet af to anonyme forfattere. De afsløredes som *Holger Drachmann* og *Edvard Brandes* - ifølge *Bøgh* udmærkede mænd, men uegnede som revyforfattere, det blev ”en ren og

skær Brandertortur”. Fra 1873 flyttedes revyen, den kære Københavner-begivenhed, til mid-sommer.

KØBENHAVN
H. Høgers Perlag og Bistand.

Plakaten til Nytårsrevyen 1872-73.

FADEREN HANS HENRIK BØGH DØR 1872

Hans Henrik Bøgh nævnes ikke i Førslev Sogn fra 1865-72 (Folketællingen 1870), ses ikke begravet her som sin kone 1865, og ses ikke andre steder i Øster Flakkebjerg herred.

CARL BØGH "TITULÆR PROFESSOR" 1873

Fra kunstudstillingen i 1870 stammer *Carls* "Paa Malkepladsen" på kunstmuseet, og i 1873 var han på Verdens-kunstudstillingen i Wien for som Commissair for den danske kunstafdeling at ophænge de danske billeder. Efter hjemkomsten fik han titel af professor, en æresbevisning uden et egentligt embede med undervisning. Han var i en menneskealder en populær maler, hvis kronhjortbilleder købtes af bourgeoisiet og adelen.

Det skal heller ikke glemmes, at han i sin ungdom var en habil skildrer af folkelivet; derom vidner hans franske cancan-billeder og de noget håndværksmæssigt behandlede, men karakteristiske figurer i "Tivolis Variété" og i de store festtransperantbilleder fra det gamle Tivoli.

ERIK BØGHS FOREDRAGSREJSER

Han beskrev i et brev d. 5.1.74 sit "Vinterfelttog imod de Jyder". Et nyt bind "Otte nyere Forelæsninger 1874" og 2. bind af "Jonas Tværmoses Ærgrelser" 1875 var færdige, så han var ledig og ville gerne ud at røre sig, "tror du Jyderne gider høre nogle af mine nye Arbejder, ligesom forrige Gang, spec. Kronjyderne, Op-læsninger, mere eller mindre humoristiske; jeg har faaet mange Opfordringer, Vinteren er bedst egnet." Det endte med 9 "forelæsninger" på 10 dage: i Aalborg, Hjørring, hvile, Hobro, Frederikshavn, Randers, Viborg, Skive, Holstebro, samt i Aarhus: forelæsningen *Om*

Sandhed og Høflighed, og fortællingen *En Beneficeforestilling*. Vennerne sørgede for foromtale og anbefalinger - der kom over 100 tilhørere. Derefter til Skanderborg og Silkeborg!

DANNERS DØD 1874

Inden grevinden først i nov. 1873 rejste til Italien, gav hun alt "det stjaalne Guld", som *Erik Bøgh* kaldte det, tilbage til samfundet med sit testamente og fundatser for sine velgørende institutioner.

Hun viste stor pietet mod *Frederik d. 7.s* minde, idet hun i hans navn anvendte sin formue, ca. syv mill.kr., til et storslået velgørenhedsværk. I Gyldenløvesgade nedlagde hun selv i 1873 grundstenen til "Kong Frederik den Syvendes Stiftelse for ubemidlede og trængende Fruentimmer af Arbejderklassen". Bygningen har siden rummet friboliger for ældre ubemidlede damer og er nu kvindekrisecenter under navnet "Dannerhuset". Hendes universalarving blev "Kong Frederik den Syvendes Stiftelse" på Jægerspris, hvor fundatsen af 1874 dels sikrede bevarelsen af slottet, dels gav mulighed for opførelsen af en række børnehjem omkring slottet med det formål "at yde fattige og ulykkelige stillede Pigebørn Ophold, Undervisning, Opdragelse og Uddannelse til dygtige Tjenestepiger". Dermed var der kastet et forsonende skær over grevindens minde.

Vinteren 1873-74 tilbragte hun i Italien, og her blev hun angrebet af rosen, den sygdom som også havde været kongens sidste. Hun døde d.

6.3.1874 på et hotel i Genova og blev begravet i Jægerspris' have. "Danners Aand var jordbunden, men hun var et viljestærkt og sundt Menneske med en klar Forstand og udpræget Realitetssans. Berling er sikkert det eneste Menneske hun egentlig har elsket, men selv hendes Fjender maatte indrømme, at hun udfyldte sin Stilling som Kongens Vogterske med Alvor og Dygtighed, og at hun nærrede Hengivenhed for hans Person."

Danner huskede og omtalte til det sidste med bitterhed *Bøgh*, hans teaterstykke, smædeviser og tegning af grevinden og *Kirsten Munk*. Hvert år kan vi på Grundlovsdag d. 5.juni minde grevinden og *Stephansens* og begivenhederne i Flakkebjerg i 1849 - *Frederik d. 7.* fik jo i 1849 datoen for grundlovens vedtagelse ændret fra d.1. juni for at tilfredsstille *Danners* ønske om at "saa vil der altid blive flaget i hele Danmark paa min Søns Fødselsdag!", som var d. 5.6.1841.

BØGHS 25-ÅRS JUBILÆUMSREVVY 1874
Casino fejrede d. 31.12.1874 dansk revys 25-års jubilæum med *Bøghs* 4. og sidste: "Nytaarsnat 1875". Optakten var en let bearbejdet udgave af Nytaarsnat 1850, igen med en Hr. Sørensen:

Men min Klagevise rører
Næppe nogen – Nej jeg ser
Tydeligt, at her jeg hører
Ikke hjemme mer.
Jeg dør ud, og snart vil ikke

Ën, ifald jeg gaar igen
Kendes ved den gamle skikke-
Lige Sørensen.

Det blev hans vemodige og lidt bitre afsked med revygenren, men dog ikke med teaterverdenen: i 1881 skulle han vende tilbage som censor ved Det kongelige Teater.

CARL BØGH 1875

Carl udstillede årligt på Charlottenborg, i 1875 bl.a. billedet "En Rensdyrhjord drives til Malkepladsen" efter studier, som han kort i forvejen havde udført under et længere ophold i Norges højfjelde. Det store billede blev købt af den kongelige malerisamling Galleriet.

NEKROLOGEN OVER H.C. ANDERSEN 1875

Den ejendommeligste nekrolog, der vist nogensinde er blevet skrevet over en nations største og dertil verdensberømte digter, præsenterede *Bøgh* i to avisnumre d.15. og 17. aug 1875. Udgangspunktet var, at: "*H.C. Andersens* Storhed vilde ikke have været mindre, hvis han kun havde skrevet den bedste Trediedel af sine Eventyr og nogle faa af sine Digte". Efter to siders anerkendelse af nogle af eventyrene søgte *Bøgh* på 16 sider at bevise sin påstand ved en kraftig nedvurdering af den øvrige produktion, især den dramatiske; rejsebøgerne omtaltes ikke, og romanerne fik kun et par linjer. Digterens dramatiske uformåenhed belystes

ved anekdotiske optrin med latterliggørelse af *H.C. Andersens* person. Til sidst skildredes den mere og mere selvoptagne, fredlyste digters forhold til kritikken. For at illustrere, hvor ubehjælpelig, ja næsten uhjælpelig *Andersen* kunne være som scenisk digter, gengav *Bøgh* en kompromitterende samtale mellem teaterdirektør *Lange* og *Andersen*. - Men der var påfaldende mangel på protester mod nekrologen! I sine erindringer indtil 1860, skrevet 1897, nævner han ikke sine kontroverser med *Andersen* og beklager ikke sine angreb på ham. Heller ikke i nekrologerne efter hans død 17.8.1899 finder man bebrejdelser mod hans hårde dom over *Andersen*. Dennes rejsefælle *Nicolaj Bøgh* skrev om sin fjerne slægtring *Erik*: "En meget højtstaaende Mand sagde engang: *Bøgh* veed Hvad han mener og Hvad han vil, og han har Mod til at udtale og gøre det. Han er en Mand. Han var retfærdig og upartisk, altid oprigtig, aldrig dog personlig bidsk."

Bøgh har også haft den ejendommelige skæbne at få anledning til at håne begge datidens største ånder i Danmark: *Søren Kierkegaard* og *Grundtvig*. Den stigende interesse i 1870'erne for *Søren Kierkegaard*, som *Bøgh* som ung i Fuglebjerg sammen med fru *Stephansen* havde været grebet af, behandlede han nu som skabagtig mode. *Bøghs* bog "St. Søren og St. Søren-dyrkelsen" røber en forbløffende utilstrækkelighed i hans dannelse. For *Bøgh* blev *Kierkegaard* aldrig andet end "en hysterisk,

affekteret, selvforgudende Monoman, et begavet Klynkehoved", mens han anerkendte *Grundtvigs* storhed som digter. Selv bidrog han i 1875 litterært med "Jonas Tværmoses Ærgrelser II"!

I hans "Udvalgte Fortællinger, gamle og nye 1876" genfinder man meget af tonen i Fuglebjergtidens håndskrevne "Epistler og Fejekoste" - f.eks. i "Kvindens Emancipation, Forelæsning for Damer af højere Dannelse", "Hvorledes man bliver et herligt Menneske, en meget nyttig Forelæsning for unge Mennesker", "Om Tøfler, Forelæsning for Ægteherrer", "Nymodens og gammeldags Overtro, Forelæsning for Vantro", "De fire Temperamenter, Forelæsning for Hvemsomhelst". Han talte meget satirisk om kvindeemancipationen; han ønskede, at kvinden skal være i hjemmet, og udtalte sig meget smukt om dette, "Det er Hjemmet, der er Kvindens Virkekreds" – uvidende om, at "min lille Fanny's" datter i Præstø skulle blive kendt som kvindesagsforkæmper!

FRA FOLKETS AVIS TIL DAGENS NYHEDER OG GYLDENDAL 1877

Ved kvartalsskiftet 1.4.1877 overtog *Lars Dinnesen* redaktionen af Folkets Avis, og *Erik Bøgh* indtrådte i redaktionen af Dagens Nyheder, for hvilken *Carl Carstensen* fra 1873 var chefredaktør.

Bøgh fortsatte med at skrive Dit-og-Dat-føljetoner i Dagens Nyheder og var desuden litterær

konsulent hos Gyldendals forlag. Som kulturhistorisk materiale vil hans føljetoner bevare deres værdi. Han havde i disse år betydelig indflydelse i den literære verden. Fra i 1864 at have været nationalliberal fulgte han over til højre. Bondevenstre og socialismen var ham lige tåbelige og skadelige.

REDAKTØREN PÅ KONTORET

56 år gammel var han omgængelig, venlig og opmærksom, men var allerede ved at blive ældet og stokkonservativ - og egentlig morsom at omgås var han ikke; han havde altid - trods sin oplæservirksomhed - haft lidt svært ved at udtrykke sig mundtligt, og efterhånden talte han så langsomt og drævende, at det var helt trættende. Det lod for øvrigt til, at han også kun skrev med stor langsommelighed; ved "Dagens Nyheder" havde man meget besvær med at få ham til at aflevere sit altid med skønskrift af-fattede manuskript, der først arriverede i aller-sidste øjeblik. Han syntes at opspare al den esprit, han rådede over, til sine artikler og dra-matiske arbejder. Som regel sad han daglig 10-12 timer ved sit skrivebord.

Allerede som ung havde han måttet anskaffe sig paryk - lidt spottende fortaltes det, at han efterhånden havde pillet alle hårene af hovedet i sine anstrengelser for at finde på vittigheder!

BUDDE HOLSTEINSMINDE-FORSTANDER 1879

Budde vendte tilbage som forstander efter *Chr. Nielsen* fra april 1879 og havde sin manddoms-gerning her til 1897. Han gennemførte mange forbedringer og fik genoprettet pige-hjemmet Skovgaarden.

"HALVANDETHUNDREDE VISER 1881"

indeholdt de fleste af *Bøghs* elegante og folke-lige viser. Af de kendteste er "Det var en Aften i Tivoli" - *Bøgh* elskede den gamle have og var en flittig gæst derinde -, "En lille bitte Mand", "Der har vi den igen, den søde Vagtparade" og "Den skønne gaar ind i sit 18.Aar". Mest kendt er dog hans tekst til *Lumbyes* "Champagne-galop". *Lumbye*, der var kapelmester ved Casi-no i *Bøghs* direktørtid, har skrevet melodi til mange af *Bøghs* viser.

CARL RIDDER AF DANNEBROG 1881 ERIK CENSOR VED DET KGL. TEATER

Efter at have opgivet sin deltagelse i dagens avisdebatter afløste *Erik Bøgh* i 1881 *Chr. K.F. Molbech* som Censor ved Det kongelige Teater, en anset og ærefuld stilling, som han beholdt til sin død og som tilfredsstillede hans store ærger-ighed, men mange frygtede, at hans mangeårige arbejde med bearbejdelse af franske stykker til folketeatrene skulle have givet ham en større kærlighed til denne genre end man kunne ønske hos vort nationalteaters censor. Selv mente han, at hans sympati for sin yndlingsgenre ikke gjorde ham blind for de

krav, landets første skueplads var berettiget til at stille - *Heiberg* havde jo engang bestilt en vaudeville af *Bøgh* til Det kongelige Teater!

”Hjemme i Fuglebjerg” fik man i 1883 en ”Pogeskole” (senere Forskole) på Kastanievej (Tværvej).

VED HOLBERG-FESTEN 1884

skrev *Bøgh* til Dagmar-teatret lejlighedsstykket ”Besøg hos Efterkommerne” med satiriske udfald mod den nyere litteratur, kvindesagsforkæmper (som Fannys datter!) m.m., men var ellers mest litterært beskæftiget med at oversætte operaer og besørge nye udgivelser og samlinger af sine tidligere arbejder.

BØGHS 25-ÅRS

JOURNALISTJUBILÆUM 1885

Han trak sig nu tilbage fra redaktørstillingen efter 25 års myreflittigt arbejde ved den danske presse, og Dagens Nyheder skrev: ”*Erik Bøgh* er som Publicist bleven uforandret den samme, som da han i 1860 traadte ind i Dagspressen, men ogsaa for saa vidt som Formen og Metoden for hans Fremstilling er han sig selv lig”. Hans sidste *Dit og Dat* kom d. 1. 10. 1885, netop 25 år efter den første, i alt kom der ca. 1500 - de 16½ år i Folkets Avis, 8½ år i Dagens Nyheder.

ERIK BØGH SOM KGL. TEATER-CENSOR

Bøgh manglede forudsætningerne for at kunne bestride denne vanskelige post; han lagde sig ud med en stor del af den litterære verden og var altid udsat for stærke angreb for sin ensidighed og sin partiskhed.

På grund af sin ret konservative indstilling kunne han ikke gøre sig fortrolig med tidens moderne strømninger, hvis interesse samledes om de yngre forfattere, der betragtede ham som en uforstående censor. En anset forfatter skrev: ”Det er Synd, at man har gjort *Hr. Bøgh* til Censor, Synd mod Teatret og Synd mod ham selv. Han burde have staaet for os som Visedigteren, som Farcemageren, som den dygtige Oversætter af Operetter - og saa ikke som mere.” Med sin modstand mod selv de betydeligste moderne værker skadede han nationalscenens udvikling.

Bøgh havde i sin kritikervirksomhed ladet sig lede af sine strenge retfærdigheds-principper. *Bjørnson* var en tid hans gode ven; men første gang *Bøgh* kritiserede *Bjørnson*, blev denne flintrende gal og skrev et harmdirrende klagebrev til Gyldendal, hvori han kaldte *Bøgh* ”en gammel Rotte og Hankat”. *Bøgh* beundrede *Drachmann* som en stor romantisk digter, men kritiserede ogsaa, og da *Drachmann* overmodigt svarede på *Bøghs* kritik, fik han svar med næb og klør... ”Hvad er det karakteristiske ved den nyeste Retning i Nutidens aandelige Produk-

tion? Hvad andet end Forbitrelse mod alt be-
staaende, Spot over de gamle Idealer, Nedbry-
delse af Fortidens Æresminder og Undergravel-
se af Samfundets nuværende Grundvold?"

Udnævnelsen var en ulykke for *Bøgh*. Vaude-
villernes og romantiske sørgespils blomstring
var forbi, de nye strømninger i dramatisk litte-
ratur, som var vakt til live ved *Georg Brandes*,
havde han ingen forståelse for - og man vrager
det, man ikke forstår. Flere store tragedier lod
han ligge ligesom flere af *Ibsens* stykker i for
stor frygt for at teatret ikke kunne magte dem.
Han levnedede ingen ære til *Herman Bang* og
Karl Gjellerups første arbejder.

Således blev den færdige eventyrkomedie "Der
var engang" af *Holger Drachmann* og kompo-
nisten *P.E. Lange-Müller* i januar 1885 ind-
sendt til teatret, men censor *Bøgh* afviste den
med den begrundelse, at "Eventyret og Stilen i
Stykket ikke passede til hinanden". Han hen-
viste i stedet stykket til de øvrige københavnske
teatre, der ofte havde eventyrspil på repertoiret.
Drachmann og *Lange-Müller* ville dog gerne
have rollerne besat med gode kongelige skue-
spillere, så de omarbejdede komedien og ind-
sendte den på ny. Atter afvisning. Nu omskrev
Drachmann helt de tekstlige passager til vers,
og da *Bøgh* for tredje gang i februar 1886 var
ved at afvise stykket, greb teaterchef *Edv. Fal-
lesen* ind og antog det i enighed med den musi-
kalske leder, kapelmesteren og komponisten
Johan Svendsen. Der skulle dog gå adskillige

måneder, før prøverne begyndte i dec. 1886.
Endelig d. 23. jan. 1887 havde komedien med
vores elskede midsommervise "Vi elske vort
Land", premiere.

Bøgh havde altid haft sine meningers mod og
dømte som censor efter sin bedste overbevis-
ning, men han fik urimeligt mange fjender, og
det endte med, at teatret helt undlod at tag e
hensyn til hans kendelser. Selv synes han ikke
at lade sig slå ud: "Nu paa mine gamle Dage
kan jeg i Maanedsviis tilbringe 10-12 Timer
daglig ved Skrivebordet med produktivt Arbej-
de uden at føle mig anstrengt", trods 5 år at
have kæmpet "med Casinos Bestyrelse og
Skuespillere, i 25 Aar modtaget alle de Skælds-
ord og Skamflikker, som følger med en Redak-
tørs Stilling og nu i adskillige Aar baaret det
Otium, som en Teatercensor ikke kan undgaa –
alt sammen uden Skade for min Appetit, mine
Nerver og mit Humør".

SKRIBENTEN – IKKE TALEREN

Bøgh oversatte stadig operaer og udgav
samlinger af sine tidligere arbejder. Også i
kunstnerkredse færdedes han stadig, og ofte
havde han en vise med. Han var en mand, der
stadig gerne vilde skabe humør omkring sig,
han var altid parat til at bidrage til munterheden
med en vise eller en kantate; derimod var der
en ting, han meget nødtigt ville, det var at holde
en tale. Lige så let, som han havde ved at skrive
smukke, letflydende vers på morsomme rim,
lige så vanskeligt havde han ved at tale frit. Det

lå vistnok i en medfødt generthed, som han dog ikke synes at have været i besiddelse af i sine ynglingeår - den tidligere livlige mand kunne nu i en kreds af fremmede være trykkende tavs.

Det mundtlige ord gik aldrig flydende over hans tunge; det var ham ikke altid let i daglig tale at få sagt, hvad han ville, endsige at holde frit foredrag. Han rejste sig engang ved et midt-dagsbord og sagde med sin selvironiske sans: "Jeg spadserede i Haveselskabets Have, og min Kone kom med en Veninde bagefter; saa hørte de nogen, som gik forbi mig, sige: "Vil du tro mig, det er ham, der umuligt kan holde en Tale". Jeg rejser mig op for at bevise, at den Person, der sagde dette, havde Ret. Naar jeg vil tale, skriver jeg; Naar jeg vil høre, læser jeg". I stedet for at holde tale ved fester skrev han til gengæld utallige lejligheds-festsange, ofte selv-ironiske som denne:

Mel: Men, Klara, hvorfor rødmer Du ved Berlingske Avis.

Vi landede omsider og fæstede Bo.
Nu havde han vel faaet Fred i Sindet,
Saa jeg fik Lov at skrive mine Vers i Ro? -
Nej, tror De, han holdt sig i Skindet!

Det Første, som han skrev til det nyfødte Aar,
- Gud veed, at det var kun et spinkelt Stykke! -
Det gjorde straks det Værste, som en Pjes formaar -
Det gjorde - urimelig Lykke.

Og skønt Kritiken sparede ikke sin Ris,
Saa skrev han endnu eet og siden flere,
Til sidst saa gik han hen og skrev en hel Avis;
Det kunde jo aldrig passere!

Vi maatte altsaa straffes til Gavns, og saa blev
Vi sværtede saa sorte som Mulatter;
Det hed: han havde stjaaltet hver en Stump, han
skrev,
Og "myrdet en haabfuld Forfatter".

Nu havde han forbrudt sig imod Alle og Alt:
Mod Kongen og mod Kirken og mod Kvinden!
I "Nyhedsposten" stod der jo endog fortalt,
Hvordan han blev "holdt af Grevinden".

Og da nu min Samvittighed var proper og ren,
Og selv jeg havde Ingenting at frygte,
Saa var det dog for haardt at være Dus med En,
Der bragte os saadant et Rygte!

Ak, der er Faa, som aner, hvad jeg Stakkel har lidt
Paa Grund af hans Rabalder og Ravage! -
Og han har hele Skylden! Jeg har sagt saa tidt: -
"Du kommer sgu aldrig paa Gage!"

Blandt "Sorte" og blandt "Røde", blandt Store og
Smaa,
Til Højre og til Venstre har Du Fjender,
Og nu har Du gjort *Brandvæs'net* vred. - Pas paa:
Det bli'r i Cachotten, vi ender!

Tænk blot paa de kasserede Stykker, der gaar
Fra Scenen ud mod alle Verdens Kanter!
En Uven for ethvert *gør ni Dusin* pr. Aar -
Foruden Forfatternes Tanter!

Jo, jeg har følt hans Grumhed - for jeg har nu den
Tro,

At jeg kan skrive Vers, men desuaget,
Af dem, jeg laver, skaaner han *kun* eet à to,
For hver Gang en Snes bliver slagtet.

Og saa er han en højst uselskabelig Mand,
Der stadig sidder hjemme paa sin Hale,
Han spiller hverken L'hombre eller Whist og kan
Kun skrækkelig slet holde Tale.

Og saa er han distrait som den værste "Poet";
Hver Gang han kommer hjem, har han fornærmet
En Masse af Bekendte, som han ej har set,
Uagtet han løb dem paa Ærmet!

Ja, kort sagt: jeg vil nødig her bagtale min Ven
Og retter helst min Mening efter Deres -
Men hvad han er for Resten: Han er ikke Den,
Som egner sig til at feteres!

Se, nu er Visen ude, og da Alle og Enhver
Har hørt mig gøre Rede for Protesten,
Saa drikker jeg til Bunds for alle *Værter* her -
Men ikke en *Draabe* for *Gæsten*!

CARL OG NANNY BØGH 1888

Carl var gennem 80'erne en årlig gæst på herregården Gammel Estrup og fandt her motiver til adskillige malerier. "Hans Dyremalerier udmærker sig ved omhyggelig Gennemarbejdelse og et flittigt Detailstudium, men er ofte af en vis Tørhed i Farven".

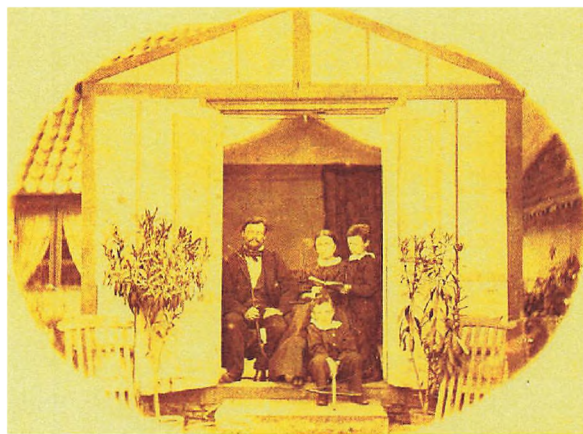
Nanny blev dimitteret til Akademiet fra Vilhelmine Bangs Tegneskole og optaget i Modelskolens Forberedelsesklasse i nov. 1888, afsluttede i maj 1894.

ERIK BØGH PÅ FINANSLOVEN 1889-90

Regering og Rigsdag bevilligede *Erik Bøgh* en årlig digtergage på 100 kr.

FANNY RIDIGERS DØD 1891

Kort efter brylluppet d. 7.12.1852 var *Fritz Ridiger* som urmager og fotograf og *Fanny* flyttet til Præstø. Han var til det sidste med til at præge byen, en god borger, der gjorde sin stand ære og til sin død i 1919 rost for sit livsglade, muntre sind, sin sprudlende livlighed og sin raske ungdommelighed.

Familien Ridiger i deres havepavillon i Præstø.

Fanny fulgte ham til ærens tinder, men døde d. 25.12.1891, blev begravet 31.12.1891. De fik i 1853 sønnen *Parma* og i 1856 sønnen *Carl Theodor August*, som også blev urmager og fra 1889 fotograf i Adelgade i Præstø. Han flyttede til Nordjylland 14.10.1897 og døde 10.6.1902.

En datter, *Fanny Hedevig Marie Ridiger*, f. 22.6.1858, blev hjemmedøbt, men døde d. 17.7.1858. Senere adopterede de en plejedatter, født 1862, som også fik navnet *Fanny Ridiger*. Hun blev lærerinde på Præstø Realskole og gav også privatundervisning i klaverspil, engelsk, dansk og historie, enetimer á kr. 1,25, som det fremgår af en annonce i avisen 17.3.1915. Men landskendt blev hun for sin mangeårige store aktivitet i Dansk Kvindebevægelse. Da Kredsen i Præstø stiftedes, var hun den selvskrevne formand. Dansk Kvindesamfunds foredragsholdere kunne med glæde mindes mødeaftenerne i Præstøkredsen og det følgende ophold i *Ridigers* hyggelige stuer. 1. Verdenskrig havde rystet hende - hendes varmeste og dybeste trang blev at være med i kvinders arbejde for at forhindre lignende rædselsgerninger. En svær og uhelbredelig sygdom tærede på denne dygtige kvinde. Selv om hun ikke var rask, tog hun i mulm og mørke, i regn og slud, til vogns milevidt rundt for at holde foredrag om freds- og kvindesagen. Hun døde 4. juli 1924, 62 år gammel.

At "min lille *Fanny* på Holsteinsminde"s adoptivdatter med samme navn *Fanny (Ridiger)* så

mange år senere skulle blive en fremtrædende kvindesagsforkæmper, kunne *Bøgh* selvfølgelig/heldigvis ikke forudse. Mon ikke *Dorothea Stephansens* påvirkning af "min lille *Fanny*" i årene på Holsteinsminde var medvirkende hertil?

Erik Bøgh med høj hat og næsen i sky.

Bøgh.

ERIK BØGHS RUSLANDSTUR

I begyndelsen af 90erne lå han meget syg efter en rejse til Rusland og levede derefter ret stille i sit hjem i Lykkesholms Allé. Hørelsen var dårlig og han følte sig glemt. Kom der en af hans gamle venner på besøg, var han lykkelig. Så man ham på gaden, var det som oftest med høj hat og med næsen lige i sky, han gik i sine egne tanker, og han så ingen. Han gik gerne til festfyrværkeri "paa Tivoli".

I de lange vinteraftener holdt han af at sidde på sin gamle stamkro á Porta på Kongens Nytorv i selskab med gode venner, gerne til langt ud på natten, og det var da utroligt, hvad han i aftenens løb kunne skylle ned af de forskellige

drikkevarer, uden at det påvirkede ham det fjerneste.

PÅ ERIK BØGHS 70-ÅRS FØDSELSDAG 17.1.1892

sagde Folketeatret ”en ærlig Tak til Skæmtens Mester”, som selv overværede forestillingen, en Tak for hans mange fikse bearbejdelser af teaterstykker og hans 17 originaler ved en festaften med de gamle træffere ”Fastelavnsgildet” og ”Redaktionssekretæren”, udstyret med to prologer og en epilog.

Samme år 1892 fik *Carl Dannebrogmændenes Hæderstegn*.

CARL BØGHS DØD 1893

I disse år var *Carl Bøgh* ofte syg og allerede fortrolig med tanken om ikke mere at komme til at benytte penslen. Han samlede derfor få dage før sin død alle sine endnu usolgte arbejder fra mange år i en stor auktion. Denne lille malerisamling, der gav et godt begreb om hans omhyggelige malemåde, solgtes til gode priser. Professor *Bøgh* oplevede således akkurat den glæde at se sig både erindret og påskønnet!

Han døde d.19.10.1893 af en hjernesvulst, 66 år gammel, og blev begravet på Vestre Kirkegård. Illustreret Tidende skrev d.5.11.93: ”Vort Kunstnersamfund har mistet to af sine Medlemmer. Dyremaleren *Carl Bøgh* og Marinemaleren *Carl Rasmussen*. Ingen af dem hørte til de

store, som præge og bestemme en Kunstperiode, men begge var flittige og ærlige og arbejdede trofaste i deres Kald, for at faa det størst mulige Udbytte af deres Evner. *Bøgh* var en sjældent elskværdig Mand, afholdt af alle, en trofast ven og god Kammerat”. *Berlingske Tiden- de*: ”*Carl Bøgh* vil savnes i det sociale Liv, da han ved sin brede Gemytlighed, sit sunde Humør og sin elskværdige Personlighed har spillet en ikke ringe Rolle inden for Kunstnernes Kreds; han var i en Aarrække Formand i ”Kunstnerforeningen af 18de Nov.”, senere Æresmedlem. Hans statelige Skikkelse med den sorte Kalot og det store Skæg vil ofte savnes... den gode Kammerat, den altid venlige og forekommende ”Ældre” som aldrig følte sig for stor til at omgaas de yngre paa jævn og elskværdig Vis”.

Han havde da udstillet på Charlottenborg fra 1854-94, 40 gange med 141 arbejder. Mange herskabelige spisestuer havde sin fineste pynt i et sådant *Bøghsk* dyr. Hans arbejder kan ses på Ålborg og Odense Museum.

ERIK BØGHS ERINDRINGER 1894 OG 1897

blev hans sidste udgivelser: ”Erindringer fra mine unge Dage” 1894 og ”Min første Forfatter- tid (til 1860)” 1897. De indeholder et sådant væld af ordvekslinger og detaljerede beskrivelser af begivenheder, at man kan tvivle på, hvad

der er "erindringer" og hvad der er "ønskedigtning" – eller om de er forberedt langt tidligere. Men fornøjelige og læseværdige er de.

Selv påstod han stadig at have en pålidelig hukommelse - bortset fra årstal - og ikke at have haft én sygedag før sit 70.år - til trods for i sit 14. år at have ligget under isen på Førslev gadekær og i vinteren 1846 at have været på vej ned i Varbacka Foss! - sygdomsfraværet modbevises dog af hans breve.

Erik Bøgh

Den aldrende Erik Bøgh

Mod slutningen af sit liv var *Bøgh* mest litterært beskæftiget med at besørg nye oplæg af sine forskellige skrifter og udgive samlinger af tidligere arbejder. Foruden at passe sin stilling som censor oversatte han bl.a. forskellige operaer, og var artistisk rådgiver for forfattere og iscenesættere.

I sine sidste år har *Erik Bøgh* ofte følt sig ene og glemt. Kun de sidste par år sporede en synlig nedgang i de åndelige og legemlige kræfter, så han selv følte, at han havde svært ved at følge med tiden. I sommeren 1896 besøgte han Sæby. Han var da 75 år og så svagsynet og skrøbelig, at en kvindelig sygeplejer måtte ledsage ham overalt.

Men enhver kunne i hans sidste år se, at den kønne gamle mand med den hvide paryk så træt og tungsindig ud, han var ikke mere så munter, som han tidligere kunne være det i af-tenselskab med et par gode venner. Mellem fremmede havde han altid været stille, men han var nu endnu mere tavs og distræt. Det fortælles, at hans kone engang, da de kom hjem efter en større fest, sagde til ham på sit ravnorske: "Du var jo aldeles stum!".

Endnu op i 1890'erne kom han i Journalistfor-eningen og kunne berette fra sine mange rejser og fortælle om afdøde literære og kunstneriske berømtheder, men "gejsten" var vist kun over ham ved skrivebordet, hvor han kunne sidde daglig 10-12 timer - han var en langsom arbejder.

I sine sidste år levede *Bøgh* stille. Hørelsen var dårlig og han følte sig glemt. Kom der en af hans gamle venner på besøg, var han lykkelig. Og var der sommerfest og fyrværkeri i Tivoli, var han på pletten og hilste på sin gamle ven *H.C. Lumbye*. Enhver, der så ham her i de sidste år, kunne ikke undgå at lægge mærke til, at den gamle mand med den hvide paryk var træt og tungsindig. Han slutter et vemodigt, smukt digt med disse ord: "Bag Løvfald og Vinter, der venter en Vaar".

Da kræfterne begyndte at svinde, følte han sig ofte overset, miskendt og glemt - skrøbelig og svagsynet – og førte en tilbagetrukket, stille tilværelse i Lykkesholm Allé med sin gode, trofaste hustru. Hans vemodige følelse finder sit udtryk i følgende:

"I Kampens Stund at staa foruden Ven;
Det kan den gæveste, den bedste hælde.
Men han er dog en "Krøsus" imod den,
Der ikke har saa meget som én Fjende".

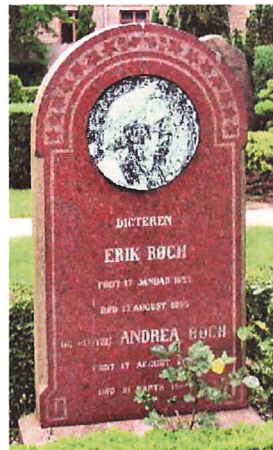
I juli måned 1899 - en måned før sin død - sagde den 77-årige digter, da forfatteren *Carl Muusmann* besøgte sin gamle ven: "Nu dør jeg snart, jeg hører ikke hjemme i det nye Aarhundrede, vi skal jo nu have elektriske Sporvogne, saa kan jeg ikke mere komme hjem fra á Porta om Aftenen med min gamle Omnibus, hvor *Svendsen* (Konduktøren) sprang af for at lukke

min Gadedør op for mig.- Næe, der er ikke noget ved at leve længere".

ERIK BØGHS DØD D. 17. AUGUST 1899

En skøn sommerdag - om eftermiddagen på sin kones fødselsdag d.17. aug. 1899 - sov *Erik Bøgh* som en skuffet mand stille ind efter kun et par dages sygeleje, 77½ år gl., og oplevede altså ikke århundredskiftet. Den 23. august 1899 blev han under stor deltagelse begravet fra Frederiksberg kirke på Garnisons Kirkegård. Ved hans jordfærd sang hans ven, kgl. kammersanger *Niels Juel Simonsen* en sang, der var digtet som en sidste hilsen til Danmarks store visedigter. Et vers lød:

Han elsked' Sangens muntre Leg,
og fra hans Bryst der Toner steg,
som glæded' vidt om Lande.
Men selv han var en Stridsmand klog,
som tegned' Tidens Billedbog,
og kæmped' for det sande.

Erik Bøghs gravsted på Garnisons Kirkegård.

Skønt vi gerne vil gøre ham til Fuglebjergs store søn, var det København, der mistede en ejendommeligt personlighed og Danmark en Visedigter, der havde kæmpet for, at ungdommen skulle se sundt og fornuftigt på alting, ikke altid kræve morskab, nej den skulle selv bringe morskabet med. Med ham forsvandt den sidste rest af 1850ernes og 1860ernes København. I storstadslivet i den ny by uden for voldene hørte han ikke hjemme.

Hans værdi som dramatisk forfatter er meget omdiskuteret blandt "de lærde på bjerget". Men ét kan man fastslå: at hans glimrende versifikatoriske evner, smidige kunst og sikre, musikalske øre har gjort ham til en af den danske vises aller ypperste mestre. Så længe der skrives en revy i Danmark, vil *Erik Bøgh* med hæder blive nævnt som den, der skabte den danske revy!

Erik Bøgh regnes ikke for en af de største ånder i dansk litteratur, og megen af hans produktion er desuden så tidsbestemt, at den har liden interesse i dag. Men en del af hans sange og viser har dog både form og indhold nok til at overleve, f.eks. "En Aften paa Tivoli" (med hans egen melodi), "Du skønne fortryllende Kirsten fra Flakkebjerg Herred", eller "Per og Maren" (En lille bitte mand). Rimdigtet "Bertel og hans Æsel" fuldt på højde med gamle "klassikere" som *Wilsters* "En Bondekøns som hedte Hans", *Wessels* "Smeden og Bageren" eller *H.C. Andersens* "Konen med Æggene".

ANDREA BØGHS TESTAMENTE

15.12.1899

Som eneste arving til det fælles bo bestemte hun som sin sidste vilje, at 4 kvinder (!) skulle tillægges 2000 kr.: Eriks bror Carls datter Elisabeth, Eriks bror Emils datter Marie, Eriks søster Eleonoras datter Cathinka og Andreas bror Thomas' datter Erika i Norge.

"Den mig tilkommende Ret til Udgivelse og Opførelse af min Mands Arbejder tillægges hans Brodersøn cand.polyt. Valdemar Bøgh, efter ham hans eventuelle Enke, og efter hende hans Børn. Min øvrige Formue deles lige imellem

- a) Førnævnte Valdemar Bøgh eller hvis han dø'er før mig hans Enke eller hvis ogsaa hun dø'er før mig deres fælles Børn, og
- b) Hilmar Møller, Murersvend, Søn af afdøde Borgmester i Præstø Jacob Møller og min ligeledes afdøde Adoptivdatter Hilma Møller. Det beroer paa mine Executores testamenti, om Hilmar Møllers Arv skal søges indsat i Overformynderiet eller udbetales ham helt eller delvis eller anvendes til en Livrente for Ham eller paa anden Maade administreres for ham.

Min Mands og mit Gravsted paa Garnisons Kirkegaard bliver paa Boets Regning at vedligeholde i 60 Aar efter min Død.

Frederiksberg den 15. December 1899.

Andrea Bøgh"

Tilføjelse 31. Januar 1901:

"Jeg tillægger "Samfundet, som antager sig

Vanføre og Lemlæstede" i København et Beløb stort Kr.1000, skriver Et Tusinde Kroner..."

"Enkefru Bøgh har D.D. overdraget mig under- tegnede Scene-Instruktør Jens Höffner Ene- Forhandlingen til samtlige Theatre i Kongeriget Danmark af Forfatteren Erik Bøghs dramatiske Arbejder, Oversættelser og Bearbejdelser. Som Vederlag for denne min Virksomhed erholder jeg Ti Procent af de Enkefru Bøgh derved til- flydende Indkomster.

Jeg forpligter mig til i ovennævnte Retning af yderste Evne at varetage Enkefru Bøghs Inter- esser samt til øjeblikkelig efter enhver Forret- nings Afslutning at sende Meddelelse og Op- gjørelse til Enkefru Bøgh....

Endvidere forpligter jeg mig til strengt at con- trollere og paatale ethvert Misbrug af Erik Bøghs dramatiske Værker, som maatte komme til min Kundskab.

Kjøbenhavn, den 6te April 1901.

(sig.) Jens Höffner."

ERIK BØGH I "BLÆKSPRUTTEN" 1915

I et "brev" fra *Johanne Louise Heiberg* lyder et vers:

"Den raadne Østers" roser Hostrups "Eva" - Uh
det Møg -

Naa den Fornøjelse vil jeg ham skænke.

Men Goldschmidt, der har Solstik, og den
simple Erik Bøgh,

Paa dem er det for væmmeligt at tænke -
for Johan Ludvig Heibergs stakkels Enke."

ERIK BØGH "DUKKEDE ATTER OP" I HINDHOLM-DALEN I 1960'ERNE

Hilding Ringblom, f.1927 og cand.psyk. 1960, var 1961-65 overlærer ved Hindholm Faghøj- skole og Børneforsorgsseminarium. Han stude- rede *H.C. Andersens* forhold til bl.a. *Erik Bøgh*, resulterende i bogen "*Fjeren, der ofte blev til 5 høns*". *Mytedannelsen om personen H. C. An- dersen. (Hvad danskerne sagde.) Et litterær- psykologisk indblik - på baggrund af samtidens og de nærmeste slægtleds omtale af ham*". *Erik Bøgh* var principielt imod at udgive efter- ladte breve og mente, at man af en lille samling "udvalgte breve" ville kunne motivere en hvil- ken som helst dom over *H.C. Andersen*. *Ringblom* fremhævede datidens påfaldende mangel på protester mod *Bøghs* kritiske be- handling af digteren.

IKKE-STUDENTEN ERIK BØGH LEVER STADIG PÅ UNIVERSITETET

Erik Bøgh figurerer i dag stadig i journalistud- dannelsen som "Petit-journalistikkens fader" i Danmark, avisgenren med franske forbilleder, som dækker små positive nyheder af lokal be- tydning, som i journalistisk bearbejdelse i uhøj- tidelig, underholdende, ofte satirisk tone kan belyse dagens samtaleemner. Hans "Dit og Dat" blev i 1878 suppleret med *Herman Bangs* "Smaabreve fra Hovedstaden" i Jyllandsposten og Nationaltidende. Petit-journalistikken fik oplagstallene til at stige kraftigt. ■

Kvindeegen – eller Grundlovsegen - i Skafterup

ved Bertel Hansen

Med grundlovsændringen i 1915 blev vælgerskaren til Rigsdagen betragtelig udvidet. Ifølge Grundloven af 1849 var det en betingelse for at have valgret, at man var en "uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 30te Aar".

Men det blev der ændret på i 1915 - da fik de fem f'er nemlig valgret. De fem f'er var fjolser, fruentimmere, forbrydere, fattiglemmer og folkehøld.

egetræ er et ganske særligt træ, nemlig en "Kvindeeg" eller en "Grundlovseg".

En "Kvindeeg" er et træ plantet til minde om grundlovsændringen i 1915, hvor kvinderne fik valgret til Rigsdagen.

Vi har fundet en beretning om Kvindeegen i Skafterup i kirkebladet for Kvislemark, Fyrendal og Førlev sogne ("Budstikken" juni 1992). Her beretter nu afdøde fhv. gårdejer Thorkild Petersen, Tornemark:

Midt i landsbyen Skafterup, tæt ved Ellemosegård, hvor vejen svinger skarpt til venstre mod Bisserup, og hvor Fløehøjvej støder til, står et velvoksnet egetræ på en trekant, omgivet af asfalt.

Træet ligner så mange andre egetræer - men dette

"Da kvinderne den 5. juni 1915 fik stemmeret, bestemte min far, at det skulle markeres ved en fest. Min far, Peter Petersen på "Ellemosegården", var socialdemokrat. Det var ikke særlig almindeligt, at en bonde var socialdemokrat. Alligevel fik han, socialdemokraten, samlet Skafterup med alle venstrefolkene til en fest for kvindernes valgret.

Kvindeegen i Skafterup - anno 2015

Han besluttede, at der skulle plantes et egetræ til minde om denne sejr for demokratiet.

Træet skulle plantes på torvet, som pladsen lige uden for "Ellemosegården" kaldtes.

Far forberedte festen og gravede også for og fyldte muld i, hvor træet skulle plantes.

Om aftenen, grundlovsdag den 5. juni 1915 samledes 20-30 mennesker på torvet. Træet skulle plantes.

Thora Petersen fra Skafterup gravede hullet, som far jo allerede havde forberedt - og Marie Jørgensen, også fra Skafterup, plantede egetræet.

Derefter gik man ind i haven på "Ellemosegård". Mor havde dækket et langt bord. Martin Hansen, egnens kendte folketingsmand, talte. Marie Petersen sang sangen "Ved solbjergslag".

Det træ, der den dag blev plantet, gik desværre ud - men der blev plantet et andet, og det er det, der står midt i svinget i Skafterup i dag. I de første år vandede jeg det træ, for at det ikke skulle gå ud.

Det er historien om et træ -
et historisk træ -
et mindernes træ -
i dag et vejtræ."

Kvindeegen med "Ellemosegård" i baggrunden. 2015.

Ellemosegård ligger på adressen Fløehøjvej 2A og har matr.nr. 4-a m.fl. Skafterup By, Fyrendal.

Ejendommen tilhører i dag Peter Petersens barnebarn Hans Ellemose Petersen.

På Grundlovsdagen i 2015 blev hundredåret for kvindernes valgret fejret i Skafterup. Bylauget arrangerede en sammenkomst, hvori deltog et halvt hundrede mennesker, og Peter Petersens barnebarn, Peter Madsen fra Næstved, holdt en tale, som er gengivet i dette års-skrift i artiklen "Peter Petersen, Skafterup. Om hans liv og levned."

32 b.
Mel af J. Malling.
Ved solbjærgslag,
når vinden ånder de køle drag,
når lunden glinser i fyrstedragt,
når himlen stråler i gylden pragt,
når sol tilvinker al verden brat
et mildt godnat

Ved solbjærgslag,
da toner lunden af fugleslag,
og det er solens det varme bryst,
der synger afsked med fuglerøst;
dens vemod tolker i aften sval
en nattergal.

I morgengry,
da stiger solen igen bag sky;
da hilser livet på ny sin ven,
hans smil det lyser til dåd igen,
og på sin ligvogn nu ruller bort
den nat så sort.

I morgengry, ved aftensky
Gud-faders nåde er altid ny,
han giver kræfter den lange dag
til kæmpedåd og til fugleslag,
sidst ved hans hjerte vi slumre ind
til dagens skin.

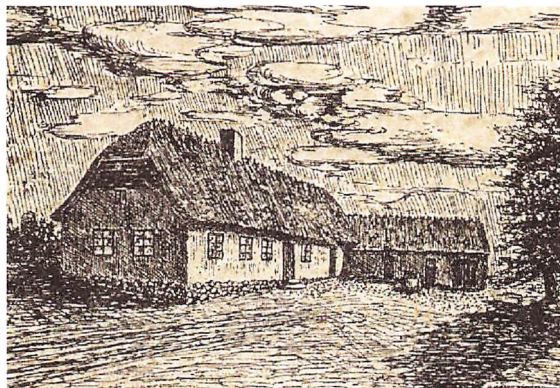
Anton Nielsen.

Thorkild Petersen, fotograferet ved egetræet i 1992. (Flash Foto v. Anders Heegaard)

Peter Petersen, Skafterup. Om hans liv og levned.

Tale, som Peter Petersens barnebarn, Peter Madsen, holdt Grundlovsdagen 2015 ved Kvindeegen eller Grundlovsegen i Skafterup

For forsamlingen vil jeg gerne fortælle lidt om historien bag træet her, om personerne, der var her, da det blev plantet, men især om min Morfar, Peter Petersen, der tog initiativet til det. Og han boede sammen med sin familie på gården her bag os, hvor Ruth og Hans bor i dag.

Husmandsstedet på Stærsholm. (Fra Erling Petersens bog "Afen bondeslægts historie").

Min Morfar blev født den 22. marts 1871 på et husmandssted på udstedet Stærsholm på Skafterup Mark. Han var den ældste af 4 søskende, og forældrene hed Henrik Pedersen og Dorthea Jensdatter, i hjemmet fik han og hans søskende en kærlig og fast opdragelse. Moderen var datter af den på den tid kendte væver og lægprædikant Jens Christiansen i Bisserup, for hende var der

ikke nogen af de ord, der står i biblen, der var til diskussion.

I 1888, da min Morfar var 17 år gammel, havde hans far og mor opnået en anerkendelse hos greven på Holsteinborg og tillige en økonomi, som satte dem i stand til at blive fæstere på den 63 td. ld. store gård Møllebjerggård.

I 1892/93 var min Morfar sammen med barndoms- og ungdomsvennen, den senere folketingsmand Martin Hansen, elev på Høng Højskole, hvor Anders Jørgensen var forstander. Han var afholdsmand og tillige en stor personlighed. Og opholdet her fik stor betydning for min Morfars liv og virke. Det var på den tid, at højskolen gav bondebefolkningen et åndeligt løft og tillige også bidrog til en økonomisk fremgang.

Min Morfar blev indkaldt som soldat og aftjente sin værnepligt ved Gothersgades Kaserne i København. Vi ved om min Morfar, at han var ikke-ryger, men i soldatertiden røg han, og det fortælles, at ved et Tivolibesøg var han så uheldig, at der gik ild i svovlstikkerne i hans lomme, og han blev noget forbrændt. Han lagde, som tidligere nævnt, tobakken på hylden, men

gemte de 2 sidste cigarer, der var i kassen, han var begyndt på. Vi får måske i den handling fornemmelse af en mand med en viljestærk og beslutsom karakter.

Peter Petersen.

Da soldatertiden var slut, ville min Morfar gerne ud at opleve lidt af verden, og han tog plads som karl på en gård på Skiveegnen, men opholdet blev dog ikke af længere varighed. Inden han rejste, var han blevet forlovet med Anne Andersen fra Ellemosegaard i Skafterup. Hendes eneste

bror aftjente på samme tid sin værnepligt i København og døde der af sygdommen meningitis.

Det var et hårdt slag for familien, at den, der skulle drive slægtgården videre, nu var død. Min Morfar rejste da hjem til Skafterup igen, og den 29. september 1897 blev han viet til Anne Andersen i Fyrendal Kirke og overtog driften af hendes fødehjem.

Min Morfar er nu gårdejer i Skafterup og engagerer sig i lokalsamfundets udvikling. Inspirationen til dette engagement finder vi måske i hans højskoleophold, og andelsbevægelsen har tydeligvis sat et stort præg på hans tanker og virke. I 1902 var min Morfar med til at tage initiativet til at bygge forsamlingshuset "Enigheden". Han hentedede selv flere læs tømmer med hest og vogn i Næstved til byggeriet. Som afholdsmænd var han levende optaget af, at folk skulle have lejlighed til at mødes uden at blive fristet til at købe spiritus, som de var det på "Harmonien" i Tornemark.

Forsamlingshuset gav naturligvis husly for børnenes gymnastikeftermiddage og de unges gymnastikaftener, men den blev tillige også brugt til skole. Min Morfar var ikke rigtig tilfreds med folkeskolens undervisning af de helt små årgange, så for disse børn var han en af initiativtagerne til, at der blev startet en skole i forsamlingshuset, "Pogeskolen" blev den kaldt. Og der

blev ansat en ung pige, som havde lyst til at undervise børn, og som initiativtagerne også fandt, havde evner til det.

Foredragsforeningerne var det også forsamlingshusenes opgave at give rum for. I den gamle forhandlingsprotokol står der, at den 2. december 1906 bliver Skafterup Foredragsforening startet med lærer Toftegaard som formand og gdr. Peter Petersen som næstformand. Min Morfar måtte ofte hente foredragsholderen med hest og vogn ved stationen i Sandved. Når de var kommet hjem til gården, og han fik spændt fra og sat hesten på stald, tog han den pæne jakke på og satte sig ind i stuen og underholdt gæsten som ligemand. Foredragsholderen skulle tit overnatte, så skulle min Mormor lægge rene lagner på sengen i gæsteværelset og gøre ekstra ud af maden, og det passede hende ikke altid, for det kostede jo penge, og dem var der ikke for mange af i hjemmet.

Min Morfar var med til at oprette Skafterup Brugsforening og sad med i dens første bestyrelse, han var tillige med at starte Sandved Foderstofforening, hvis formand han var i en årrække. Det blev tradition, at mejeriet udbetalte mælkepengene i Brugsen, men så kom der en ny uddeler til, og han havde en kone, der var lidt ”hysterisk” med rengøring, og i forbindelse med denne

”svaghed”, fik hun et sammenstød med Peter Petersen, og han satte ikke sine ben i Brugsen mere. Derefter blev mælkepengene udbetalt fra min Morfars hjem, så var der lejlighed til, at det eventuelle økonomiske mellemværende, landmændene havde med foderstofforeningen, kunne blive bragt ud af verden.

Min Morfars sociale sindelag og forståelse for de svage i samfundet kom til udtryk ved, at de fattige i byen trygt kunne gå til ham for eksempel, når de skulle have hentet brænde i skoven, eller der skulle køres efter jordemor. Bagefter kom der ikke nogen opkrævning som betaling for tjenesteydelsen. I et af brevene, som jeg har haft mulighed for at læse, står der: ”I går var vi ude at køre med *Madammen*”.

Omkring 1910 begyndte man at bygge elværker rundt i landet, og min Morfar kunne også se den store betydning, elektriciteten ville få for landbruget, så sammen med sin fætter Johannes Hansen, der var malermester i Spjellerup, og en ingeniør tog han rundt i området og agiterede for bygningen af et elektricitetsværk. Man gik da efterfølgende i gang med at bygge et i Spjellerup, og i 1914 var et jævnstrøms elektricitetsværk klar til ibrugtagning. Min Morfar var med i den første bestyrelse, men det blev hans svoger, gdr. Niels Jørgensen, Skafterup, der blev den første formand.

Min Morfar var glad for at læse en bog, og Thorkild kunne huske, at de tit måtte kalde flere gange ad deres far, når de skulle have hjælp til lektierne. Når han var optaget af at læse en bog, var verden omkring ham koblet fra.

To bøger kan jeg huske, at min Morfar læste. Den ene var afholdsagitatoren Larsen-Ledets erindringer: "Mit livs Karrusel". Det var rettere sagt en serie på 2-3 bind, i dem fortæller Larsen-Ledet om sin barndom, om alle de skarnsstreger, han var med til at lave, og senere om sit liv som journalist og bladmand, og naturligvis en hel masse om afholdsbevægelsen og om sit arbejde som agitator for denne sag. Den anden var Nis Pedersens bog: "Sandalmagerens Gade", der handler om tiden i Rom i kejser Neros tid, om de første kristne og forfølgerne af dem, hvor hovedpersonen ved at afsvære sig kendskab og forbindelse til disse, kan redde livet. Disse bøger optog Morfar, temaet om at være tro overfor sin overbevisning, sine idealer og sin tro vakte genklang i hans begrebsverden.

Min Morfar elskede at synge og synge højt, det var jo nok ikke udpræget skønsang, han kunne præstere, hvad han da udmærket selv var klar over. Han kunne da også finde på at sige: "Jæ ka ik` syng, men jæ ka råv". Kom man på besøg hos familien en søndag formiddag, når Morfar

fulgte med i transmissionen af gudstjenesten i radioen, kunne man, når man kom ude i haven, høre hans ikke særligt melodiske stemme, når han sang med på salmerne i gudstjenesten.

Jeg vil nu fortælle lidt om det, der er husket, og beviset på Peter Petersen, min Morfars, aktive medleven i begivenhederne omkring 1915. I tiden op til 1915 arbejdede man på udarbejdelsen af en ny grundlov, og en af Socialdemokratiets mærkesager, partiet som min Morfar jo var medlem af, var at give kvinderne stemmeret. Loven blev som bekendt vedtaget. Og min Morfar tog da initiativ til, at der skulle rejses et minde for denne begivenhed. Der skulle plantes et træ uden for hans gård, på en plet byjord, også kaldt "Torvet", hvor der sikkert tidligere havde været holdt byting. Han forberedte plantningen, gravede et hul og hentede jord ude i sin mark, til at lægge om træet, når det var plantet. I den nærværende liggende Holsteinborg Skov fik han af skovfogeden lov til at tage et ungt egetræ.

Om aftenen til den 5. juni 1915 blev der sammenkaldt til en festlighed, hvor 20 – 30 mennesker fra byen mødte op omkring højtideligheden ved plantningen. Min Morfars søster, Marie Jørgensen, plantede træet, og Thora Pedersen fra et hus over for gården, fyldte jord på omkring træet.

Den elleveårige Thorkild fik til opgave efterfølgende at vande træet. Bagefter var der inde på gården en festlighed i haven. Der var ved et langt bord dækket op til kaffebord, og ungdomsvennen, venstrepolitiker Martin Hansen, som tillige var formand for Finansudvalget, talte. Peter Petersens svigerinde (Jens' kone Marie fra Møllebjerggård), som var kendt for at have en smuk sangstemme, sang sangen: "Ved solbjergs lag", af højskoleforstander Anton Nielsen. (født i Snæslev ved Fuglebjerg.)

Hermed slutter beretningen om Peter Petersen, min Morfar. En personlighed, der fra sin position som bonde i Skafterup, levende fulgte med og engagerede sig i tidens rørelser, såvel folkeligt, politisk som fagligt. En indiansk vismand siger: Der kommer altid et tidspunkt, hvor det er en fordel at stoppe op og gøre status over vores liv, at se tilbage og vurdere alle de erfaringer, der har bragt os til, hvor vi er, og spørge: "Hvad har jeg lært, hvordan kan jeg bruge disse erfaringer, for at jeg kan blive ved med at fortsætte?" Alt hvad vi har oplevet - deriblandt krænkelser, skuffelser og glæder - alt har haft indflydelse på, hvordan vi har udviklet os, hvad vi er lavet af. Hvem har betydet noget i dit liv, som har gjort dig til det, du er i dag? Når du ser tilbage, hvem var det så, der var der for at hjælpe dig? Da du var spæd, var det

din mor, senere har der været mange mennesker, der har været involveret i dit liv. Vores liv bliver mere meningsfyldte, når vi husker dem, der var her før os. De beredte vejen for os, og vi er dem taknemlige.

Egetræet på "Torvet" over for "Ellemosegård" i Skafterup plantet den 5. juni 1915 til minde om vedtagelsen af den nye Grundlov og dermed også, at kvinderne havde fået valgret. (Flash Foto v. Anders Heegaard)

Bestyrelsens beretning 2015

Bestyrelsen har i det forløbne år afholdt fire bestyrelsesmøder.

Årsskriftet, som vanen tro blev udleveret på generalforsamlingen, var på 125 sider og indeholdt 9 artikler af vidt forskelligt indhold, der tidsmæssigt spænder fra middelalderen og op til vores egen tid. Det blev dermed det mest omfangsrige årsskrift i foreningens historie.

Årets første arrangement var den 26. februar, hvor vi viste film i Kulturladen sammen med Lokalhistorisk Arkiv. Vi viste Preben Francks film "Fra Danmarks Oldtid", som er optaget ved Tystrup Sø i 1943, og "Præsten i Vejlbj", som blev optaget på Fuglebjergene i begyndelsen af 1970'erne. Begge film havde mange lokale statister med, bl.a. Ole Rasmussens hest!

Da vi ikke havde tilladelse til at vise filmene offentligt og opkræve entré, blev det en lukket og gratis forestilling for foreningens medlemmer. 65 medlemmer og pårørende kom og så filmene.

Den 26. marts holdt vi generalforsamling med 38 deltagere og med Preben V. Andersen som dirigent. Jan Jørgensen, Ulla Mynster og Jørgen Ravn var på valg. Alle

tre var indstillet på at genopstille, men umiddelbart før generalforsamlingen meddelte Ulla Mynster, at hun af personlige grunde alligevel ikke stillede op. Generalforsamlingen genvalgte Jan Jørgensen og Jørgen Ravn. Det blev overladt til bestyrelsen at finde en afløser for Ulla Mynster, jf. vedtægternes § 4. Efter kaffen med Sonjas eminente kringle holdt Bertel Hansen et kort billedforedrag om "Hindholmgården".

Bestyrelsen besluttede efterfølgende at indsupplere Karen Bjerre i bestyrelsen. Hun indtrådte herefter og er på valg i 2017.

Årets kirkebesøg var i Fyrendal den 12. maj. Vejret var desværre ikke med os -

I Fyrendal Kirke.

det var koldt og blæsende. Bertel Hansen fortalte om kirken og viste de ca. 25 deltagere rundt i og omkring kirken. En del af deltagerne tog imod tilbuddet om at komme op i tårnet og på kirkeloftet.

Et udsnit af gæsterne ved receptionen på Gunderslevholm. (Foto Jørn Nielsen).

Den 17. maj 2015 var det nøjagtigt 25 år siden, der blev holdt stiftende generalforsamling i foreningen. Vi er jo i virkeligheden lidt ældre, idet der i 1978 blev oprettet en vennekreds, "Institutionen Borupris' Venner", som var drevet på mere enevældig vis - men i 1990 blev vi altså en rigtig forening med vedtægter og en valgt bestyrelse. Med stor velvilje fra godsejer Claus de Neergaard blev der holdt jubilæumsreception i havestuen på Gunderslevholm med deltagelse af 75 medlemmer og indbudte gæster. Der blev serveret boblende

vin og kransekage, formanden holdt festtalen, der selvfølgelig mest handlede om foreningens historie, og foreningens tidligere formand gennem 11 år, Preben V. Andersen blev udnævnt til æresmedlem. Claus de Neergaard fortalte om Gunderslevholm, og der blev lejlighed til at se rummene i hovedbygningens stueetage. Flere regnbyger begrænsede derimod lysten til at gå tur i den smukke park.

Oktober måned bød på to arrangementer:

Lørdag den 10. oktober - en dejlig solskinsdag - hvor der var besøg på Kongsgården og i kirken i Vester Broby.

På vej til Susåen. (Foto Flemming Bruun)

Leif Frederiksen førte de ca. 25 deltagere rundt i stuehuset og udlængerne på den store, gamle gård, og Jørgen Ravn fik liv i den gamle traktor af mærket "Internatio-

nal" og kørte de deltagere, som ikke havde mod på at gå, ned til engene ved Susåen. Vi drak medbragt kaffe i laden, hvorefter vi gik til kirken, hvor Ole P. Jensen på blændende vis fortalte og viste rundt i kirken og på kirkegården.

Torsdag den 22. oktober holdt Carsten Egø Nielsen foredrag om "Pigerne på Sprogø" på Boruprisskolen i Fuglebjerg. Det var en rigtig publikumsmagnet med 109 betalende publikummer. Det var en fængende beretning om anstalten for "åndssvage, seksuelt løssagtige kvinder", som var på Sprogø i perioden fra 1923 til 1961.

En oplagt Carsten Egø Nielsen fortæller om "Pigerne på Sprogø".

Foreningens medlemstal er nogenlunde konstant. Ved udgangen af 2015 havde vi

138 medlemmer, lidt færre end året før. Vi sagde farvel til 11 medlemmer i 2015, mens der kun kom 8 nye til. Vi synes, at foreningen har meget at byde på, og at vi har plads til mange flere på medlemslisten. Vi opfordrer derfor vores medlemmer til at være med at udbrede kendskabet til foreningen og opfordre potentielle emner til at melde sig ind.

Hjemmesiden www.borupris.dk er pænt besøgt. Næsten 70.000 klik på de 4½ år, hjemmesiden har været i drift, eller godt 15.000 klik om året.

En stor tak til vores samarbejdspartner Lokalhistorisk Arkiv i Fuglebjerg for samarbejdet ved arrangementer og for stor velvilje, når vi søger oplysninger og billeder til artiklerne i årsskriftet. Og ligeledes en stor tak til godsejer Claus de Neergaard på Gunderslevholm for værtskabet ved vores 25 års jubilæum i maj 2015. Og tak til jer, der har bidraget med artikler og gode ideer til årsskriftet 2016, tak til bestyrelsens medlemmer for arbejdsindsatsen i det forløbne år og til medlemmerne, der trofast møder op til vores arrangementer.

Årsopgørelse 2015

<i>Indtægter</i>	2015	2014
Kontingent	21.872	22.380
Gaver og tilskud	11.350	11.500
Salg af årsskrifter og DVD	2.000	3.821
Salg af skrift om forsamlingshuset		5.456
Indtægter ved møder og ture	6.800	10.390
Renter	11	44
I alt indtægter	<u>42.033</u>	<u>53.591</u>
<i>Udgifter</i>		
Årsskrift	23.813	23.156
Skrift om forsamlingshuset		5.456
Administration og porto	6.396	4.705
Mødeudgifter	5.971	2.824
Gave	150	620
Gebyrer bank	4	
I alt udgifter	<u>36.334</u>	<u>36.761</u>
Overskud	<u>5.699</u>	<u>16.830</u>
Balance	<u>42.033</u>	<u>53.591</u>

Status 31. december 2015

<i>Aktiver</i>		
Bank	49.498	44.292
Kasse	646	153
I alt	<u>50.144</u>	<u>44.445</u>
<i>Passiver</i>		
Beholdning 1. januar	44.445	27.615
Årets overskud	5.699	16.830
I alt	<u>50.144</u>	<u>44.445</u>

Regnskabet revideret. Bank og kassebeholdning afstemt. Intet fundet at bemærke.
Fuglebjerg, den 23. januar 2016. Erling Nielsen

Foreningens bestyrelse

Formand

Bertel Hansen

Skovhusvej 2, Arløse

4262 Sandved

Tlf. 55456348, mobil 24863711

e-mail bertel@arløse.dk

Næstformand

Poul-Erik Pedersen

Ahornvej 18, 4262 Sandved

Tlf. 55456411

e-mail pedersen.danmark@mail.dk

Kasserer

Jan Jørgensen

Rugkrogvej 16, 4250 Fuglebjerg

tlf. 55453072

e-mail janjfu@dadlnet.dk

Sekretær

Carsten Egø Nielsen

Holstebrovej 39, 4200 Slagelse

tlf. 58506620, mobil 23444492

e-mail carsten.egoe.nielsen@hotmail.com

Bestyrelsesmedlem

Jørgen Arndt Ravn

Haldagermaglevej 9, 4250 Fuglebjerg

tlf. 55454006

e-mail rav@gefion.dk

Bestyrelsesmedlem

Mogens Kessel

Fuglebjerglundvej 23, 4250 Fuglebjerg

tlf. 55454075

e-mail mkessel@dadlnet.dk

Bestyrelsesmedlem

Karen Bjerre, Drosselvænget 1

4250 Fuglebjerg

Tlf. 55453365

email karen.bjerre@postkasse.net

Redaktionsudvalget

Preben V. Andersen

Ved Kildevældskirken 3.1.th., 2100 København Ø

tlf. 20612773

e-mail von-a@live.dk

Carsten Egø Nielsen

Holstebrovej 39, 4200 Slagelse

tlf. 58506620, mobil 23444492

e-mail carsten.egoe.nielsen@hotmail.com

Jan Jørgensen

Rugkrogvej 16, 4250 Fuglebjerg

tlf. 55453072

e-mail janjfu@dadlnet.dk

Bertel Hansen

Skovhusvej 2, Arløse

4262 Sandved

tlf. 55456348, mobil 24863711

e-mail bertel@arløse.dk

Foreningens hjemmeside: www.boruppris.dk

